

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

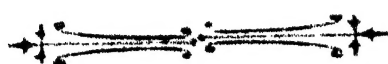
અનુવ્રમાંક ૪૭૨૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ હમતો ભટ્ટ

વિષય ૬૦૩

બનામે પ્રદા.

ભમતો-ભુત

નાટક ત્રણ અંકી.

વીક્ટોરીયા નાટક મંડળી

માટે

જામનાર—ગુલકામ.

પ્રગટ કરનાર—

મંડળીના માલિક

પુરશેદજી મેહરવાનજી ખાલીવાળા.

All Rights Reserved.

સમગ્ર હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

૧૯૧૩.

કીમત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૪૭૨૫
૭

ધી ફાઈ પ્રાન્ટીંગ પ્રેસમાં
મણીપતરાવ રામાજીરાવ સીધે એ કાપ્યુ છે.
નં. ૧, પારસી બજાર, ફાટ, મુંબઈ.

શેઠ ખુરશેદજી બાલીવાળા—

તમેને માફ નમન છે!

આ મારા નાટકની ચોપડી છપાઈને સંપૂર્ણ તૈયાર થયા પછી મારા દીવસોજ દોસ્ત અને વીકટોર્યા નાટક મંડળીના “બાવાજી” શેઠ ખુરશેદજી બાલીવાળાનું મરણ નીપજ્યું છે. એમ હોવાથી આ નાટકની ચોપડીના દીવાચામાં કશોપી ફેરફાર કરવાનો મને પ્રસંગ મળ્યો નથી, જેથી આ નવું પાનું આ ચોપડીમાં દાખલ કરીને તથા અર્પણ પત્રીકાનું પાનું ઉમેરીને તે મરહુમ તરફની મારી ફરજ અદા કરવાની હું રજા લઉં છું.

સંખ્યાબંધ શહેરીઓનો એક દીવસોજ દોસ્ત, ભરપુર કુટુંબનો એક હેતવંતો મુરખી, સંકટો કામદારોનો એક દીવાવર જીવવાળો માલેક, દેશ પરદેશમાં નામાકીન થયેલો એક સાચો સુધ્ધા જરતોસ્તી, પોતાના ધંધાને ઉચી ટોચે ચઢાવનારો એક કરબો કારસાજી, નાટકના તખ્તાની આખર ધર્જીત વંધારવામાં મોટો ફાળો આપનારો એક યુનંદો હુનરમંદ, નવા સુધારા વધારા કરવામાં સદા હીમતથી બહાર પડનારો એક સાહસીક બચ્ચો, અને સંસાર સરકાર અને દરબારમાં માન મરતબાથી મશહુર થયેલો એક હીંદનો સપુત આજે ગુમ થયો છે; તખ્તાની કુટ લાઈટને દીપાવનારો એક ચેરાગ જુગ્મયો છે; નાટકના ગગનમંડળ માંહેલો એક જમકતો શીતારો ખરી પડ્યો છે. તેવા એક મહાન એકટર, નમુનાદાર માલેક, નક્ક કરવા જોગ મુરખી, અને જીવરમાં દાખી રાખવા જોગ દોસ્તની યાદ હૃદયે ધરી તેના રહતી શાંતી ઇજી તેના નામ અને કામ પર આકીન ગુજરી, તેના હમેશગીમાં ગયલા અમર્ગ આત્માને એવક નમન કરે છે. માફ તમને નમન છે જો જેહસ્તમાં સુતેલા દોસ્ત, આ નાટકના તખ્તાના અસ્ત થયેલા ખુરશેદ, તમને માફ નમન છે.

આ મારા નાટક માટે તમે જે ઉત્તર અને ઉત્તર દેખાડ્યો હતો તે યાદ કરી આજે હું દીક્ષમાં ગમ વહેંછું; તમારી બાંહે ધરી હેઠળ થઈ ગયલા ધણુક નાટક લખનારાઓની સંક્રમાં મને તમે લીધા પણ અકસોસ છે કે મારી કમતરીન સેવાનું જળ લેવાને તમે જીવ્યા નથી; તમે તે જળને માટે જે અભીપ્રાય આપો તે જાણવાનું મારાં નસીબમાં રહ્યું નથી.

તમારા રૂઢની સદાની શાંતી માટે હુવા ગુમરતા આ કમતરીન બંદાની અરજ પરવરદેગારની દરગાહે મંજુર થાય એવી આબુ ગખતો—

હું છું.

મરહુમ શંક પુરશેદર

તમારો એક વખાનનારો,

ગુલકામ.

મરહુમ શેઠ

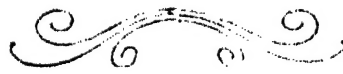
પુરશેદજી મેહરવાનજી બાલીવાલા.

જનમ.

મરણ.

તા. ૨ જુન ૧૮૫૩.

તા. ૧૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૩.

મરહુમની પવિત્ર યાદને

મારી તરફની

પ્રીતી, દીલસોજી અને માનની

દરેક લાગણી સાથે

આ આપડી

અપેલ કરવાની હું રજા લઉં છું.

સંતક,

(Handwritten signature)

તમાશાખીન જોગો ગુલકામ તરફનો સંદેશો.

મહેરખાન તમાશાખીન—

ખુદાના હાજરો હાજર શુકર ગુનરવા સાથે સાતગી વાર તમાશાખીન આલમ સામે આ મારા નવા નાટક મારફતે હાજર થાવું છું. આ નવા નાટકથી મારી કીર્તિનો કાટ મોટો ગંગતવર બની જશે, મને નાટક લખનારા મહાન પુરુષોની સંક્રમાં બેસાડી દેખાવાં આવશે, મારો નાટક કરનારી કંપની સોનાના નાટ્યાં ચઢાવશે અને જાનજાન મારો તારાફના ગાયબોના લલકાર ગાજી રહેશે એવા નાદાન્યત ખ્યાલ હું મારાં મનમાં ઊભા કરતો છું. પણ હું એટલુંજ ઈચ્છું છું અને એટલીજ દુવા ગુનર હું કે જેમ મારા આગલા નાટકો પસાર થયા છે તેમજ આ મારો નવો નાટક પણ પસાર થવા પામે અને મારી નેમ-તમાશાખીન આલમને મોજ આપવાની, ગજની બતાવનારી કંપનીને સંતોષ આપવાની અને મારાં પોતાના જીવનમાં પુશાલીના લાગણી પેદા કરવાની-મારો નેમ પાર પડે. જેમ મારા આગલા નાટકો પાછળ થયેલા ટીકા અને તુકટેચીનીને મેં આવકાર દીધો છે તેમ આ નાટકના આગમાં પણ હું કરતો રહીશ અને સારા સમજથી આપવામાં આવતાં શીક્ષણનો અભ્યાસ કરીશ તેમ યજ્ઞી વાહીવાત વીચારોથી પ્રભાવેલા ભમરદાંડા ઉપરથી પણ કાંઈક નવું શીખી લેવાની હું કાશેશ કરીશ. મારી કાશેશ નાચીજ અને નચળી છે એમ હું જાણું છું; મોટા નાટક લખનારાઓની સંક્રમાં બેસવાને હું નાંચાયક છું, એમ પણ હું માનું છું; પણ મારો એવો એતેબાર છે કે મારી કાશેશ અને મહેનત પ્રમાણીક અને ફક્ત તમાશાખીન આલમને મોજ આપવાનીજ તથા મારી ઉપર શવાસ મુકનારી કંપનીને સાચ્ચો નીવડી સંતોષ આપવાનીજ મારી નેમ મોટે તેમાં મારા પરવરદેગાર તરફથી મને મદદ મળશે.

મી૦ ખુરશેદજી મેહરવાનજી બાલીવાળાના નામથી આજે કાણુ અગ્નિપ્રયુક્ત ? વીકટોરિયા નાટક મંડળીનું નામ કાણુ નથી સાંભળ્યું ? એ મંડળી મારફતે પોતાનો નાટક સ્ટેજ કરાવવામાં કાણુને મગરો નથી ઉપજ ? એ કંપનીના મંડળી જોવામાં કાણુને ગમત નથી મળી ? ત્યારે મી૦ ખુરશેદજી બાલીવાલ સાથે યુનંદા એકદર અને નાટકની ઉંડી સમજ ધરાવનારા કરવમખાના હાથ મળી વીકટોરિયા નાટક મંડળીજેવી ટોળી મારફતે મારો નાટક રજુ કરતાં મને

આ પ્રસંગે બેહદ ખુશાલી ઉપજે તો તે ખુશરતી છે અને મારાં જીવનમાં સતો-
પતી જાગણી પરસર તો તેમાં અબળવળી નથી. આ મંડળીને હસ્તક મારો આ
નાટક સાપતી હું ખાત્રીથી વડાન લાવું છું કે આ નાટકને સંપૂર્ણ રીતે ધનસાદ
મળશે અને નાટકની કાલ ખાત્રી ખાત્રી કે આપણુ હશે તો તે આ કંપનીના
આરતવાર એકટર પાતાના અનુભવ અને કંચ તાલીમ પામતા અક્ટીંગથી
ઢાંકા નાંખશે.

નાટક લખ્યા પછી તેને સનગર આપનાર અને પછી સ્પીરીટ-
થી ભર્યા પતાવનાર ખેત્રાડીયાના આભાર આ પ્રસંગે હું માનું છું. તે
સાથે મારે આ કંપનીના ડીરક્ટર મીંગલારમસજી તાતરના ખાસ આભાર
માનવાના છે, કે જેમણુ એક ડીરક્ટર તરીકે લીધેલી મહેનત ઉપરાંત મારા
એક દીલસાજ દોસ્ત તરીકે દેખાડેલી ઉચ્ચ ઉમંગ માટે હું તમણુના હુ-
સાનમદ થયાછું. પણ વળી એક ખીજા ભાઈને મારે ભુલવા બેઠતા નથી.
મારા આગળા ફટલાક નાટકમાં ગાયણુ રચી આપા મદદ દેનાર ભાઈ મી-
નોચહેર કુપર માટે હું આગળ એકવાર ઇશારા કરી ચુક્યો છું. આ ભમતો
જુત નાટક માંહલાં સઘલા ગાયણુ એ ભાઈના બેઠતું પરાણામંડ. "મીનો વી ની-
સ્તીક" નામ જાણીતા થયલા આ જવાન જાદુગર જેમ દાથ આજાડી અને એ-
વ્યુજનના ખેત્ર કરવામાં પાતાની જાદુજ લાકડીને ફોલમદ બનાવી શક્યો છે
તેમ નાટકના ગાયણુ રચી નાટકને ખુબીમાં જોશ અને જોર વધાર-
નારી જાદુજ કલમ ધરાવવા માટે એ ભાઈને હું મુબારકબાદી આપવાની
રજા લઈશ.

આ મારો નાટક મારા આગલા છ નાટકોની માફક મારા પાતાના
"ઓરીજીનલ" પસોટનો અને મારા અસલ ખ્યાલથી ઉપજાવી કહાડેલા છે
એમ જણાવવાની હું રજા લઈશ. કદાચ આ પ્રમાણે મારા લખવાથી કાંઈ
દોસ્ત ખોજવાઈ જશે કે "હે ! ઓરીજીનલ છે એમ તે લખ્યું કાંય !"
જોરે. તેમ કહેનાર મારા મહેરબાન દીલસાજ દોસ્તને હું એટલું જ જણ-
વાશે કે "તમારા એવા વીચાર તમને મુબારક અને ઓરીજીનલ હોય
તે જાહેર કરવું બેઠ્યે એવા મારા વીચાર મને મુબારક ગણો." ઓરીજીનલ
નહીં હોય તો તે ઓરીજીનલ લખવું સગવડ નથી; તેમ ઓરીજીનલ
તો તે જાહેર કરવામાં કાંઈ નુકસાન નથી.

રંગ ભુમીના રંગારીઓ.

સરદાર રતનશાહ.....	સુરતનો એક તરંગર શેઠો.
ધનજીશાહ.....	રતનશાહનો ભત્રીજો સુત્રનો ખાવંદ.
પેસતનજી.....	સારી પૂજા ધરાવનારો રીટાયર્ડ થયેલો વેપારી.
બ્રહ્મીનોચેહર.....	સુરતનો એક તળીય
દોલુકસાઈ.....	ધનજીશાહનો નોકર અને ધનજીશાહનો બદમોશ સાથી.
ખટલો ખાટકી.....	ધનજીશાહનો એક વારનો દોરન-પાછો જથી બમતા ભુત નો ગોડો.
માણકજી સીંગનપોયા.....	સુરતનો એક રહેવાસી.
પાલી હુહાર.....	સુરતનો એક ગરીબ ગામડ્યો હુહાર.
કેકે.....	પેસતનજીનો પાલક બેટો.
જાલ.....	રતનશાહ સરદારનો સેકરેટરી.
બેજન.....	મહેરા અને શુભાનો ભાઈ તથા ખરેશદ- ખાહનો દોકરો.
સુનઈ.....	ધનજીશાહની તબીબી દીધેલી ધણીઆણી.

હોરાં.....	પાહલી હુહારતી પા- લક બેટી.
મહેરાં.....	ખરશેદબાઈની બે ટી અને જાલની માથુક.
ગુલાં.....	મહેરાંની બેઠન અને ખરશેદબાઈની બેટી.
પીરાજી.....	બીખાઈજીની બેટી અને બેજનતી માથુક-
ખરશેદબાઈ.....	ગુલાં, મહેરાં અને બેજનતી માતા.
બીખાઈજી.....	પીરાજીની માતા.

(સ્થળ—મુરત અને તેની આસપાસનો ભાગ.)

બનામે યજ્ઞદ.

ભમતો ભુત.

નાટક ત્રણ અંકી

—•—

અંક ૧ લો.

દેખાવ પેહલો.

સુરતશહેરનો એક એકાંત રસ્તો.

[સુનધ પોતાના હાથમાં એક બાળક સાથે ગાતી જણાય છે.]

પરવર હરદમ લેવું નામ આ જગમાં
કરજ એછે, કરજ એછે, તું છે દાવર આ જગનો
તું દાતા, તું માતા, તું પીતા મારા
જસએ દેર તું ના કરતો દાતા
કરમનો હાથ કરજે તારાં બંદા પર રહેમતથી
જગમાં સબલી તુજની આસ દાતા તું રહેજે પાસ
મારા દાતા તું છે દાની બાકી છે દાની
હમે જાની તુજ દાની મીનોઇ

સુનધ—બ્રુદા, તું મને એવી શક્તી બક્ષ કે હું મારી સરજતને
તાબે થાઉં. મારી નાકરમાની અને મુખધની મને હમણા સજ થાય છે,
જે સજને હું તદનજ કાયક કરી છ. સુધ રહે મારા બચ્ચાં

મારી ગુલઝર કળી-સુઈ રહે. માખાપના ગુનાહ અપરાધને સખમે બચ્ચાને દુખ ખમવું પડેછ ને તે લોકને કંગાળ છાંદગી શુર કરી મોટપણે હાર-મારીમાં દહાડા ગુજરવા પડે છ. મારી બુચી, તારોખા એજ હાલ છે; હાડમારીમાં તે જનમ લીધો છ, દુધ વના તું તળવળતી રહીછ, કપડા વના તું ઠઠરતી રહીછ, ધરખાર વના તું રખડતી રહીછ, આશરા આધાર વના તું રજળતી રહીછ, અને તે બધું શાને કાજે ? તારી માતના એક મુખાંઈ બર્ષા પગલાંને કાજે, કરપીન પીતાની દગલખાજીને કાજે. એ મારી છાંદગીના ચેરાગ, તારે માટે હું એટલીજ દુવા ગુજરુંછ કે તું સલામત રહે, સુખી રહે અને તારે માટે જે દુઃખ સંકટ ઠરાવ્યાં હોય તે સધા આ તારી અભાગની પુટેલાં નસીબની માતાને સ્વાધીન થાય. માફ સધળું સુખ હવે કાંઈ બાકી રહ્યું હોય તે તું લઈ લે-તાઈ દુખ મને આપી દે. આહા ! ઉંધ કેવા મોટા આશીરવાદ છે. પોટેલી બુચી બુખ અને ઠંડીના દુખને ભુલી કેવી આરામ લે છ ! ગરીબોના બચ્ચાઓને ખુદાએ સંતોષ બક્ષ્યો નહીં હતે તો ગરીબ માતાઓ બચ્ચાઓના દુખનો તવલાત જોઈ કમોતે મરી જતે.....આખાં સુરત શહેરમાં હવે એને હું ક્યાં ધુંડવા જઈ ?

[એક તરફ બેસે છે. માણેક આવે છે.]

માણેક—ભાડુતી ગાડી નહીં મળતી. એનું નખોદ જાય જાણે ભાડુતી ગાડીવાળાઓનું લુટછજ ગીયુંછ, ઇસતેસન પર જવા ભાડુતી ગાડી મંગાવીને તેને ચાર આના આપવા કહેવા તો ગાડીવારો તરકરો થઈને કહેવા લાગો કે પાંજરાંપોળમાંથી લાંમડું બલદયું મંગાવીને તેની ઉપર બેસીને જા. મને મુખાંઈ જવુંછ ને મુખાંઈથી જંગખાર જવુંછ પણ ભાડુતી ગારી વગર અટકી રહેવું પડયુંછ. અમના નોકરીની કરાકરી છે ને જેમ તેમ કરતાં જંગખારની નોકરી મેલવી તો વરી આએ ભાડુતી ગારીવારા દુખ દેવા નીકરી પડ્યા. હવે એમખી ને એમખી જંગખાર જવાનું માંડી વાળી ભાડુતી ગાડી ફેરવવાનોજ ધધા કરું તો કેમ ? (સુનમને જોઈને) એ આએ કોન છે ! એને પુછું તો ખરો. (સુનમ આગળ જઈને) બાપ અહીં કેઠે ભાડુતી ગાડી મળસે ?

સુનમ—આએ સુરત શહેરથી હું અજાની છઉં બાઈ, તો પછી ગાડીની વાત હું કહાથી જાનું ?

માણેક—ને હું સુરત શહેરથી તદ્દન જાનોતો છેઉં છતાં બાકુતી ગાડીની વાત નથી જાનતો. પછુબાઈ તારી આંખમા આંસુ છે-તું રડેછ કાંય ?

સુનઈ—ગરીબાઈ અને આંસુ એ એકકના બાઈ બહેન થાયછ. આફત અને દુખમાં આંસુનો સાગર સુકાતો નથી; દીલમાં દુખની આગનો શોભો એવો હોયોછ કે આંસુના વરસાદથી તે યુજવાતો નથી.

માણેક—ગરીબાઈની મોજ ઔર છે. તુને કાંઈ પૈસા જોઈયેછ ? લે હું આપું ?

સુનઈ—નહી—નહી—જા. મીનોચેદર મોડીના ધરતી મને નીશાની આપો તો ધણી મહેરબાની થાય.

માણેક—હું બાકુતી ગાડી સોધવા તેજ રસ્તે જાઉંછ. આવ, તુંને હું બરાબર રસ્તો દેખાડ. આસતે—આસતે, લે મારા હાથનો ટેકા લે. હળવેથી હેઠ. જરા ત્યાં આટલા પર બેસ, આસાસ લે, પછી જઈશું.

[માણેક સુનઈને હાથનો ટેકા આપી મદદ કરે છે અને બને જાય છે—બીજી તરફથી દોલુ આવે છ.]

લુટ ફાંસ ચોરીથી સદા હસી,
સૌ બીલુઆને જોઉં કસી.
મુજથી નહી ખચાય—નહી કદી છુપાય,
વીસમી સદીનો હું છું કાલ—હાલ.
કળ્યાનો હું પુરો દલ્લાલ,
આપો સપાટે કે કર હલાલ.
ફન ફરેબી જાલથી કરી નીકાલ.
હલાલ થાય લાલ—એવી ચાલ ઢાલ.

કોરસ

એવડો લખને થઈએ ટાઈટ,
થઈએ ટાઈટ—થઈએ ટાઈટ.
ધેન ચહડી કે કર્યે ફાઈટ,
કર્યે ફાઈટ કર્યે ફાઈટ.
ધીમે ધીમે ચડતી જાય ધેન,
નાખ થાય લાલ ને ફરતાં જાય નેન.
ને કોઈ નેક બખ્ત હાથે જાય ચહડી,
તો લડી દે તડી ક્યા—હયાં.
વીરકી લેખને થઈએ ટાઈટ,
ખેલેક એન્ડ વાઈટ ખેલેક એન્ડ વાઈટ.
ચોખ્ખો કાયદો માઈટ ઇઝ રાઈટ.
ચોલ ધીનાઈટ—ચોલ ધી નાઈટ.

ઇસ્ટીમ પેટમાં આવે લગાર
 તરયા પાવ પર રાખું શુમાર.
 જોઈ લો કાઢના જોડા પાર
 પીપીયાંની ખુખીનો સાર
 જેમ જેમ જમાનો સુધરતો જાય
 તેમ તેમ બંદો નેટી કરતો જાય
 તેવો હું છું નંગ--હરદય એવા ઢંગ
 ચહડીયા સપાટે તો બસ ઠાર માર
 લોહી લોહી લોહી તાજું લોહી રેડાય
 જોઈ જોઈ જોઈ દીલને શાંતી થાય
 એવું બને ક્રમ--શેવક ચુકે નેમ
 જ્યાં કાઢ તાજે હોય શીકાર--માર

દોલુ—હા, જે દોહ્યાં લેઈને મરઘી કાપી આપું. જે દોહ્યાંની કમા-
 છીને વેર ધંધો નથી કરતો પણ મરઘીને કાપતાં લોહી રેડાયછ તે જોવાની
 મને મજાહ પડેછ ને તેથી ધંધો ચલાવુંછ. પારસીઓ જો કસાઈનો ધંધો
 ચાલુ કરે તો સેવક પહેલું નામ નોંધાવે. (માણેક અને સુનઈ પાછા આવે છે)
 ઓહો માણેક સીગનપોર્યા, તમે ક્યાંથી ભુલા પડ્યા ?

માણેક—હું ભુતો પડ્યો નથી પણ આએ ભુલી પડેલી બાઈને રસ્તે
 દેખાઈછ.

[દોલુ અને સુનઈ એક બીજાને જોયછ અને બંને ચોકિછ.]

દોલુ—એ બાઈ ! આ મારા બાપરે માર્યા ઠાર ! નાસ બચ્યા નાસ !

(નાસી જાય છે.)

સુનઈ—નાડો ! નાડો ! પટેા મલવાનો લાગ હતો તેટલાં દોડી ગયો.

માણેક—બાઈ શું છે ! એ ગોઠાળો શું ! પેલો દોલુ તમુને જોઈને
 નાસી ગયો ને તમે અહીં ઉભાં રહીને બરબર બરબર કરોછ એ શું !

સુનઈ—શેઠ-તમારું નાંગ શું !

માણેક—માનેક સીગનપોરયા.

સુનઈ—ને હમના આએ પારસી આવી ગીયો તેલું નામ શું !

માણેક—હોલુ કસઇ.

સુનઇ—કસઇ ?

માણેક—હા. અમારા આએ સુરત શહેરમાં પારસી બધરાઓ એવુ ધારેછ કે અસતમ લોબાનમાં પારસીને હાથે કાપેલી મરઘી બનાવી હોય તો ઘણું સવાખ લાગે. તેથી સવાખ કરવા સાર લોકો એની પાસે મરઘી કપાવેછ, ને દોજખમાં જવાનો રસ્તો ખુલ્લો કરવા એ પોતાને હાથે મરઘી કાપી આપેછ.

સુનઇ—તહારે બીજે ઘંધો આકરી એ કરતોજ નથી ! મરઘી કાપવ પરજ ગુંજરો ચલાવે છ ?

માણેક—અરે એના તો ઇઠોતેર ઘંધા છે, બધરાઓને દોસ ચીઠી બનાવી આપે છ. માટીને હાથમાં લેવો હોય તો એ એવું એક પડીકું બનાવી આપે કે તે પીતાંજ બધરીના હાથમાં માટી ચપ કરતો આવી જાય, ને નહીંતો બધરી પોતેજ સખર દખર સદાની હાથથી જતીજ રહે. અમારા ગામના લખપતી સરદાર રતનશાહના વારસ બત્રીજા ધનજીશાહની એ નોકરીબી કરેછ ને કોઇ મરી જાય ત્યારે ખાંધ મારવાખી નીકરેછ.

સુનઇ—(મનમાં) તાહારે એને મારા માટી નવરોજીની નોકરી છોડી દીધી હોસે. (મોટે) ચાલો બા, મને રસ્તો દેખારો. માફ કરજો, મરી જાઉં તમુને તક્લીફ પડેછ.

માણેક—અરે કંઇ નહી રેજી. ગરીબાર્ઠમાં હુંબી ઉધરેલો છેઉં તેથી ગરીબોને મદદ કરવાથી કેવું સુખ થાયછ તે હું બરાબર સમજુંછ.

[જાય છે.]

દેખાવ બીજો.

સરદાર રતનશાહના બંગલાનું દીવાનખાનું

[સરદાર રતનશાહ બેઠ્યા છે—ગાય છે,]

સુખી સંસાર, દુન્યામા ચાર, તન્દરોસ્તીની છંદગી,
તન્દરોસ્તી, રાખે કાયમ; કર ખુદાની, એ બંદગી.
જ્યાં તારાં દીલ, ને કદી જો, સુખો શાંતી, ન હશે,

માલો મીલકત, અગ્નિશો ઇશરત, કોડીને દામે થશે.
 પૈસા શાંતી, ખોટામાની, તનદરોસ્તી, ન્યામનો,
 કરજો મોલો, મસ્ત રહીને, પૈસે લાભી, ના થતો.
 નાતવાની, જીવની હાની નહી ઇલાજો, પૈસેથી,
 પૈસાવેરો, ખોભે ખોભે, સુખ શાંતી, નહીં તેથી.
 પૈસેથી છે, જીન્દગીઆ, એવા ખ્યાલોથી કરો,
 દીલના ઉભરા, પૈસા માટે, ખોટા દીલથી, ન કરો.
 પૈસાં નહીં મનને ખરીદે, સુખોને તે દે ગાડી,
 મના કરજો, મીનો હરદમ, ખોટાને રાહ દેખાડી.

રતનશાહ—મનની શાંતી, સંસારતું સુખ, અને તનદરોસ્તી હોય તોજ
 દોલત પ્યારી લાગે. પ્રકત પૈસા અને દોલતમાંજ સંવળું સુખ સમાયલું
 જેઓ સમજતા હોય તેઓ મને આવીને જોય ના પોતાના સુખ તૈયાર
 એક તડાકામાં ફેરવી શકે.

[ધનજીશાહ આવે છે.]

ધનજી—કાકાજી-કાકાજી; ડાકટર મીનોચંદ્રજી મોદી આયાછ. તમને
 બોલાવેછ.

રતન—જાઉંછ. આજે વરી ડાકટર કોન જાને સું કહેછ જાઉં તો
 ખરો જાનુતો ખરો. ઓ ખુદા મારા સંસાર પર તારો જાંચો મુક.
 મજબનો ફટકો જખુન પડ્યોછ હવે ઘાહ રૂઝ લાવવાને આરામનો મક્કમ લગાડ.
 (જાય છે)

ધનજી—કાકાજી ખીચારા દહાડે દહાડે ચકાસતા જાયછ. ઉમર વધી
 તેમ ભેળું ખી પોચું થતું જાયછ. જેમ એવણની અકલ ઘટેછ તેમ આ-
 વરદાખી વટતા હોયની તો અકલને નામે રડવા બેસું નહીં. એવનના માથા-
 માં પરવરદેગારે ભુલમાં ભેળાને બદલે મો-આ-ઓ કું જેવું ઈકું મુકી
 દીધેલું લાગે છે. સાના એવન કુટુંબ કખીલા અને સંસારને નામે રડવા
 બેસતા હોસે? કુંટુંબ કખીલા સંસાર સહિ શાને વાસતે છે! ફકત ઘડી
 ખરની મોજ મજાહને વાસ્તે. બસ પૈસા હોય તો કુંખ જેવી ચીજ હોયજ
 નહીં. કાકા તો પૈસા તીજેરીમાં દાખી મુકેછ પણ પૈસા ખરચતાં એવનને
 આવરતુંજ નથી. મને કહે તો એવા એક સો ને એક રસ્તા દેખાઈ કે જેલ

ગમત મને ને દરરોજ હજાર એ હજાર ચટની થઈ જાય. આપુને બહેનની ખુસાલી નથી કે દોળખની દલગીરી નથી. આપરં બહેન તો અહીંજ છે—તાંહ નહીં મલવાનું હોય તો આછી પીરા—આપુને જોઈતું ખી નથી. ખાવું પીવું ગામે ગામ ફરવું, કેડે આશક બનવું કેડે માથુક બનાવવી, કેડે સાધુ થવું કેડે સેતાન થવું, એ તે મોજ મળહ. (ગાય છે—જુઓ વધારો)

[—ડા. મીનોએહેર અને રતનશાહ આવે છે.]

ધનજી—સેવો—લાલ જુએગની જોડી આવી. એ જેઉ એવી એકઠી અકલની વાત કરેછ કે જેઉને મપારા કંઈ ભેજું ઠંકાને લાવવાનું મને મન થયા કરેછ.

[ધનજી છુપાઈને ઉભો રહે છે.]

રતનશાહ—તહારે હવે તમે શું મત બાંધોછ ડાકટર !

ડાકટર—તમારી ઘણીઆણીની તખીયતમાં હજી કશો સુધારો થયો નથી. તેમજ શુકર કરવા જોગ છે કે તખીયતમાં કશો વધુ ખગાડો ખી થયેલો જણાતો નથી. આટલા વખતના અનુભવ ઉપરથી હું તો એ મત ઉપર આંધોછ કે એવનને જેટલું તનનું દુખ છે તેના કરતાં મનનું કાષ્ઠક વધારે છે, ને તે દુખની અસરથી એવણની તખીયત દુતી જાયછ.

રતનશાહ—એમ છે ડાકટર !

ડાકટર—મારી ઉપર વીસ્વાસ મુકો સરદાર રતનશાહ, હું તમારો દીલસોજ છઉં. વંધામાં હું તમારો ડાકટર છેઉ તેમ સંસારમાં હું તમારો દોસ્ત છેઉ. મને તમારો દોસ્ત ગણી લેવો ને મને કેહો. એવનના મન ઉપર કાંઈ બાજો છે ! કાંઈ એવો બનાવ બન્યોછ કે જેની ચીંતાથી અથવા ગમથી એવન દુખી થાયછ !

રતનશાહ—એસો—ડાકટર એસો મારા કુટુંબની એક વાત હું તમોને કેહું તે સાંભળો.

ધનજી—(મનમાં) ચાલો—ધરડાજીએ પાછું પાઠરનું માંડવું.

ડાકટર—એલાશક કેહો, જો હું તે જનસ તો કાંઈ ઉપાય કરી સ-સ; જો લાલ નહી થશે તો નુકશાન તો નહીંજ થશે કદાચ તમારાં ઘણીઆણીના મનને શાંત કરવાનો કાંઈ ઉપાય લઈ શકાશે.

રતનશાહ—આજે એ વરસની વાત ઉપર મારાં ઘેરમાં એક ગમખાર બનાવ બન્યો. મારો છ વરસનો બુચો ઉતો જેને નોકરો ફરવા લેઈ ગીયાતા. સાથે એક લાલ્યો ઉતો. ને એક આવા ઉતી. તે વખતે અમે માથેરાન હવા ખાવા ગયલાં. નોકરો ખાલી હાથે પાછા આવાને જનાવું કે બુચો ગુમ થઈ ગીયો.

ડાક્ટર—ખાહીમાં કેં પડી તો નહીં ગીયો હોય. ?

રતનશાહ—કોન જાને. એક નોકરો બીજા નોકરો સાથે વાતે બેઠેલા ને બુચો એમ તેમ ફરતાં એકાએક ગુમ થઈ ગીયો. ધની સોઢ કીધી પણ પટો લાગ્યો નહીં. ખાહીમાં તપાસ કીધી, આખા માથેરાનમાં બોળ ચલાવી આસપાસના ગામોમાંથી તહેકીક કીધી, પટો મેળવી આપવાને છનામો આ આપવાનું જાહેર કીધું પણ કાંઈ વળ્યું નહીં.

ડાક્ટર—હા ? તહારે તે ગમતો ફટકો પાછને લાગેછ.

રતનશાહ—એમજ છે ડાક્ટર એમજ છે. મારો એક પુરો દીકરો, મારા ખેતાબ અને દોલનનો વારસ ગીયો તહારથી અમારી બેઉતી જાંદગી કડવી જેર જેવી થઈ પડીછ. મારી ધનીઆની દહાડે દહાડે નખાતી જાયછ, મોત તરફ ખેંચાતી જાયછ.

ધનજી—(મનમાં) ને તેથીજ મારે વાસ્તે રક્તો ખોડેલા થતો જાયછ.

ડાક્ટર—તાહરે હવે તમારો વારસ કોન ?

રતનશાહ—મારો મરનાર ભાઈનો દીકરો ધનજી.

ડાક્ટર—ધનજીભાઈ; આજે તમારાં ઘેરમાં રહ્યો છે તે ?

રતનશાહ—હા તેજ.

ડાક્ટર—તે તમારો વારસ થશે ?

ધનજી—(મનમાં) તેથી એના પેટમાં કેમ દુખી આયું ?

રતનશાહ—એ મારો વારસ થશે. ઘણો ડહવો દીકરો છે ને સાથે ભલો છે. એ મારી કદરખી ઘણી ખાયછ ને મારો પરવો બોલ ઉંચકી લેછ.

ધનજી—(મનમાં) બુદ્ધો પરીક્ષાખી સારી કરેછ હો. હું કદર તો એવી ખાઉંછ કે કબર ખણવાનેજ કુદી રેહયોછ. કદર તો નથી ખાતો પ્રથુ કબર ખાઈ જવાનો વીચાર છે.

ડાક્ટર—હવે તમારો દીકરો તમોને પાછો મલે તો તમો એલો બોખી કેમ ?

રતનશાહ—એશક ઓળખું—દીકરાને આપ નહીં ઓલખે ! જોવો મારા દાઝા હાથના પોંહયા પર આંખે લાછન છે. હુબહુ એવું લાછન મારા દીકરાના હાથપરથી ઉતું.

ડાક્ટર—તમારા દીકરાના ગુમ થવાથી તમારા ભત્રીજાને લાભ થયો.

રતનશાહ—એમના ઓલખા ડાક્ટર એમના ઓલખા. મારો ધનજી તો મારા દીકરા પર જીવંત આપતો તો ને જ્યારે મારો દીકરો ગુમ થયો ત્યારે ધનજી તો મધરાસ ગેયલો ઉતો.

ધનજી—(મનમાં) ડાક્ટરથી આપડું આડડું ભરવાનોજ વીચાર રાખેછ હો.

ડાક્ટર—તમે મધરાસનું નામ દીધું ત્યારે મને એક વાત યાદ આવી.

રતનશાહ—તે શું !

ડાક્ટર—સરદાર સાહેબ, તમને એ વાત કહેવામાં હું નુકશાન જોતો નથી. બીચારી એક નાવારસ છોકરી મારા ઘરમાં આસરે લેવા આવીછ મારા એક જુના પુરાના મધરાસવાળા દોસ્તની દીકરી થાયછ. તેની સાથે ઘણું મુંબઘના જવાન્યાએ મધરાસમાં માથાપની હરસે લગન કીધેલાં.

રતનશાહ—મા આપની હરસે ! તોબાહ-તોબાહ ! એવો અપરાધ તે છોકરીએ કીધો ત્યારે તો તેને કુદરતની સખત સજા થશે.

ડાક્ટર—થઈ ચુકી-કુદરતી સજા થઈ ચુકીછ. લગન કીધાં તે પછી એ વાલુ મહીના જતાં તે જવાન્યો ગુમ થઈ ગયો અને વધુ આફત એ પડી કે તે છોકરીનાં માથાપ મરણ પામ્યાં. તે છોકરીએ એક બેટીનો જનમ આપ્યો અને તે બુચીને લઈ પોતાના માટીને શોધતી તે અહીં સુરત મુઘી આવી પુગીછ.

રતનશાહ—પણ તે જવાન્યો કોન ? એવો પાપી હરામી કોન છે ! તમે તપાસ કીધી ?

ડાક્ટર—હજુ તો આજે તે છોકરી મારે ઘરે આવી. જરાબર વાતચીત થઈ નથી. થાકેલી છે, દુઃખીછે, વાસ્તે આજે તો નહીં પણ કાલે ધીરજથી પુછી લેવસ ને પછી તપાસ ચલાવસ.

રતનશાહ—જરૂર તપાસ ચલાવજો ને મારી કાંઈ મદદ જોઈતી હોય તો હુંબી હાજર છઉં એમ યાદ રાખજો.

ડાક્ટર--હૅંકયુ ! હવે હું રજા લેઉં છું, મારો એક કમ્પાઉન્ડર સીક પડીને ઘેર ગીયો છું ને બીજા એક બે ફરગી બદલીને વરે આવવાના છે. તેથી હવે હું મારે હાથેજ બનાવીને મોકલસ. ખુદા ચાહસે તો ફેર પડશે.

ધનજી--(મનમાં) એવી અવર વાની સાની કહાડી મરેછ ?

[ડા. જાય છે અને ધનજી બહાર આવે છે.]

રતનશાહ--દીકરા ધન સવારના ક્યાં ગીયો તો ?

ધનજી--(મનમાં) તમારા ઓટલા ઉઠ્યાણાની તૈયારી કરવા (મોટે) અગ્યારીમાં ગીયોતો. જહારથી કાકીજી સીક પરીયાંજ તાહરથી અગ્યારીમાં જઈને તનદરોસતી લનુંજ. એજ આરે આવશે.

રતનશાહ--ધણું સારું. એમ ધરમપર યકીન રાખે એ મને ધણુ ગમે. તું એસ, હું જરા તારા કાકી પાસે જઈઉં. ખુદા બીચારીને આરામ બહે.

ધનજી--આમીન-આમીન-આમીન

(રતનશાહ જાય છે.)

ને બેઉ સાથેજ ટાંકો ઘડી કરજો, કે ઓછા ખરચમાં કામ પડી જાય. જેમ કેટલાંક માઆપ ઓછો ખરચ કરવા સાર દીકરાના ને દીકરીના એકજ દહાડે લગન કરી દેછ, તેમ આવાં ઘરડાં ડોળાં એકજ દહાડે મરી જવાનું કેમ પસંદ કરતાં નહી હોસે ! પણ પેલો ડાક્ટર શું કેહી ગીયો ? મારા તો પેટમાં ફાલ પડેછ. એના ઘરમાં જે છોકરી આવીજ તે પેલી સુનઈ (મહોલું દાબીને-આસપાસ જોઈને) એ હું શું બોલુંજ ! સાવચેતીથી કામ લેવું જોઈએ; ડાક્ટરને ઘેર જઈ તપાસ કરવી જોઈએ. હા, એક રીતે જવસ ફરગી બનીને નોકરી રહેવાને મસે આંટો મારી આવું.

[દોલુ આવે છે.]

દોલુ--શેઠજીને કેહું કે નાસતો તખ્યાર છે. જમવા આવોજ કે ?

ધનજી--નાસતોબી નથી જોઈતો ને કુદતોબી નથી જોઈતો--અહી કુદાઈ જવાનો સોદો છે.

દોલુ--કુદવાને ! કાકી ધપી ગીયાં ! ચાલો ગમત છે. ચાહરામના દયુમા મારસું, પછી દસમાના પાપરાં ખાશું ને અહાર દહાડા દોસલાનાં દરરોજ હુંજ મરધીબી કાપસ ને બકરોબી હુંજ રેહસસ. વાહવા તમકે છે ! શેઠજી દરરોજ સવારના લોળાન મુકવા મરમ મરમ કરરાં કરક્યાં બ. નાવવા કહેજો.

ધનજી—કરકયાં ખાવા અગાઉ કરકટી પર ચઢવું પડશે. નખોદ ગીલા હું કેહું છું ને તું સમજી સુંમરેછ ? પેલી આવીછ.

દોલુ—પેમી ! પેમા ધાંચીની વીધવા પેમી ! તેની સાથે ઘાંના પા-
રાછ કે !—

ધનજી—અરે ભુખખ પેલી (કનમાં હરસે) મધરાસ વાળી સુનધ.

દોલુ—હા, આવીછ, મેં જોધ.

ધનજી—તેં જોધ ? કહાં ?

દોલુ—ડાં મીનોચેહરને ધરે જતીતી. પેલા માનેક સીમનપોરયોં
તેને રસ્તો દેખાડતોતો.

ધનજી—તેને તુંનેખી જોયો કે. ?

દોલુ—હા, હું ધમરાયો ને તે બડકી—હું નાહો ને તે ઉભા. એ
તો આપરા ત્રાવટા ઉડારી નાંખસે.

ધનજી—એમ ધીલો ધચ કેમ પડી ગયો ? હીમત રાખ; હવેજ
ખરેખરી બહાદુરીનું કામ છે.

દોલુ—પણ ધનજી શેઠ તમે સુનધ સાથે મધરાસમાં લગન કરેલાં
તાહરે નામ તો નવલસા નવલખી રાખેલું. તો પછી સુનધ તમોને ઝોર
ખસે કેમ. ?

ધનજી—નામથી નહીં ઝોળખસે તો મહોડુ જોધને તો ઝોળખસે ?
નામ બદલાયું પણ સુરત તો નથી બદલાઈ ?

દોલુ—શેઠ તમારી સુરત નથી બદલાઈ તેમ વળી તમારાં લખનથી
નથી બદલાયાં. સુરત સેહર બળી ગીયું તેની સાથે તમારી સુરતથી બળી જતે
તો તમારી કાલસાઈ કાળી ઠણુક સુરત જોધને સુનધ પારખતેજ નહીં. કેહો
તો મેચીસ લગાડીને થોડી વણી ચચરાવી મુકું કે જનમ સુધીની પીડા પટીજ
જાય.

ધનજી—તું કંઈ આચે મસકેરી ને રમુજની વાત સમજેછ ?

દોલુ—કોન કાફર મસકેરી કરેછ ? તપાસ લેવી હોય તો આવા
જાઓ; જોવો કવું તમારું મોહોડું બાળી જળીને કાલસો બનાવી
પાછો તે. જો મહોડું બાળવાથી બીહતા હોય તો બીજેથી દિપાય છે. કેહોતો
તો નાંખખી કાપી તાણુ કે પુરેપુરો ચહેરો ફેરવઈ જાય.

ધનજી—ચાલ હવે બકબક ના કર. તું હુશીયારીમાં રહેજે. આહીનો મામલો સંભાળ્યા કરજે. હું બકબક તેટલાં જો તે અહીં આવે તો મોટા શેઠ આગળ તેને જવા દેતોજ ના.

હોહુ—હીક--મને સીખવવું નહીં પડશે. તમારીજ નીસાલમાં સીખ્યોછ કની ?

(ધનજી બચ છે)

હોહુ--કહેવત છે કે બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા--તેમ વળી શેઠ તેવા વાણોતર. અમારી બેની જોડી એવી મળીછ કે જાણે એક ચાઉ માસ્તર ને બીજો હુટારો. એક ગજવું ખાલી કરે ને બીજો ગળુ રહેંસી નાંખે.

દુન્યામાં છે, એક કેહવત એ, વડ તેવા ટેટા થાયે.

મવાલી હોયે, ડફાલી હોયે, બાપ તેવા બેટા થ.એ.

તેમાના નંગ, બન્નેનો સંગ, લોકોમા બહુ વખનાયે.

“ યો સુખલાજી ” “ કેમ જમાસજી ” એક એકના ગીતો ગાયે.

એ સખલું ચારો છે તો નેક,

પણ ખાલી છે આ બેંક,

ચાર ઘડક, છે તું કડક, જોલથી ભડક, આયે સીધી સડક

સખ જાયે ખડક, તેથી તડક, જલદી ફડક,

દુન્યામાં ચારો ખન ખન, બસ ખન ખન, ખન ખન, ખન ખન-

ખન ખન ખીસામાં હરદમ હોયે તો છટકાં ચારો

કાનોને જોઇયે ઠન ઠન બસ ઠન ઠન ઠન ઠન ઠન ઠન.

ઠન ઠન કાનોને હોયે તો ચારો મોજ્યાં મારો.

(રતનશાહ આવે છે)

રતન--દોરાબ, ધનજી સેઠ કહાં ગીયાછ વાઈ ?

હોહુ--આંધળાં લુલ્લાની ઈસપીતાલમાં ગીયાછ સાહેબ.

રતન--કેમ ? તાંહ જવાનું સું કામ પડ્યું વાઈ ?

હોહુ--(મનમાં) આખરે તાંહ જવા વના સેઠનો કાંઈ છુટકો છે (પોટે) તહાંના ગરીબ દુખી દરદી માનસોને પાંઉ માખન વહેંચવા ગીયાછ સાહેબ; એવનો તે એવોજ વીચાર કેહાયે જાતેજ સખાવત કરવી (મનમાં) આખરે હાથના કીમિલાંજ હધયે ત્રાગશે.

રતનશાહ—કેવો નેક છોકરો છે !

દોહુ—વધુ નેક છે સાહેબ. તે દહાડે સાહેબ કાગડાએ ચલ્લીનું બચ્ચું પકડ્યું તે જોઈને ધનજી સેઠ ખોભે આસુએ રડ્યા ને તે જોઈને મારો ખી જીવ ખરી ગયો. (મનમાં) ચલ્લીનું બચ્ચું હાથમાં આવતે તો અપસરામાં જઈને દોહ્યે વેચી આવતે.

રતનશાહ—એ દયાળુ છે ને બલો છે તો ખુદા એનો જરૂર બદલો આપસે.

દોહુ—(મનમાં) ખુદા જો બદલોજ આપસે તો અવત્યાં મારી-ને મરસે.

રતનશાહ—ધનજી શેઠ આવે તો કહેજે કે મોટાં બાઈને હવા ખાવાં લઈ જવા ડાકટરે કેહ્યું છે તે મહાબલેસર જવાનો વીચાર છે તેથી બધી તક્યારી કરી મુંઝે, મારા હાથ પગ હવે નથી ચાલતા.

દોહુ—(મનમાં) તાહરે હવે તદ્દનજ ઠસી જનઓની બાપુ કે અમે લાલ વાવટો ઉડારયે.

રતનશાહ—એને ગોઠવણુ ગોઠવણુ કરવાની ખરાબર સમજ છે.

દોહુ—પુરે પુરી સમજ છે. (મનમાં) પાત્યાં ગોઠવવામાં તો એની જીંદગી ગેઠ.

રતનશાહ—એ દહાડાંમાં ઉપડી જવાનું છે હં ! ખરાબર સમજીવી ને કહેજે. (જાય છે)

દોહુ—ઉપડી જવાની ગોઠવન ધનજી સેઠ કરસે ને તમે કહેસો તો તમને ઉપાડી નાંખવાની ખી સેઠ ગોઠવણુ કરસે. મારા સેઠને પુછ્યું પડે ? ચીલ જપટ મેરા દાવ-મદરસે ઉદરશે સગ કુચ લાવ—એ મારા સેઠનો કાયદો.

[માણેક આવે છે]

માણેકશાહ—કેં લાડુતી ગાડી નથી મળતી.

દોહુ—આવો-આવો માણેકજી બા; તમે તો જંગમ્માર જવાના ઉતા ને હજી અહીંયાના અહીંયા સું ધકેલા ખાયા કરોજી ! તમારું કંઈ સમજ પડે !

માણેક—અરે પણ લાડુતી ગાડી નથી મળતી તે કેમ જાઉં !

દોહુ—તે સુરતથી લાડુતી ગાડીમાં એસીને જંગમ્માર સુધી જવાના છેઆ કે !

માણેક—અરે નહીં રે ! સર સામન ઇસતેસનપર લઈ જવા સાડાં બાકી ગાડી જોઈએકની ? તારા સેઠની ગાડી વાપડવા સાડાં માંગવા હું આપોછ.

દોલુ—જંગબારમાં નોકરી સુ !

માણેકશાહ—મુઝેલી માછલીના પુછરાં વેચવાનો ધંધો પગાર રૂપ્યા પંદરનો ને ખાવા પીવાનું ને કપડા શેઠને માથે.

દોલુ—તાહરે ખાસડાં ડાનને માથે !

માણેકશાહ—તે તો આપરેજ માથે તો. જોની આઝે પાંચ રૂપ્યે જુટની જોડી લીધી તે.

દોલુ—તહારે એ એકડું જુટ તમારે માથે કેમ પડ્યું ?

માણેકશાહ—હરી હરી રૂપ્યે. પત દોલા, તું પેલી બાઈને જોઈને ખીલીધો કેમ ! તે જુટ દાકન તો નહીં ઉતી !

દોલુ—મને તો બહારાંચાને જોઈને બીડીક લાગેછ. દાકન હોય તો કલેજું એકદમજ ખાઈ જાય પણ બહારાં તો કલેજું એવું હળવે હળવે ડોટરે કે નહીં જીવવા દે કે નહીં મારવા દે.

માણેકશાહ—એ વરસની વાટ ઉપર મખઈદુદારમનો વેપાર કરવા હું મધરાસ ગયેલા તહારે મેં એ બાઈને તાંહ જોયલી ને તાંહા તું ને તારા સેઠખી આવેલા. યાદ છેની ? તારા સેઠની સાથે એ બાઈને મેં ફરતાં જોયલી એવી કંઈ મને સુરતા છે.

દોલુ—(મનમાં) તારી સુરતા બલે ને તારી સુરત પરખી આગ લાગે એ વરી કહાં વચમાં દોહવઈ મરેછ ! (મોટે) છત તમે તાહેજું કરવા ઉભાછ ને જંગબાર જવાનું રહી જસેની. હું સેઠને ગાડીને વરે પુછી આવું. તમે ઉભા રહો.

માણેક—હા જતો દોડ-ડાહયો દીકરો છે.

[દોલુ જાય છે.]

માણેક—છે તો સારું માનસ જો, પણ રીતબાત ઘણી ખરાબ છે. ખીચારો આપડું તો બધું કામ કરી આપે. ચાર દોહયાં આપે તો બે ચ્યાર ધખાખી ખાઈ લે તેવો બલો છે.

[દોલુ આવે છે.]

દોલુ—આવો શેઠે રજા આપીછ, હું ગાડી જોડાવી, તેમાં તમુને જોસાડી, સરસામાન ગોઠવાવી છેક ઠેક પુગાડી આવું.

માણેક—ઠેકયું—મય જોખલાઈજડ.

[મને જાય છે.]

દેખાવ ત્રીજો

૬૦ મોહીનું ઘર.

[ડાક્ટરના ઘરનો ઓરડો—ધનજી ફરંગીના કપડાંમાં આવે છે.]

ધનજી—મને કોઈ હવે ઓરખેથી કે ? ગોવાનો ગવરનર હોયું તેવો નથી લાગતો વાઈ ? મારી નાત જાતથી કોઈ પારખી શકવાનું નથી. હજી પાંદેરા દાવ રચવાનો છે. ચાકીથી લખીને તયાર લઈ આપોજી. એવાં કારાં ધાળાં કરતાં આપરો જનમારો જેથેલો તે હવે ઝપોઝપ સફાઈની વુકતી ચલાવી દેવાની ચમટી લાથે આવી રહીજી.

[સુનઈ સીવતી બેઠી છે.]

ધનજી—(મનમાં) એજ તે—સુનઈજી. સોધતી સોધતો છેક હાથેર આવી ! સારું થયું કે વખતસર ચપ કરતું જણાઈ ગયું નહોતો આખર ઇજતના દાર્યાયના કરી નાંખતો.

સુનઈ—(ધનજીને જોઈને) સીનાર, કીસકો પુછતા હય !

ધનજી—હમ નોકરી રહેનુકો આપા હય.

સુનઈ—તે જાવ, સેઠકો મીલો. કંપાઉડરકો કામ તુમકો ખખર હય !

ધનજી—કંપાઉડરીખી ખખર હય ઓર પકાના ખી ખખર હય. કરી આપલ અઈસા પકાતા કે સોખ લોક ખુશી હો જાતા.

સુનઈ—તહારે તું કંપાઉડર છે કે કુક છે ?

ધનજી—હમ તો સખહય. કમપાઉડર કુક બેંડ માસ્તર, રોટી બેચનાર ઓર દરજી.

સુનઈ—તે તાઈ નામ સું ?

ધનજી—સીનાર પાસતાઉં ડી પેડેઝો બેસતાઉં ડી પાસ કોલ મેરીયાન જોનસાલવીસ.

સુનઈ—ઓ માયરે ! આવર મોહું નામ ?

ધનજી—અમ બોટ કામ કરનેવાલા તે નામખી બોલ લયા.

સુનઈ—તે મેહમગરી ફરંગીઓ આવું મોહું નામ રાખે છ ?

ધનજી—મેહમગરી મત બોલોરે હમકો મહમગરી મત બોલો-હમતો ગોઆસે આયા હય. હમ ખીસ્તાઉં હય.

મુનઈ—તાહરે હવે જન સેહને જઈને મલ તારી આવી વાત ચીતથી સેહ એવા ખુસી થઈ જમે કે તુને કંપાઉંડર નહીં પણ ડાકટરજી બનાવીને પોતાનો બાબો કરશે.

ધનજી—અજા-અમ જતાહય. પણ સોનાબાઈ છદર કીસકા નામ હય ?

મુનઈ—સુનાબઈ ? તે તો માઈ નામ.

ધનજી—નવલસા નવલખી કો તુમ પીછાનતા હય ?

મુનઈ—હા-હા-હા તે કહાં છે ? તે કહાં છે ?

ધનજી—કીદર હય ? અમ કુચ ઉસકો કીસામે રખતા હય ? એ સેહને એ ચીઠી સોનાબાઈ કો દીયા હયે-તુંમ સોનાબાઈ હો તો લેવો.

મુનઈ—હા લાવલાવ—હુંજ સુનાબાઈ છેઉં.

[ધનજી ચીઠી આપે છે—સુના તે વાંચે છે—ધનજી સટકી જાય છે]

મુનઈ—(વાંચે છે)

ખાશી સુના—આજે સાંજે સાત વાગે તાપી નદીના કીનારાપર મંદીરથી થોડક દુર, જહાં મોટું ઝાડ પડેલું છે તાંહ મને મલજે. સઉ ખુલાસો થશે ને કાંઈ સાઈંજ પરીનામ આવસે એમ આશા રાખજે. લાં તારો નવલ. (વાચીને) જવસ—જર જવસ મારી બુચીનેખી લેતી જવસ. એનો ખુલાસો શું છે તે જરા સાંભળું તો ખરી. એને મને અહીં જોઈ હોસે ને તેથીજ સ. માધાની કરવા માગતો હોસે. હવે એ મારા પંજમાથી છુટવાનો નથી, એ કમ સમજતો હોસે પન બાંધેલો પલેલો દુતવાનો નથી. (ગાતી જાયછે-

બગડેલા ખ્યાલો એના હું સુધાઈ

ખ્યાલો સુધાઈ, ખ્યાલો સુધાઈ

હાથ ધરીને ત્યાગ કરી છે, એક સતવંતી નારને.

નહિ હું છોડું એને, સદામા દીધા જેને.

નહિ હું છોડું હાથ ધરીને પાલે પડી નહિ છોડું હું.

હકદાર ભરથાર કાલે ખુદાને તે જોડાયો.

દેખાવ ૪ થો.

એક રસ્તો.

[ખતલો આવે છે.]

ખતલો—(ગજવામાંથી દોડ્યાં કહાડી ગણે છે) એક, બે, ત્રણ ચાર. વારો શું આવ્યો આવે ખુરો જમાનો—કાકાપુકીના વખતમાં ગજવામાં એક આવે. જ્યાં એક જ્યાંત્ર મોવડામાંથી કાંઈ સહેજ જેન ચહડે તાંહ ચાર દોઢીયામાં તો હોડળી નહીં બીનાય. ચાર દોઢીયામાં અરીનખી આટલું મધ સરખું આવે. ચાર દોઢીયાની બાંગળી પેટ નથી ભરાવાનું કે ગાંજળી બી ધરવ નથી આવવાનો. એક નાટલાં છોકરાની કસખી ટોપી આઉં કાધીછ પણ વેચવા જતાં જીવ ધરકેછ. મારવાડીઓ જીની રહેલા તે દુકાનપર પગ મુકવા દેતા નથી ને સીપાર્થ દાદાઓ ઝાળખી રહેલા તે ફરવા દેતા નથી. ઝોહો-દોહ્યો આવેછ—મનેખી એનુંજ કામ છે.

[છુપાઈને ઉભો રહેછે, દોલુ આવે છે.]

દોલુ—મોકલી દીધો. ઠેઠ ઇસ્ટેશન સુધી પુગાડી આવ્યો ને મુંબઈ જતી ત્રેનમાંથી બેસાડી આવ્યો. એ માનેક નખોદ ગીયો ક્યાં હોળીનું નારીયલ નીકળી પડ્યો? એ તો થોડું ધનું જીનેછ ને અકલવાલો એવો છે કે બધું પુકા દેતે તો સુળીએ અમુને બેઠેને ચહડાવીજ દેતે. હવે ધનજીશેઠ પેલી સુનધને દેકાને પાડી દેસે તો પછી નચીત ને પછી અમુને પુછનારં પરછ-નારં છે કાન?

ખતલો—(બહાર નીકલીઆવીને) હું ક્યાં મરી ગીયો! તુને પુછનારો ને તારો ટોતો ભચડનારો હું ક્યાં દટાઈ ગીયો?

દોલુ—ઝોહો, બેરાદર ખટલા ખાટકી તું ક્યાંથી આવ્યો?

ખતલો—કસાઈખાનામાંથી. તાંહ હું તુને સોધવા ગયેલો. તાંહ તું નહીં મલ્યો તાહરે પીઠામાં અખર કહાડી. તાંહથી નહીં જનાયો તહારે તુ-તંગમાં પુછી જાયું.

દોલુ—તે શું તું એમ સમજ્યો કે તુરંગના જેવરની મને નોકરી મળીછ?

ખટલો—હું એમ સમજ્યો કે તું આખરે તારા કરતુકને લીધે ચક્રી પીસવા જઈ પુગ્યો હોસે.

દોલુ—પણ તું મને સોધતો તો કાંય ?

ખટલો—તો હવે ખાઉં શું ? તારા હાથપગ ખાઉં ! બચા દોલુ કસઈ તું ધનજીની પડસમાં લાંગર નાખીને પડ્યોછ ને મને બહારનો બહાર લાંગડવા દેછ. એ સાઈ નહી. જે મને આજી પડશે તો મારી મારફતે માથેરાનથી રતનમાના દીકરાને કેમ ચોરાવ્યો ને કરાંચીમાં કેમ રખડતો મુકી દીધો તે બધું કુકી દેવસ.

દોલુ—હું ! હું ! ખટલો ફાસ્ત ના જાની તો. તું કુકી દેસે ને ધનજી જેલમાં જસે ને તું છટકી જસે કે ?

ખટલો—હું તો ખરો એકરાર કરીને મારી મેલવસ. હુંખી કાયદો સમજુંછ તો. જે સાંભળ હું તુને કાયદો સમજાવું.

દોલુ—અરે મુગ્યો તું સમજાવતો—મરી કહેની. તું કહેની—કહેવા શું માંગેછ ?

ખટલો—તારા શેઠને કહેજે કે આજે મહીનાનો મને પગાર મલ્યો નથી. આ કહેવેથી નોટીસ અત્રેથી આપવામાં આવે છે કે મજકુર ધનજી ઘાસલેટ જે ૨૪ કલાકમાં મજકુર ખટલા ખાટકી ઉપર મજકુર દોલુ કસઈ મારફતે રૂ. ૨૦) અંકે વીસ મોકલી આપસે નહીં તો મજકુર ખટલો ખાટકી મજકુર ધનજી ઘાસલેટની આગરમાં ગાળઈ પાડસે. લખા આજે તારીખ પેપરમીટની પહેલી-સહી દસકત અમે પોતે-અત્રે મદુ તત્રે સાખ ભરી પુરી પાચ્યા છીએ.

દોલુ—પણ તું તો તુરંગમાં ગીયો તો તે ક્યારે આયો ?

ખટલો—કાલે સવારેજ—હું તુરંગમાં જતે નહીંરે, પત ભુલ થઈ ગઈ.

દોલુ—કાનની ? વકીલની કે માજીસ્ટ્રેટની ?

ખટલો—મારી પોતાનીજ. મારી ઉપર રેશમી રૂમાલ ચોરવાનું તોહમત ઉતું ને મેં રડી તતરી ને નીરદોસ દેખાવાના ઢોંગ કીધા ને આંસુ નુછવા ગળવામાંથી રૂમાલ કહારીયો તો ભુલમાં ચોરલોજ રૂમાલ નીકળી આયો જેથી આપુને સાત દહારા એકાંત વાસમાં જવું પડ્યું. હમના આવોછ ને સાત દહારાનું ટેપરંસ ચાલ્યું છ તે નાખ

બધું સુકાઇને જખ જખ થઇ ગીયું છ. મારો પગાર મળે તો છાંટો ચાલે ને નહીં મળે તો સેવક તમારો ખેડિના કાંટો કહાડે. પીઠાં આગલથી હમના આયો તહારે એવું મન થયું કે આપું પીહું પી જાઉં ને તમે લોક મલો તો તમારું કલેશું કરડી ખાઉં.

દોહુ—તાહરે તુંને ત્રીસ રૂપ્યાજ જોઇયાછ કની! ધુર નાખી, બપોરના મોકલી આપશ

ખટલા—મહેરખાની, કદરદાની, જાંડીપાની, દાયે હાયે જટકી દે એક બેઆના.

દોહુ—લે બાપુ લે; બે આનીબી લે, જે જોઇએ તે લે પન હવે સુખે મરવા દે. આપરે અસલના દોસ્ત ને એમ અપસ અપસમાં ટાંટો કર્યો તે સાંભે વાઈ?

ખટલો—નહીં સાંભે. નહીં સાંભે. આપરે બેઉ દોસ્ત છેઇએ, આપરે બેઉ કરતીના પુરા ભઇ—માઈ નામ ખાટકી ને તાઈ નામ કસઇ.

(બને ગાતા જાય છે).

નગોના નંગ નસીએ નેક નીતીના પુરા.

પોલીસે નામ સદા એવા કારતીના સુરા.

પરાએ નાણે કરીએ મોંજ એવા જેન્ટલમેન.

વગાંકા હાયે સદા એવી તે ખુદાની દેન.

કદીબી કામ પડે કાઈને જો ગ્રહસ્થેની.

તો છે તૈયાર સદા જોડી આયે મસ્તોની.

નીતીમાં પુરા હમો બન્નેને તમે જાનો.

એક છે ખાટકી બીજે પુરા કસાઈ માનો.

જો કાઇ વારસોના પઇસા અટકે ડોસાથી,

સલાહ હમારી લેતો પુરા કરીયે ઠાંસાથી.

ને પછી પોતે બીજે સીધી રીતે નહિ વરતો.

કરીએ ખુદાથી દુવાં “ આજે કાંય નહિ મરતો ”

હાયે મુકેલું કદી પગથી ગેપ કરવાના

છઇએ બાહોસ હમે નહિ પોલીસેથી ડરવાના

જરૂરત પડવે ચોત્રી નાંખીએ ખોટી હુંડી બી.

અગરજો લાગ ફાવે બચડી નાંખીએ મુડી બી.

દેખાવ ૫ મો.

નદી કીનારો.

[દુરથી મંદીર દેખાય છે. મોટું જડ કીનારાની લગે! લગ પડ્યું છે. નદી ઉપરનો પુલ દુરથી જણાય છે.]

સુનધ—હું ઇચ્છું કે જેવડુંક જેધ્યાન ઉઠાછતી છોકરીઓ જેઓ પોતાના મા બાપની સારી સલાહ અને શીખામણ માનવાની આનાકાની કરતી હોય, પોતાના ખ્યાલી ખ્યાલોથી હવામાં ફીટકા ખાંધતી હોય અને પોતાની નાદાનીને ખરું ડાહપણ સમજતી હોય તેઓને મારા દાખલાથી ચોકાવું, મારી તવારીખ કહી સાંભલાવું, આડે મોંઘે જતાં અટકાવું.

(ધનજી આવે છે.)

સુનધ—નવલસાહ, તમે આયા ?

નવલ—તુને સું સુજેછ ?

સુનધ—મને એ સુજેછ કે તમે આયા એ મોટી અજ્ઞયખીની વાત છે.

ધનજી—પન મેં તુને મારા કાગલમાં કબુલાત આપીતી કે તુને હું અહીં મલસ.

સુનધ—તમે એક કબુલાત આપી એ એક અજ્ઞયખી, ને તમે કબુલાત પાલી એ ખીજી અજ્ઞયખી, હું ખાત્રીથી માનુંં કે તમારી કબુલાત પાલવાની મતલબે નહીં પન તમારી કાંધ મકસદ સાધવાને તમે અહીં આયાછ.

ધનજી—એવી તારી લાંખી વાત સાંભલવા હું અહીં આવ્યો નથી.

સુનધ—તાહરે કંઈ કેહેવા આવ્યો હોસો. તમારી વાત કેહી દેવો ને પછી મારી વાત સાંભલી લેવો. તમારી કાંધ ખાજી તો નથી ? કાંધ કાવ-ત્રાને મારું તમે મને એકાંતમાં મલવા તો નથી માગ્યું ?

ધનજી—આવી તારી વાત સાંભળીને મારું હૃદયું દુખાઇ આવેછ.

સુનધ—હૃદયું ! અરે નાદાન એતું શું બોલ્યો ? મારી સાંમે ઉમેલાં આંખે પથરના માણસના બદનમાં હૃદયું જેવી કાંધ ચીજ છે કે ! તાર

હવે હવે તો તારી પરનેતરને આમ તું રખડવા દેતે કે ! તારાં પ્રલ અચ્ચાને આમ તવલતું મુકતે કે ? બે વરસ પર જે હતું તે અદલાતે કે ! એવશાઈમાં જીવતો જીવતો તું ફરતે કે ! ખુદાને લુલવા જેવું પાપ બરતે કે !

ધનજી—વાહ ! ધનું મજનું બોલેછ.

મુનઘ—કર દોકર-દોકર કરીલે. પન તારા દીલમાં મારા બોલ સાંભલીને કાંટા ખુચતા હસે. પાદ રાખ સઉકાઠ અખાડા કરસે પન ખુદા અખાડા કરવાનો નથી. ધનસાદ આપવા સીવાય તે કરવાનો નથી.

ધનજી—જીવ ધરાય ત્યાંહ સુધી ગાળ ને સરાપ દબદે, પછી આપરે વાત કરશું. લે આચ્છે હું બેડો.

મુનઘ—અરે એવકુદ મારાં જીગરનો આતશ એવાં નેશથી ઉભરાયસો છે કે તેની વરાલખો તુને લાગે તો તું અળીને ખાખ થઈ જાય. પરનેતર દુખની વાત મહોડેથી કહી કહેતી નથી, તેમ પરનેતરની હાથ કહી ખાલી જતી નથી.

ધનજી—અપીળ અપીળ. પરનેતર પરનેતર તું અક્યા કરેછ ! અમારા જેવા ફરેલ હરેલની તો તારા જેવી પરનેતર ગામે ગામ પટેલી હોસે. અમારા જેવા આશકાને માથુકોનો શું ટોતો છે ! જ્યાં દીલ લાગું ત્યાં લગાડવું ને બીજે દહાડે લુલી જવાનું. મારી પરનેતર ! કાને કહેયું ! કાને અનાવી ! સાચેતી સું !

મુનઘ—મારા પાક મહજબે કહ્યું કે હું તારી પરનેતર છું. મારા પરવરદેગારે મને તારી પરનેતર અનાવીછ. તેની સાચેતી આચ્છે પ્રલ અચ્ચું છે.

ધનજી—(મનમાં) દમ બરાવતાં કમ વલતું નથી. અચ્ચા ધનજી, હવે જરા બડકાવવી નેમયે. (મોટે) બે, હું તુંને ખરીવાત કેહુંછ. આપરાં લગન થયાં તે તદન ખોટાં ઉતાં, પ્રકત દોંગ ઉતા. હવે તું બરાડા મારસે કે તું મારી પરનેતર છે તો ઉલતી જુડી ઈસે ને ગામમાં તારોજ ફળેટો થસે.

મુનઘ—તું સું એમ ધારેછ નવલસા કે આવી તારી વાતથી હું ડરી જવસ ને તારા કાલાવાલા કરી તારી આગલ હાથ જોડી તુંને પગે પડસ ? દુન્યાને હું જાહેર કરસ કે તું મારો ખાવંદ છે પછી કાઈ ભલે નામંજુર કરે. હું દુન્યાની દીલસોજી એચસ, તારી ઉપર શીટકાર પડસ. તું મારો છે એવું પહેલાં સાચેત કરસ ને પછી સદાનો હું તુંને દુર કરસ.

ધનજી—પન એટલા બધા પછારા મારવાની કંઈ જરૂર !

સુનઈ—એજ કે આએ મારી દીકરી મોટી થાય તહારે એના બાપના સંબંધમાં નીદાંની નજર એની તરફ ખેંચાય નહીં.

ધનજી—પન બુચી જીવે તો ખરી.

સુનઈ—બેકદર, બેરહમ, એમ કહેવા માંગેજ કે એ મરી જસે ?

ધનજી—નહીરે નહીં. હું તો એમ કેહુંજ કે તું પાછી મધરાસ જ ને નહીં તો પુને જઈને રહે. હું તુંને દર મહીને ૪૦ રૂપ્યા પુગાડ્યા કરસ. તારાં જેવાં ગરીબ માનસને તો ૪૦ રૂપ્યા હાથીના પગ થઈ પડસે.

સુનઈ—તું સું એમ ધારેજ કે પૈસાને સાડ મારી આએ બધી ધરફરી છે ! હું ગરીબ છેઉં પન યકીન ઇમાને તવંગર છેઉં તું તવંગર છે પન નીતી નેકીમાં મુકલેસ છે. ૩ ૪૦ જેવા હાથીના પગને હું પગે ઉડાંજી; યાદ રાખ એજ પગ આગત તું કહેસે કે પાંચડી ઉનાંજી.

ધનજી—પન હવે તું કહેવા સું માંગેજ !

સુનઈ—એજકે તું દુન્યાને જાહેર કર કે હું તારી ઘણીઆણી છેઉં.

ધનજી—ને એમ કરવાને ના કહેસ તો !

સુનઈ—તો હું જાહેર કરસ. તારો પીછો છોડવાની નથી, મરી જવસ તાંહ સુધી અચકવાની નથી, તું માંડે ખુન કરસે તોખી અટકવાની નથી. (સુનઈ પોતાની બુચીને રમાડવામાં રોકાય છે.)

ધનજી—(મનમાં) ખુન ! ખુન ! કેવો ખ્યાલ ! ખીજો ઉપાય શું છે ? એને સુપ કરવાનો ખીજો રસ્તો ક્યાં છે ? નાચાર છું. હવે તો એજ ઉપાયે કરવો જોઈએ, ખુન કરી પાપનો બોજ ભરવો જોઈએ.

સુનઈ—સું વીચારમાં પડ્યોજી ! અહીંજ મારો ચુકારી બસ હીસાય દે, હા.ના નો જેતે એકદમ જવાબ દે.

ધનજી—જવાબ ! હે આએ જવાબ !

[આંચકો મારી તેણીને બુચી સાથે નદીમાં ફેંકી દઈ ધનજી નાસી જાય છે—પાણી દોડી આવે છે અને નદીમાં કુદી પડી બુચીને કાઢાડે છે. પુલ ઉપરખટલો દોડી આવે છે અને હાથ લાંબો કરી સુનઈનો હાથ પકડે છે.]

રાખલો.

ટ્રેપ.

પહેલા અંક અને બીજા અંક વચ્ચે ૧૪ વરસનો ગાળો.

નહીં ગમે ! જે માણસને પોતાના વતન માટે વહાલ નથી, તેને વહાલનો ખ્યાલ નથી; જે ખરેખર દેશાભીમાન નથી—તે દોર છે ઇનસાન નથી. સમજ્યો મારા દીકરા !

કેકુ—આવાજ, આવાજ; તમેને આવાજ કહેતાં મારા ૭૫ કેવો ધરાઈ જાયજ. મારી જીંદગીની તવારીખ યાદ કરતાં હું કોઈ વાર ગમખાર ખનુંજ તો કોઈ વાર ખુશાલ થાઉંજ. હું રખડેલ રજલનો વાલી વારસ વનાનો છોકરો હતો તે યાદ કરીને મારો ઓલાદના ખ્યાલથી મને જ્યારે ગમ ઉપજેજ ત્યારે તેવી હાલતમાંથી એકાએક ફેરવઈ જઈ તમારા જેવા તંવગર પીતાનો દીકરો અન્યોજ તે યાદ કરીને હું ખુશાલ ખનુંજ.

પેસતનજી—ત્યારે ખુશી ઉપજે તેવોજ વીચાર હમેશાં ક્યાં કર. નાહક ગમ ઉપજવવો તેના જેવી કોઈ મુરખાઈ નથી; ખુશ મીઠજ જેવી કોઈ પાદશાહી નથી. ૧૪ વરસ થયાં તું મારી આગલ મારા દીકરા મીશાલ રહેલો છે અને મારી દુવા એટલીજ છે કે મારી જીંદગીની આખરી સુધી તું એમજ રહે, હું તુંને દીકરો કેહું, તું મને આપ કેહે. દરે હું તુંને સુરતના જાણીતા આસામીઓ સાથે ઓલખાણ કરાવવા માંડુજ. પહેલાં તો આપરે સરદાર રતનશાહને ખંગલે જસું.

કેકુ—આજે રાતે તો મને મુંઝા જવાનું છે.

પેસતનજી—હા, તું પેલા રામલાલ દયાલનો લીસાખ કેતાખ તપાસી છેવટનું નકી કરી આવ. તું મુંઝાથી આવસે તે પછી હું તુંને રતનશાહ પાસે લઈ જવસ.

કેકુ—હા ખરા જી—રામલાલે ત્રંક પેક કરવા કેહ્યું જ તે ખધું તૈયાર કાધું કે ! જરા જઈને જોઈતો આવું. (જાય છે)

પેસતનજી—ધનજીને એ તેડાં મોકલ્યાં તોખી આવ્યો નથી. એ આવ્યો નથી તો આપરે તેની આગળ જસું; એ ઉડાવેજ તો આપરે કાંઈ એવા ઉલ્સુ નથી કે હડેલીમાં ચાંદ જોવા કરસ.

(ધનજી આવે છે)

પેસતનજી—આવો-આવો; હું હમના તમારોજ વીચાર કરતોતો. કેહાંથી ભુજા પરયા ! ધના મોઢા મેંધા ફરોજ, ધનજીશાહ શેઠ.

ધનજી—સાહેબજી કેમ છેઓ ! તમે તેરાબ્યો કે તરત હું આવો.

પેસતનજી—તરત આયો ? મેં ચાર તેરાં મોકલ્યાં ત્યાં આયો.

ધનજી—તે સું કંઈ પેસતનજીયા ! ઘેરમાં જંગલ એટલી છે કે ઘેર-
માંથી પગ બહાર કઢારતોજ નથી. મારા બીચારા કાકાજીની ને કાકીજીની
તખીયત નરમ ચાલ્યા કરેછ. તે પછી તે લોકની માવજત લેવાનીબી મારી
કરજ છે કની ! (મનમાં) કરજના પોટલા વધી ગીઆછ તેથી બી ઘેરમાં
ગગડી રેહુંછ.

પેસતનજી—હવે પેલી આખતનો ક્યારે નીકાલ કઢારોછ !

ધનજી—કેમ આખતનો છ !

પેસતનજી—એમ અગ્નણી અમ્મા સું થાયછ ! પેલાં મધરાસવાર
તમારા લગનની વાત-પેલી સુનઇ સાથે તમારા લગન થયાં ને તમે—

ધનજી—મુગા રેહો-મુગા રેહો-ખુદાને ખાતર મુગા રેહો.

પેસતનજી—ખુદાને ખાતરજ કંઈ કરવું હોસે તો હું મુગો નહી
રહવસ. તે છોકરી સાથે તું પન્યોને ને મને હાથ તાલી આપો ગીયો
કે બે પાંચ મહીનામાં તે છોકરીને તું સુરત લઇ જસે. હુંમા ધણા ધણા
સર દુર દરાજ નીકલી ગયા. પન હવે તે છોકરીને છનસાદ આપવા પડસે.

ધનજી—પન તે છોકરી છે કહાં ! તે તો બીચારી ક્યારની મરીબી
ગઇ હોસે.

પેસતનજી—હા, દુખ સંકટ સહીવાને મરીબી ગઇ હોય તો
અગ્નયબી નથી.

ધનજી—પન પારકી પંચાપત તમે સું કરવા માથે બંચી લેવોછ ?
તમુનેબી મારા બધ સખે ખાતાં ગોલાઇ નડેછ.

પેસતનજી—એ પારકી પંચત નથી એ મારા પોતાની પંચાત છે,
એસ, હું તુને ૧૫-૧૬ વરસની વાત ઉપર બનેલા બતાવની યાદ આપું. તારો
બાપ અને કાકા વાંધા ઉઠાવે તેથી કરીને તે ખોટા નામે લગન કરવા માંગ્યાં.

ધનજી—એ બધી વાત ખરી છે, પન તમે આસ્તે ખોટાની ને આ-
(મનમાં) મુઆનો તો ગાંઠલોજ ધનો મોટો અરેલો છે.

પેસતનજી—ખરી ને સાચી વાત બાપોકાર બોલવામાં તુક્સાન નથી.
તે છોકરી સાથે મેં તુને ખોટા નામે લગન કરવા દીધાં નહી, લગનની સરટા-
ટમાં મારી હાને લીધેજ તે તારા ખર નામ લખું હતું.
માદ છે કે ?

ધનજી—હા યાદ છે. યાદ છે.

પેસતનજી—તે છોકરી તો તારા ખરાં નામથી અજાણીજ રહી. હું હમના મધરાસ ગીયો તો તહારે મેં તો બધું જાન્યું, તે છોકરી તુંને સોધવા સુરત આવેલી. એમખી મેં મદ્રાસમાં સાંભળીઠિ.

ધનજી—સુરત આવેલી? આપુને તો મલીખી નહીં ને આપરે તે જોઈખી નહીં, પેસીખા.

પેસતનજી—હવે તુંને તે તારી ઐશીને કબુલ કરવી પડશે.

ધનજી—તે બહારી હોય તો તેને કબુલ કરું કેની? તે છેજ કહાં?

પેસતનજી—આપરે જાહેર ખખર આપોને સોધ કરાવશું.

ધનજી—ને તે વાત મારા કાકા જાણશેને ગુસ્સે થસે તો?

પેસતનજી—તો સમજવી કેસું?

ધનજી—ને નહીં સમજસે તો?

પેસતનજી—તો તારા કીધા કતુકની તે સજા છે એમ ધારા લખશું.

ધનજી—ને હું દુખી થવસ કે?

પેસતનજી—સુતઠને તેં શું મુખી કીધી છે?

ધનજી—એક જન દુખી થયું તેથી મારેખી દુખી થવું જોઈએ?

પેસતનજી—એક જણને તેં દુખી કીધું તેથીજ તારેખી દુખી થવું જોઈએ.

ધનજી—તમે મને હેરાન કરસો તો તમારા હાથમાં શું આવસે?

પેસતનજી—તુને હેરાન કરનારો મારો હાથ ખુદા તરફની ફરજ બજાવસે.

ધનજી—લોકો તમને બદનામ કરસે.

પેસતનજી—ખુદા મને નેકનામ કરસે.

ધનજી—મારો તમને જરાખી દાજ લાગતી નથી?

પેસતનજી—સાચને સાચ લાગતી નથી.

ધનજી—(મનમાં) આગે ડોસો સુરપર ચહડયોજ પન એને નરમ થી જીવો બનાવી દેવુંજ. (મોટે) નીં પેસતનજી સુરતી, આ ઘરડા ડોસાજી, તમે ધની લાંખી લાંખી વાત કીધી ને તે બધી મેં સાંભરી. કેહોજ તેવું હું કંઈ કરવાનો નથી. તમે જાહેર કરસો તો હું તમને જુદા

અધું કહી દેવસ. ખરેખર પુછાવે તો તારી ઉપર હું લડસા નથી મુકતો; પન એમ ધારણ કે અની ચુકુલ, ભવ તો નથી ચુકતો.
(કેકુ આવે છે)

કેકુ—(પેસ્તનજીને) આએ વદોડ' કોન ?

પેસ્તનજી—એવનવું નામ ધનજીસાહ છે; સરદાર રતનશાહના ભત્રીજા નેવારસ, ધનાં ભલાં માનસ છે. ને મી. ધનજીબાઈ આએ મારો દીકરો કેકુબાઈ.

ધનજી—હ, હું તમેને જોઈને ધનો ખુશી થયો. તમેને હું સુરતમ અધે ઠેકાને ફેરવસ. સાંજનાં આવસો ગાડી મોકલું? ફરવા જશું ?

પેસ્તનજી—(મનમાં)સાથે ફરવા લઈજસે તો અધાં પોતાના લખનખી સીખવસે (મોટે)આજે તો એ બાઈથી નહીં અનસે, આજે તો રાતે મેલ ત્રેનમાં એ મુંબઈ જવાનો છે.

કેકુ—ચાર પાંચ દહાડામાં પાછો આવસ. પછી મને સાથે ફરવા લઈ જજો. અધું સુરત દેખાડજો.

પેસ્તનજી—આંખોને જોરે. મારા ખેરખાહ પેસ્તનજી સેહના તમે દીકરો થાવો તો હું તમારી સેવા નહીં બગવું? (મનમાં) સુરતની એવી નામચીન જગા દેખાડ' કે આવાજના અધા પૈસા સાત દહાડામાં દીકરો સાતમે સાત કરી મુકસે.

કેકુ—(શટ્ટની બોલે ચહડાવીને) તખોદ ગીયા રામલાને ચાર વખત ફેલું કે ખુરસીના માકર માર પન યાદજ નથી રાખતો. હાઈ ! કેવો ચટકો માર્યો જો ! માકર કહાં છે ! દેખાતો નથી

પેસ્તનજી—જેઉં-જેઉં-મારી આગળ લાવની.

[પેસ્તનજી બોલે વધારે ચહડાવે છે જોથી કેકુના હાથ પરનું મોઢુ લાજન ધનજીની નજરે પડે છે.]

ધનજી—(મનમાં) આએ લાજન? એ તો પેલા પોરવાની નીસાની. ખરેખર ચહેરો ખી તેજ. ૧૯-૧૭ વરસની વાત પર દેડે કીધોલો કાકાનો દીકરો. એ જીવતો જગતો કહાંથી આવ્યો ! એ જીવેલો ખોટો એ અહીં રહેલો ખોટો. એ જીવેલો રહેસેતો જમ થઈ લામસે, મારા પ... બગાડી નાંખસે. એ આજે મુંબઈ જાય તો જવા નહીં દેવસ. જીવવા નહીં

દેવસ. આજેજ તોર એસાડી રેઈં તો ખગે-પેલી જહાન પુગાડી રેઈં તો ખગે.

પેસતનજી—કહાં છે ! કઈ તો નથી ! નકામો ખંસ્યા કર્યા કરેછ.

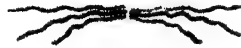
ધનજી—અરે એતો અમથી ચટકી પડતી હોસે. નાંબુકને કુમરી આમરી કેની તે એમજ લાગે.

પેસતનજી—ચાલો હવે તાહરે જમી લેખયે. ધનજીસાહ આવોની જમાનિજ જાવોની.

ધનજી—નહીંજી, માફ કરોજી; મારો જીવતો ઘેરમા બરાયલોછ. કાકાજીને કાકીજીની હાજરી વગર મારેતો બુદ્ધ ગરે ઉતરે નહી. સાહેબજી, હું જાઉંછ; કેકુજીયા હું જાઉંછ, હાં ! જીવતો રહેજે દીકરા (જાય છે)

પેસતનજી—ચાલ્યા, તાહેલાંમાં વખત નીકલી ગીયો તે માલમખી નહીં પડયો.

(બંને જાય છે)

દેખાવ બીજો

પાલીનું કુપકું.

[એક મોટી કુંચી કાનસે ધસતો પાલી બેઠેલો છે.]

ચાલો, હીધા જગતમાં રંગોને જોધને બાધરે=

કરો હીધી મજુરી ઈમાનથી=ચાલો

કરે જે તુ બહી માઠી લેહે તું પાપોનો બાર.

છોડે નહીં તે બાપો મારો, મારે તને મુંગો માર.

કરો મારા બાપા ખરી મહેનતો હજાર વાર.

હયાતોને હાંચી રાખી, રાખીને હીધા વહેવાર,

આપે તને હંધું માએયું નકરે તે જરીવાર.

પાલી—પરમેહરે હંધું બનાયું તે હીકજ બનાયું પયન પેટ

પયન તે કુંડું બનાયું. મનીખનું પટ જાય તે પેટથી જાય. આ ખારો પુરવાને કાજેજ મહેનત કરીને મરતો છું ને મારી બાપુડી હીરાંને પાછમે

દહાડે આપડા અવકરા નીહ પરે એમ વીચારીને આ મજુરી કરતો છું. હું ક્યેં બાપુ ?—જેમ તેમ દહારો કહારવાનાજ તો.

[ધનજી અને દોલુ આવે છે.]

ધનજી—પાલી કાકા શું કરોછ ? તમારા નોતરેલા ક્યારે જમશું ?

પાલી—તમારુંજ કામ કરતો છું. આ તમારી આવી તૈયાર કરી લાખેલી. (આવી આપે છે)

ધનજી—પન એ બરાબર નમુના પરમાને બનાવીછ કે ! નહીં તો પાછું છોલાવવા છરાવવા આવવું તો નહીં પરે.

પાલી—એક બાલનોલી ફરક નીહ પરે. આવે પાલી જુહારના નામને જાંખ ન લાગે હેઠજી.

દોલુ—તું નમુનાઓ ઉપરથી આવી કુચીઓ બનાવી આપેછ નહારે મોટી છરી બી કાંચ નહીં બનાવતો ! ઘના ઘરાક મલી આવસે.

પાલી—ને ગામમાં ખરો કહાછ તો એકજ છે તો ઘરાક કાલ્યા આવવાનાં !

દોલુ—ને ખરો કસાઇ કોન ! હું કે !

પાલી—અવે મન મહી હમજે તો ધનું છે.

દોલુ—જે આવે હાથ !

પાલી—જેવલો—હોવે જને કીચલ ખણવાનો પાવરો.

દોલુ—એ વરે હજરો મરઘી કાપીછ સંકડો બકરાંને રહેસેઆછ. બીજા મોટાં જનવર કાપવાનાં મલતાં નથી તેથી મારો હાથ ચવર ચવર થાય છ બેસખી મનેજ કાપવાની મલે તો વાહ વાહ કેવી મજા પડે

પાલી—તો બાપા ચમાર વાડ મહી જધને રહેાની. તીહા મુએલ દોર ધ ! આવતાં છે. તેનાં ગલાં કાપોં ને ગમન કરો.

દોલુ—નહીં નહીં; જીવતાં કાપાનો મને સોખ છે. આગલાં અંધર રાજમાં હું જનમતો તો ગરદન મારવાની જલાદની નોકરીએ રહેતો ને દર-રોજ જે ચાર ગલાં કાપી જીવને તાહડક આવતે ! કેમ !—મારી વાત સાંભરીને લાલ લાલ કેમ થઈ આવ્યો !

પાલી—હું લાલ નીહ થઈ આવેલો; એ તો તમારી આંખો-સોહી જોતાં જોતાં લાલ જારી બધામણી તેથી બધું લાલ લાલ દેખીયાતું છે.

ધનજી—પાલી, તારો બીજો ધંધો કેમ ચાલે છે ? કેહજે તું તો નાગનું જે કહાડવામાં ઉસ્તાદ છે.

પાલી—નાનપનથી હાંપ ને નાગ પકડવાની આદત પરેલી. હાંપની ને નાગની મુડી પકરીને તેનું જેર નીચોવી લેવાનું એક ગોહાંધર્ય મુને હીખવેલું. ને જેર હું કહાડું ને મંભડનો એક જાંગત્રો ડાકતર આવે ને તે એકક બાટલી દહદહ રૂપોયા આપીને લીધ જાય. નાચ્લી નાચ્લી બાટ લીખી તેનેજ મુને આપી છાંડેલી. દોલીયા તમે જીલતા રખે. તમારી મુડીને મરદન એવી ગેંડા જેવી છે કે મારા હાથ મહી આવવાની નીલ ને જેર જોહે તો તે નીચાવાહેખી નીલ.

દોહુ--નાગ છેલું. ખરે ખર દંખેલ સાપ છેલું. ડોકી મરદું મુડી ભયરું એવું હું પાપ છેલું-વાંકે વન-વાંકે દંખું એવો હું સાપ છેલું.

પાલી--ભાઈ તો પોતાની વાખવાખી પોતાને મોહડેજ કરતા દેખું.

ધનજી--તે જાની, મારા એક દોસ્તે ઇસ્તમખોલથી લખ્યું છે કે નાગના જેરની એક નાચ્લી સીસી મોકલવી. જે તારી પાસે હોય તો આપ જે પૈસા થતા હોય તે આપસ.

પાલી--તારે બાપા--એ કાંઈ અપાય કે ? પોલીહવારા જાને તો મુને શાંહી ચધાવે. એ એવું કાતેલ જેર છે કે પાની ભરેલાં મટકા મહી એક ટીપું લાખો ને તે પાનીનો એક ગોટ પીવો તો એ મીનીટમાં રામ-બોલો-ભાય રામ

ધનજી--પન મારે તેનો ઉપયોગ કરવાનો નથી. હું તો પારસલ કરીને મોકલી આપસ. પોલીસવારા શું જાનવાના છે ?

[પાલી બેઠેના મોહોડાં અવાર નવાર જોયા કરે છે.]

દોહુ--એમ અવાચક થઇને મોહરાં સાંના જોય છે ! સેઠને આપની કાઈ માનસનું ખુન તો નથી કરવાનું ?

પાલી--મનીસનું નીહ, પયન દઇતનું ખુન કરવું હોય તો મારે હાથ પાછ દઉં. ભાઇ દોહ્યા, તમારે પીવું છે ? લે મારે હાથે તમેને પાવું. (મનમાં) દુન્યા મહીથી જે એક પાપ પયદું તે ખરું.

દોહુ--તાહરે હું સુ દઇત છેલું કે ! તાહરે તું બી મારો હેતનો દટકોજ મલેઓ. પન આએ કીના ખોર દઇતને તું હજી બરાબર ઓળખતો નથી; એની બાજુના દાવ પેચ તું જાનતો નથી.

પાલી--એ બાજરીના પેચ તમેજ પીયા કરો આપા; અમે
જનતા નીહ મીલે, ને જનવુંલી નીહ મીલે,

ધનજી--મને મોકુ થાય છે. આપવું હોય તો આપી દે; તારો
ડાકટર તુને દશ રૂપ્યા આપેછ તો લે હું વીશ રૂપ્યા આપું છ (નોટ ગ-
જવામાં કહાડે છે) મારા દોસ્તનું કામ થાય ને માર નામ થાય ને તુને
દામ મલે એજ મારી મસકદ છે.

પાલી--તમે કહમ ખાઈને કંહા કે તમારા દોહતને વરે જોઈએ ?

ધનજી--અરે હું કોઈ કહાડે જુહું બોલુંબા કે ! અમ ગાંડો સુ
થાય છ ને ?

દોહુ--(મનમાં) બીચારાને સાચાનો ગોલ પાયલો છે.

પાલી--તીવારે હું લાવતો છુ; તમે ઉભા રહેજો. (જાય છે)

દોહુ--સેજી--જેરનું કામ સું ?

ધનજી--ડોસાને પોહતો કરવા.

દોહુ--ડોકું કાપ્યે તો કેમ ?

ધનજી--લોહીના ડાઘપડે-તાણુ તોડ કરે,

દોહુ--લોહી જોવાની મળહ નહીં પડે !

ધનજી--લોહીની જુખાની જડે

દોહુ--ખુનના એ અર્થ થાય છ-લોહી અને માનસને મારી નાખવું !
તેથીજ લોહી રેડીનેજ મારી નાખવું જોઈએ.

ધનજી--લોહીના એ મીનીગ થાય છ-એક રગતને ખીજું તુજીવું !
તેથી લોહી રડેવા પછી તુજવાની જરૂર પડેછ

(પાલી આવેછ)

પાલી--લો આએ બાટલી ; " મારી ગરીબાઈને કાજે આપતો
હું, મરજીથી આપતો નથી" એ મહી પતર ટીપાં છે, બહુ હંભાળીને રાખજો.
ગજવા મહી બાંગી જાહે તો આખું બદન કાલુ કનક થાઈ જાહે ને જેર-
વારા હચકતાંબી હુગાહે.

ધનજી--બોલતાંને સલાહ આપતાં કહાંથી સીખી આવો ?

પાલી--એ તો અમે ગામરીયા બાઈ એમજ બોલ્યે. તમે હું કામ
ગજવામહી મુકે ? દોહી બાઈને આપેતી. એવનના ગજવા મહી બાંગી
જાહે તો હરતાલ નીહ પરવાની.

દોલુ—આપરો તો દારવાટલોજ થયેલો જીવાને તું રાજ કે કે ?

પાલી—(મનમાં) નારે, રોટલો થયેલો જીવાને રાજછું.

ધનજી—(દોલુને) આજે તુંને ખીજત બે અગતના કામ કરવાનાં છે. જો, એમ આવ, તુંને સમજાવું.

[દોલુ અને ધનજી એક તરફ જઈને વાત કરે છે જેમની ખરાબર પછવાડે એક સફેદ એલો આવીને છુપાઈને સાબળે છે. આંખે અરસા મ હીરાં ગાતી આવે છે].

હુટોરે હુટો ડાલી. ડાલી છે પૂલોવાલી હયા.

નાજંથી પુરી પાલી.

મીઠી પ્યાલી છે નિરાલી તે નિહાલી લે તું મન.

તેને કહાલીને ચાલી હું ભોલી ભાલી.

સુખની છું બની હું ધની વ્હાલી તે ડાલી ચાલી હું.

હીરા—આવાજ, તમે આજે કેટલે બહાર સંધાવાના છેએ ?

પાલી—હા, જાવું છે. દુરત જમ આવ્યા. તુંને કાંઈ કામ છે કે મારી આપુડી ?

હીરા—આજે પેપરમાં જાણ્યું છે કે ખેનકાટકની ચોપરી બહાર પડી છે. તમે દુરત જાઓજ તો મારે સાડું એ ચોપડી લેતા આવજો.

પાલી—હાવે, લેતો આવ્યા. તું મુને નામ લખી આલ. નામની કામ નીક રહે ને તું દવારો કરહે કે મંગાવવું હું ને લાવવા હું.

હીરાં—(દોલુ ધનજી પર નજર પડતાં) આપા આ કોન ?

પાલી—એતો મુનેમળવા આવેલા. ધનજીસાહ હું આ મારી દીકરી હીરાં. ખરેખરી હીરા છે જો. હીરાં આંખે મોટા રતનહા હરહારના બીજીજ ને આ કેતી તે એવનનો ચાકર છે. નામ એનું દોલુ કહાલ છે ને કામ તો એવાં કરે કે નીક બોલવામાં નવ ગુન.

દોલુ—(મનમાં) મારી સીફારસ કેવી કરે છે ? મારો કોઈ પેલા બવનો દુસમન / દેખું

ધનજી—એ તારી દીકરી કે? કાંઈ એને સીખવ્યું છે કે તારા જેવીજ રાખી મુકી છે ?

હીરાં—હુ તો મીશન હાઇ સ્કુલમાં મુરત સીખવા જઈ છું. આવતે વરસ મેટ્રીકમાં જવાની છેડં. હમના વેકેશન છે તે જરા ઘેરનું કામકાજ કરું છું. તમે કેમ છેઓછા?

ધનજી—સારી પેઠ છેડં. તુંને જોવાથી મને ધની ખુશાલી લાગે છે.

હીરાં—કેંકયુ. હું બી તમારી મુલાકાતથી ધનીજ ખુશી થઈ છું.

ધનજી—જીવતી રહેજે-છોકરી-મુખી રહેજે. ચાલો હવે અમે જમ્મ આવે.

(દોહા અને ધનજી ગાય છે)

હીરાં—મોટા સેકનો દીકરા ને એ બલોખી હોસે.

પાલી—બલો તો એવો કે લેના ઇસકા દેના નહીં.

હીરાં—નહી-નહી બાવાજી એમ ના ગલો. મને તો એ બલો ને નેક લાગે છે. એનું મોહનું લેનાં મારી આંખમાં ઠંડક વરે છે. મારા કલે-જમાં તાહડક થાય છે.

પાલી—અરે મારી બાપુલી એ તો બહારથી તીરમ તરાક છે પાકી મોહુથી સડેલો કાકો છે. ને એનો આએ નોકર એના જોવોજ હીરો છે.

હીરાં—બાવાજી તમે દોહાને વરે ગમે તે બોલો પન ધનજીભાઈને વરે બોલશો તો હું રૂસક જવસ.

પાલી—ચાલ માંડી ગાર. જમવાનું તીયાર થીયું કે ?

હીરાં—હા ચાલો આવો.

સું આખે અજબ આ બેયું. દિલને ખોયું.

સદમા ઉભારે દુઃખોને વધારે તે બીજ ખોયું.

દુખ આ ગિગરનું મુંજ અનતરનું નીકલી ઉભરતાં બેયું દિલને ખોયું
આંખો શરમે પ્રીતીથી નમે. જાને પીદરે મન મોહ્યું.

વિચારોના વનમાં, ભાગે દુખ મનમાં બહુ ગુચવનમાં પરાયું.
દિલને ખોયું.

(ગાય છે સફેદ ઝાળો યાને બમતો ભુત બહાર આવેછે,)

બમતો ભુત—ઓહ ખુદરત ખુદરત તારી કરામત કાંઈ ન્યારી છે-તારી
ગેબી રાકતીની બલહારી છે. ખરું છે, સગપણની પ્રીતને વહી મચ્છા.
વરસો નડવાના નથી-ધંગના માર્યા પાણી છુટાં પડવાનાં નથી.

(ગાય છે)

દેખાવ ૩ જો.

ખેતર

[ગામડાનું એક ખેતર-કેકુ આવે છે.]

કેકુ—ખનતાં બને તે ખરી. આજે એ તો એજ, તડને ૧૫ કહી દેઉં. મારો પ્યાર જણાવી દઉં છ એનો વાચાર પુછી લઉં છ. આજે રાતે મુંબઈ જવાનું છે તે અગાઉ મલી લેઉં. વીટીબી આજે પહેલાવી દેઉ. ક્યાં ગઈ ? એ બીલાડી અહીં તો કેં જણાતી નથી.

(મયછે-બીજી તરફથી હીરાં ગાતી આવેછે).

હીરા—

ઠોકા દિલમાં કરે છે ઢાછ જોતી જોઈ મારા જિગરમાં
કહું કોને કે એવા ભેદથીરે મને આવે પીયુ પીયાની યાદ
બહુ વધે જોર આવે જ્યારે જાની મલવાને મને લઈ દીલેથી દાદ.
કહું તેને લીધું જે ચીત. ચોરી મુજની પાસ.
અને મનની વાતો મોને કહીને કડ પ્રેમેઆસ. પ્યારા તારા
દિલની આસ ને તેને જીતીને જુદાઈના
સદમાએ ન કદિ રાખું હું દિલને ઉદાસ.
જોરે શોરે આયોરે તે દીલબરને રેહાઈએ આવો.

હીરાં—એ કેકુને જોવાને હું આવી આતુર કાંય થતી હોવસ? એના મુલાકાતને માટે હું ઉમેદવાર કાંય બનતી હોવસ? એ દીલમાં થતી જાગતી નો બરમ સું છે, ભેદ સું છે? એ ખુશાલીમાં આમેજ થયતી ચીંતા નો ખેદ સું છે? દરેજ કેકુ અહીં આવેછ ને કહે છ કે હું તો અમથો ફરતો ફરતો આવો ને તમારી મુલાકાત થઈ ગઈ; ને હું બી એમજ કેહું છ, કે કામે કાજે બહાર નીકળી ને તમે મલી ગયા. એ ચુપ છે—હું ચુપ છેઉં—દીલ ખરા થઈને રહે છે; બોલીદે બોલીદે એમ જગર પોકારી ઉઠે છે. સહી જડપાનને હું પુછતી ફરે છ ને—નજર કરી દુર નજદીક પ્યારાને ધુંડતી ફરે છ; પુછું જડપાનને કરાર ક્યાં છે; આરામ ક્યાં છે? હું સબજ બની ફરે છ—હા મારો ગુલશામ ક્યાં છે?

(કેકુ હાલેથી આવે છે).

હીરાં—(કેકુને જોઈને મનમાં) હવે, જી ભરાયા તો આવીને ખુણા ખાં ચરાં સાધે જ. (મોટે કાન છે રે? કાઠ ચોર છે કે?

કેકુ—નહી રે જી, એ તો હું છેઉં. છુમ સાતી પાડો જ !

હીરાં—તમે કેકાબાદ છેઓ. અરે માફ કરજો હું મનું કે કાઠ આઉં મારતર હોસે ને પડયું અર્ધું ખુના ખાંચરમાં સાધતો હોસે.

કેકુ—હા સાધતો તોજ. મારી એક બીજાડી નાસી ગઈ છે તેને સાધવા નીકલ્યો છ.

હીરાં—બીજાડી ! અહીં તો કેકે નથી. મારી નજરે પડી બી નથી.

કેકુ—તમારી નજરે નહીં પડી હશે પણ હું તો તેને જોઈ ચુક્યો.

હીરાં—કેવું અજામ જેવું ! તમે નાહીલી બીજાડી ને સાધવા આયા છ ને હું એક માફ વાંદર સાધવા આવી છ

કેકુ—તે સું હું વાદર છેઉં !

હીરાં—તાદરે હું સું બીજાડી છેઉં !

કેકુ—તમે કેમ જાન્યું કે બીજાડીને બહાને તમોને સાધવા આયા છ?

હીરાં—ત્યારે તમે કેમ જાન્યું કે મેં તમને વાંદર જનાવ્યા ?

કેકુ—જો ડાંચર હારાં આપરે એઉં મનમાં બધું સમજ્યે છ ને જ. હાર અમથા ઢોંગ ધતુરા કર્યે છ. હવે એ ઢોંગનો પરદો ફેંકી દે, તું મને આંહી જોમ મોહડેથી કહી દે

હીરાં—ને તમે બી બીજાડાં કુતરાંના પછાડા મુકી દેવો-દીલમાં હોય તે બોલી દેવો.

કેકુ--મારા દીલમાં સું છે તે તું જાની સહી નહીં હોય તો મારા દીલનો ભરમ જાનવાનો તુંને હક રહ્યો નથી.

હીરાં—ને માફ જીગર તમો વ.ચી શક્યા નહીં હોવા તો તમારે દીલ મારા આગળ બોલવાની તમોને સત્તા બી નથી

કેકુ—હું વાંચી ચુક્યો છ. આપણા વચ્ચે અરસ પરસનો પ્યાર જાળ્યો છ તો પછી શા માટે આપણે દુર રહેવું જોઈયે !

હીરાં—કારણ કે આપણા બે વચ્ચે મોટા ફરક છે. તમો તવગર આપના સુખ ચેનમાં રહેલા દીકરા છેઓ ને હું ગરીબ ગામડ્યન-લુદ્ધ પીતાની દીકરી છેઉં.

કેકુ—કબુલ કીધું—હું તવંગર છું તું ગરીબ ગામડ્યન ગોરી છે—
પન ને છતાં આપરાં લગન થાય તો કોઇના બાપની ચોરી છે !

હીરા—આપરાં લગન થાય એમ ના બોલો—એમ બોલો કે આપણાં
બાવા અને મુરખીઓ આપરાં લગન કરી આપે.

કેકુ—બરહક કહ્યું. હું મારા બાવાજીને કહેવસ, તારા બાવાજીપર
કહેવાડસ અને તુંને સદાની મારી બનાવમ્. સાચો છું, પ્રમાણીક છું, સાચો
મારો પ્યાર છે; બહુ માંગવાં માટે સાચવત આધાર છે; ખરી માગણી,
ખરી લાગણી; ખરો યકીનદાર છું; આતેનમાં જે રહ્યોછ છુપાઇ, તેજ દેખા-
તો બહાર છું

હીરા—ત્યાંને હું દુવા ગુજારસ કે તમારી ગોડવચ્ચ પાર પડે. અ-
રજ કરસ ખુદા આગળ, સાંભળે શુઆ શામની દુવા; દે અમોને હમેશ
કરારો આરામની દુવા, ફેલા અમપર બલી ગુલશમની દુવા.

(બંને ગાતાં જાયછે)

એવા પ્રેમીઓ સંભાળો મારા નાથ
હાડી પ્રેમેથી ઉછલતી. દીધી તમારે હાથ.
તેને રાખી રાહે સીધી. છોડો નહિ સંગાથ,
કરો બેડો પાર, પ્રેમ રાખીને
કર્થે તુજને પ્યાર, પ્રેમ આપીને.
સાચા રનેદથી રહીશું સંગાથે મારા જન.
દાસી આએ તારી છે. દિલથી એ કુરબાન.
હું છું તારી જાની ને તું છે મારો પ્રાન.

દેખાવ-ચોઠો

પેસ્તનજીનું ઘર

(ધરને, ઓરડો; બારી આગલ બેસીને દગલો સીવતો દોલુ જણાય છે)
દોલુ—આએ અસલ સરડીશીકેટ કહાડી લીધી ને આએ નકલ
દગલાના પડમાં સીવી લીધી. એને થાવી મુકરી જોઇએ. (પોતાની

ટાપીમાં ખોસે છે) ધનજીસાહે સેઠને એ આપસું ને સો બસો કાપસું. હવે તો રાતના પેલા છોકરા કેકુનો ગરા લાવરો કરી નાંખવાનો છે, ને મોટી રાતના મોટા સેઠ રતનસાહના નાંમની માહેતમ કરવાની છે. આજે કાંઈ ધનાં સારા માનસનું મોઢેહું જોઈ ને જાગ્યો હોવસ જેથી બધાં ભલાં કામ મારે હાથે ચાલે.

(ખારીની બહારથી ભમતો ભુત ધીમેથી આવે છે અને દોહીની ટાપીમાંથી સરટીશીકેટ ઝટક મારી લઇને નાસી જાય છે)

દોહી—કેનાં ભુત ! ભમતો ભુત ! ઓ મારા આપરે! એ-એ-ગીયાં! અંધારામાં અલોપ થઈ ગયો! સરટીશીકેટ લેઇને ગીયો! હવે સું કરે ! ખોટી સરટીશીકેટ આએ દગલામાં પડમાં શીવી દીધી છ પન ખરી ક્યાં ગેઇ ! અરે પેલા પેસલાને કેકુ આવે છ. નાસ મારા આપ.

[દગલો ખુંટી ઉપર ઝાળવી ખારી કુદાવી નાસી જાય છે. કેકુ અને પેસતનજી આવે છે.]

પેસતનજી—જો બા, ખરાખર જોઈ તપાસીને હીસાળ કેતાળ કરી આવજો હં. વહેલો પાછો આવજો, સારાં હોટલમાં ઉતરજો, પછસાની વાન ના કરતો.

કેકુ—હું જલદી પાછો આવસ, તમે ચીંતા ના કરો.

પેસતનજી—ને નાણાં લાવવા હોય તો સાથે ના લાવતો, હુંડી લાવીને મોકલજો.

(ધનજી આવે છે).

ધનજી---પેસતનજી સેઠ સાહેબજી, કેમ છેઓ કેકુ બા ?

પેસતનજી—આવો-આવો ધનજીભાઈ, રાત પરી તમે ક્યાંથી આયા ? ઘેરમાં સહી સારી પેઠે તો છેની?

ધનજી—સહી દુવા કરેછ. હમના અહીંથી જતોતો તે જકુજે પેસનજી ભાઈને ચાલ સલામ કરતા જઈએ.

પેસતનજી—ભરે આયો બા, ઘર તારૂંજ છે. કેકુબા હવે તું ગારી મંગાવ, પછી મોડે થઈ જશે.

ધનજી—તે ગારી મંગાવવાનું સું કામ પયુરું? (મનમાં) અગ્નના ધનજી બાજી વધારે સારી રમાય.

પેસતનજી—તે મેં તમને સવારના કેહ્યું તેમ એ હમના મુંબઈ જાય. તેથી સ્ટેસન પર જવા બાકુતી ગારી મંગાવુંછ.

ધનજી—અરે કઈ વાતછે? એમ લોકો સું કરોછ? મારી છતી ગારી છે ને એ બાધ એમ બાકુતી ગારીમાં જાય તે મને સોબા લાગે ? ચાલો, હું એવનને સ્ટેશનપર મારી ગારીમાં મુકી આવસ. મારાં બધ તમે બી આપુને પરાયાજ સમજેજ ને. હું તમારી ઉપર આવો છવ પરાન આપું ને તમે એમ જુદાઈ રાખો-વાહ ! વાહ !

પેસતનજી--અરે આપુ એમ તો એમ. કોઈ ચાહીને કહે તો ના નહી કહેવાય. પેડીને બીજાણું ગાડીમાં મુકાવી દે, જન.

કેકુ—સડ તયાર છે આવાજી. માફ કરજો હં ધનજીબાધ તમને તરદી પરસે.

ધનજી—અરે મારા દીકરા, એમાં તરદી સોની ? તું કઈ પારખ છે ? હસ્તો રમતો જ ને હસ્તો રમતો આવજો હં (મનમાં) એવો તુંને મોકલી આપું કે ફરી ઉગતો સૂરજ જ્વેજ નહી.

કેકુ—હું સામન ગેહવાવી આવુંછ (જાયછે)

ધનજી—આટલી નાહલી ઉમર છે તોંબી ચંચળ કેવો છે ! જીવતો રેહ. એની શું ઉમર હોશે વાઈ ?

પેસતનજી—હોસે બાવીશેક વરસની.

ધનજી—તમે કરાંચીથી એને સાથે લાવેલાની ? ખરે ખર ચુટી ચુટીને હીરો શોધી કહાડ્યો હં.

પેસતનજી—બીચારાને રખડતો રજલતો કરી લીધા; પન એવે સપુત નીવડ્યો છ કે દુન્યામાં એવા દીકરા તો લાખમાં એક નહી હોસે.

ધનજી--(મનમાં) ઉલ ગખરડીમાં બધું જન્યું.

(કેકુ આવે છે)

કેકુ—ચાલોજી, બધું તયાર છે. બપો સંભાળીને રહેજો હં. ટટા !

(ધનજી અને કેકુ જાય છે)

દેખાવ ૫ મો.

સરદાર રતનશાહનો ખંડો.

રતનશાહનો બુવાનો ઓરડો. રતનશાહ પલંગ ઉપર સુતેલા છે. પલંગ ની પાસે એક ટાપાઈ ઉપર પાણીના કુંડે મુકેલો છે. ધનંત્રી ધીમેથી આવે છે અને પાણીના કુંડમાં ઝેરની શીશીમાંથી ઝેર નાખી નયન છે.

ભમતો ભુત આવે છે અને ઝેરવાળો કુંડે ઉપાડી લઈ ખીજે સાંભ પાણીના કુંડે મુકી ચાલી નયન છે. રતનશાહ જાગે છે અને કુંડમાંથી પાણી પીએ છે. (પેનટોમાઇમ)

દેખાવ ૬ ઠો.

એક ખેતર.

[ખતલો અને ભમતો ભુત]

ભ૦ભુ—સુ સમાચાર લાગ્યા !

ખટલો—બરાબર જોયું. ગાડીમાં કેકુ અને ધનંત્રી બેઠા. ગાડી હાંકવા દોડુ કાચબોક્ષ પર બેઠા. ધનંત્રીએ દોલુને કેહ્યું. ગાડી સ્ટેશન પર હાંક, પન દોલુએ ગાડીને ચકરાવો આપ્યો ને પેલા પડત જુકડાં તરફ ગાડી હાંકવા માંડી.

ભ૦ભુ—કેકુ સુરતથી તદ્દન અજાણો છે તેનો એ લોકોએ લાભ લીધો. ખેર, હવે આપને મદદે જવાતું છે.

ખટલો—પન તમે ક્યાં ગીયાં તાં !

ભ૦ભુ—જેરથી મરતા માનસને બચાવવા. એક મુજબ પોતાના મુરખીના પાણીના કુંડમાં જોર ભેલ્યું, તે મેં ઘોળી નાખ્યું, ખીજું તાજુ પાની ભરી દીધું. જેને જાણમાંડીછ તે હાથ ચોળતો રહી જશે, હાર થઈ મહાત મળી, એમ બોલતો રહી જસે

ખટલો—પન મને તમે કેહો તમે કોન છેઓ ? વરસાથી તમારું પડખે હું રહ્યોછ પન તમારો ચહેરો જોવા કે તમાને પીછાનવાથી બેનસી

રેહ્યોછ. તમે જાતના કોન ! નાતના કોન ! મરદ છો કે સ્ત્રી છો ! બોલ બોલ, જીતને નામે યોજખતાં આ માણસ, ફરેસતા જેવાં કામે કરનારા આ રાહબર, તું કોન છે ?

બંભુ—વરસોની ધીરજ ધરી તો હવે થોડા વધારે વખત ધીરોથા.

ખટલો—મને બદીના ગારથી બચાવનાર, મને પાપના પતાલમાંથી બહાર કઢાડનાર, નેક રસ્તો દેખાડનાર, નીતીની રાહ બતાવનાર, મારા ફરેસતા, બોલ તું કોન છે ! તારું મોઢોડું દેખાડ હું તેની પુંજ કડું—તારા પગ ઉપર ચુંગન લઉં—તું જો મરદ હોય તો મારા પીતાથી તું આલે છે, જો સ્ત્રી હોય તો માત કરતાં વધુ પ્રીતથી પાલે છે.

બંભુ—ખટલા. મેં તારી સાથે કાંઈથી બલાઈ કીધી હોય તો તેમ કરવામાં મારી ઉંડી મતજાજ છે એમજ સમજ લે. હમણાં લાંબી વાત કરવાનો વખત નથી, કેકુની મદદે દોડવાનું છે. હમણાં તો દુવા ગુળર કે તું બલો થયો તો બલાઈજ કર; જુહાઈ તજી તો હવે સચાઈજ ધર; દુવા ગુળર કે નેમ મારી પાર પડે. બલાને બલું મલે, જુરાને માર પડે.

ખટલો—આમીન! આમીન!

(બને જાય છે)

દેખાવ ૭ મો.

એક પડત ઝુપડી.

[ભાંગેા હુટલો સામાન, ખાટલો ગોદર ટક્યા વગેરે.]

(એક ખુરસી ઉપર કેકુને બાંધીને બેસાડ્યો છે, તે બેહોશ છે, ધનજી અને દોલુ ધાસના પુત્રા લઈ આવે છે.)

ધનજી—હું તો કસમ ખાઈને કહેવસ કે કેકુને સ્તેસન પર પુગાડ્યો ને પછી તેનેજ બહોસ કરીને કડ્યું કે તમે જાઓ તે અમો પાછા ફર્યા; પછી તે મુંઝવે ગીયો કે નહીં તે અમો કહાંથી જાન્યે

દોલુ—ખરાબર ! તમે સો સોગંદ ખાસો તો હું સવાસો ખાવસ. હવે યુમ થવા માટે તમે દલગીરી બતાવસો તો હું રરી નતરીને પાથરનું માંડસ. એને જીવતો બાળી નાંખસું તે જીવાની મગ્ગ કેવી પરસે ? હું તો

ખીલાઈને ખી પાંજરામાં પકડી ઘાસલેટ નાખી સલગાવી મુકું ને તે તફરી તફરીને મરે તે જોઈને ખુસીમાં હું તો નાચું કુદું. આજે જીવતાં જંગતાં માન-કને જીવતો બળતો જીવસ ને મારા જીવને રમાડસ. અરે એવી મોજ કંઈ કરેજી મળવાની છે કે ?

ધનજી—અરે બુબબ, સાતી એમ બકબક કર્યા કરે છ ? મારા તો હાથ પગ ધુજેછ.

દોલુ—મારા હાથ તો ગેરવા અને ગરમો રમવા તૈયાર છે ને પગ ફરેલા નાચવાને રાજી છે. બેહાસીમાં એ જાગી જાય ને મુરદુ બળે એ બધું સરખું. એ સાવધ થઈ તવલે તફડે ખેંચતાન કરે, અકર વકરે એનો જીવ જાય, અજાડપણામાં તાન તોડ થાય તો તે જીવાની મોજ ફેવી મળે ?

ધનજી—આજે ધનાં ખુરો કામો કાઢ્યાં છ, પેલી તરફ પેલો હાસી રતનસા લાંબો થઈ ગયો હોસે આની તરફ આંચે દુકનો સંધાવી આવમે, ને તું પેલી લગનની સરટીરીકેટ—

[કેકુ હોશમાં આવે છે.]

કેકુ—ઓહ મારા હાથ પગ કપઈ ચાલ્યા રે ! હું કહા છેલિ ? અરે મને કાઠ છોડો રે; એ આંચે તમે કાન છેઓ ?

દોલુ—તમારી ગેએ સારનારા મોળેદ.

કેકુ—હું કહાંછેલિ !

દોલુ—જેરવારાના હાથમાં.

કેકુ—અહી મને કાન લાયું !

દોલુ—એક બાંધ્યો ને એક નસીસાલ.

કેકુ—મન બાંધ્યો કાંય ?

દોલુ—જરા સેકપોટ કરવા.

કેકુ—આંચે ઘાસ કાંય !

દોલુ—ફેરીની કાની તમુને પાકવવા.

કેકુ—મને છોડો નહી તો હું જુમ પારસ, મદદ માંગસ, હું

તોફાન—

[ધનજી ધીમથી કેકુની પૂછવાડે જઈ તેના મોહાડામાં રમાડવા કુશો દે છે.]

દોહુ—શાખાશ, હવે એને બાકી મુકીયે અને કુપકું બી સાથે સ-
જગાવી દેછયે. ખુમ પાડે તો કોમ સાંબળેબી નહી.

ધનજી--પત આટલું ઘાસ ચાલશે નહી. બીજું લાવવું જોઈએ.

દોહુ—આએ ઘાસ આપરે એની ઉપર ખરાખર ઢાંકીયે (ઘાસ
ઢાંકે છે) હવે આવો, બહાર ઘાસની મોટી ગંજ પડેલી છે તેમાંથી ઢગલો
કિચકી લાગ્યે.

(બને જાણા બહાર જાય છે તેટલા ભમતો ભુત અને ખટલો
આવે છે. તેઓ કેકુને ખુરસી સુધાં ઉપાડી લે છે અને બીજી ખુરસી
મુકી તે પર ટક્યા ગોડવી તે ઉપર ઘાસ પાથરી જાય છે. દોહુ અને ધનજી
આવે છે અને તેઓ તે ખુરસી ઉપર વધુ ઘાસ બીછાવીને સજગાવી દે છે.)

ફાપ

અંક ૩ જે

દેખાવ ૧ લો.

સરદાર રતનશાહનું ઘર,

[એક ઓરડો. રતનશાહ અને ડાક્ટર દાખલ થાય છે]

રતનશાહ—તમે તો ખુબ મુસાફરી કીધી ડાક્ટર.

ડાક્ટર--એ તો તીરથબી કીધી ને સવારથબી કીધી. મુસાફરી બી
કીધી ને યુરોપ અમેરીકાની ઓસ્પીટલનો અનુભવ બી મેળવ્યો. હું જ-
નીને ધનો ખુસી છેઉં કે તમારાં ધનીઆનીની તખીયત ઘણી સારી ચાલેછ.

રતનશાહ—સારી તો ચાલેછ પત એના દીલની ગમગીની જેમ નથી,

૧-૧૭ વરસ વહી ગીયા પણ આગલો બનાવ ઘડી બરબી ભુલતી નથી.

ડાક્ટર—હવે બ-યુ તે બ-યુ. આટલા વરસ વહી ગીયાં તે કમબી

આસા રાખી સકાયજ નહીં.

રતનશાહ—હું ખી તે સમજું છે ને એખી તે સમજે છે. પન મન માનવું નથી તે સું કયે ! વરી હમના હમના એક નવી પીડા ઝિલી થઈછ.

ડાકટર—વરી તે સું ? મને જનાવવામાં કાંઈ વાંધા છે ?

રતનશાહ—હું તમને કેહુંછ; ખીજ કામને કેહવું નહીં. કોઈ જાને તો મને વહેમી ખાયતો સમજે અથવા ઘરડે ઘરડપન ઘેલો થઈ ગયતો ધારે. મારો ધનછ ખી એ વાત નથી જાનતો ને મારી બધરીનેખી મેં એ વાત નથી કેહી. કોઈ મારાં ઘરમાં ભુત ભમતો હોય તેવું મને લાગે છે.

ડાકટર—(હસીને) એ સું બનવા જોગ છે ! બુન ! તમારા ઘરમાં એવું તમે પોને માનો છ ?

રતનશાહ—હું એ માનતો નથી પણ નજરે જોયલું સું છે તે સમજતોખી નથી.

ડાકટર—તમે નજરે જોયું ? સું જોયું !

રતનશાહ—મારા ઘરમાં કોઈ સફેદ ઓલાને હું ફરતો જોઉં છ. બે ત્રણ વાર મેં મારી નજરે જોયો.

ડાકટર—ને તે ભુત ઉતો !

રતનશાહ—કોન જાને ! કોઈ ચોરખી હોય.

ડાકટર—ચોર હોય એમ તમે સા પરથી કેહોછ !

રતનશાહ—મારી તીજેરી ધના ઉંચા મેકરતી છે. એમાંથી કોઈ દહારેખી એક દોહડયું ગીયું નથી. પન આજે સવારે મને માલમ પડયું કે પાંચ હજાર રૂપીયા ગુમ થયા છે.

ડાકટર—તાહરે પોલીસને ખબર આપો.

રતનશાહ—હમના નહીં. પોલીસને ખબર તો આપું પણ એક ખાખતથી અટકુંછ. મારા મરનાર દોસ્તનો દીકરો જાલ મારા ઘરમાં રહેલો છે. તે નાવારસ છે અને મેં મારા દોસ્તને તેના મરણના ખીછાણાપર કચુલાત આપેલી છે કે જાલને મારા અચ્ચાની માફક જાળવશને ઉધારસ.

ડાકટર—ત્યારે તે જાલે ચોરી કીધી ?

રતનશાહ—મને જરા સ્તી શક છે. એ જાલતો ડાહ્યો લાગેછ. હરોજ હું જોઉં કે મારા અંગલાન બગીચામાં છેક દુર ભીંત આગળ

જઘને ધંકણ ખાયા કરેછ. તેજ જગાએ તે સફેદ ઓળાનેથી મેં એવાર ભમતો જોયો હતો. કદાચ એ બેડી મળેલાં હોય સાથે ચોરી કરતાં હોય. મેં જાલને પુછ્યું કે તું આહી શું કરેછ તો કહેજે હું તો મોઢરાના જાડ. ઉપર ગુલાબના ઝુલ્લ ઉઘાડવાનો અખત્રા કરું છ. મારો વાચાર એવો છે કે પહેલા આ ભુતનાને જાલના એનચાળા બરાબર તપાસવા.

ડાક્ટર—એ કામમાં હું તમોને મદદ આપું !

રતનશાહ—તમે આપસો !

ડાક્ટર—બેશક આપસ. મને એવું કાંઈ કામ કરવાનો નાનપનથી જ શોખ છે.

રતનશાહ—તમે મદદ કેમ આપસો !

ડાક્ટર—તમે બધી વાત મને કેહો, આપણે છટકું મારશું. પહેલા મને તમારી તીજિરી દેખારો.

રતનશાહ—આવો, મારા સુવાના ચારડામાં.

[બને જાય છે, બીજી તરફથી ધનજી અને દોહુ આવે છે.]

દોહુ—કેવું અજબ જેવું ! બુદ્ધોતો જીવતો જાગતો દેવ જેવો બેડેસો છે.

ધનજી—કાંઈ આપુને છુપેથી હેરાન તો નહી કરતું હોય? મેં માર, હાથે મોટા સેઠના પાનીના કુંગમાં નાગનું જેર નાખેલું. મેં ખાત્રી કરવા પહેલાં થોડક પાણીમાં જેર ભેલીને કુતરાને પાચેલું ને કુતરે તપ દેતું મરી ગયું. પન મોટા સેઠપર અસર થઈ નહીં રાતના મોટા સેઠે પાની પીધું ને મેં ધાર્યું કે મોતની ચુંગાલ એના ગલાં પર બેડી, પન કંઈજ નહીં.

દોહુ—ડોસાનું હોજરું પથરનું તો નહી હોય !

ધનજી—મને તો લાગે છ કે જ્યાં છે ત્યાં કોઈ આપણી ઉપર રેકુ છે.

દોહુ—પન રેકુ હોય તે બધું જાને કેમ ?

ધનજી—જે સાંબર. રાતના કોઈ સફેદ ઓળો કુળ આગલ ભમતો મેં જોયો. વળી મધરાતના તીજિરીમાંથી રાયા મેં કહાડી લીધા તહારેથી મેં તે ઓળાને પસાર થતો દીઠો. તું માનસેથી નહીં, જહારે આપરે પેલા મેં બાકી નાંખીયો તહારેથી તેજ ઓળો દુરથી પસાર થયો.

દોહુ—એ.બો સફેદ હતો વાડ ? ભુત જેવો હતો ?

ધનજી—હા, તેવાજ ઉનો. આજે ૧૩-૧૪ વરસ થયાં અવાર નવાર એને હું જોઉં છું ને મને લાગે છે કે મારી બધી આજ એજ સફેદ આંખો ઉધી વાલે છે. નાસ્તી નાસ્તી મારી યુક્તીઓ એ ઉધી વાલતો તો તે ધુલ નાખીતી. પન હવે—

દોલુ—ત્યારે એ સફેદ આંખો કમ નહીં પન ભુત છે. તમારી ઉપર એ ખીજવાયતો હોસે, (ધુજે છે)

ધનજી—કેમ ! એમ ધુજવા કેમ પર્યો ?

દોલુ—વાઘની સાથે લરવાને હું ખીહું નહીં, ખુતીતી છરી સામે હું હડું નહીં, પન જુ-જુ તને જોઈ હું ખીહકીન આવતો બની જાઉં છું. પેલી તમારી લગનની સરડીશીકટ—

ધનજી—હા-હા-હા, તે કહાં છે ? તું લાયો કે !

દોલુ—કાયા ચુકાહમાંથી લાઉં ! એ ભુતજ લેઈને નાસી ગીયો.

ધનજી—એ સું બંકે છે !

દોલુ—કસમ ખાઈને કેહવું છું કે તેમજ થયું પેસજાના દગજાના પડમાંથી અસલ સરડીશીકટ ઉખેડી લીધી ને તમે આપેલી નકલ તેમાં સીવી લીધી ને અસલ સરડીશીકટ ટોપીમાં મુકીકે ભુત લઈને નાંડો.

ધનજી—ખરેખર ?

દોલુ—હા; મેં નજરે ભુતને જોયો. મારું લોહી થાંભ થઈ ગીયું મારાં રૂંવે રૂંવાં ઉભાં થયાં.

ધનજી—સુરતની બહારના ગામના લોકખી કહેછ કે એ ભુતને, અવારનવાર બટકતો તે લોક જોયછ.

દોલુ—હા, સહ કોઈ કહેછ કે અહીંથી ગામડામાં આપરાં પાલી લુહારનું ઘેર છેતી ! તેનાથી થોડેક દુર એક પીંપલાનું જર છે ને તાંહ એ ભુતનું ઠાનક છે. લોકો તે જર આગળ માનતા ચહરાવેછ તો લોકનું કામ પાર પડેછ.

ધનજી—તો લેતી આપરેખી કંઈ માનતા સુનતા કયે. મરઘો મરઘો રમતાં મુક ને નહાં તો બહાર કાપે.

દોહુ—જેવની સેઠ, મોઢાની મોટી વાત ને નાહ્યાની નાહી વાત. તમારી મોટી વાત છે તે મરથો બકરો ચાલે નહીં.

ધનજી—તહારે ભેંસ કાપ,

દોહુ—જનવરનો ભોગ નહીં ચાલે.

ધનજી—તહારે કાનનો !

દોહુ—મ નસનો.

ધનજી—માણસનો !

દોહુ—હા-ને તેખી ખુબસુરત જવાન કુંવારી છોકરીનો.

ધનજી--તે કહાંથી લાવસું !

દોહુ--જાતી ઘાડી કરો હીમત ધરો . કંટુથી ખી સોધી કહાડસું.

ધનજી—માનસો ભોગ ! અરરર જાતી ચાલશે કેમ ? ભોગ આપસે કાન ?

દોહુ--હું આપસ, હું લોહી રેડસ, હું ગલું કાપસ.

ધનજી—તુ કાપસે ? તારી જાતી ચાલશે !

દોહુ—એક સું ? એકાદરને કાપી નાખું. એમાં બીલાવાનું સું છે ? એમાં તો મગ્ગ છે.

ધનજી—પત છોકરી--

દોહુ--મારા ધ્યાનમાં છે. પેલા પાલી લોહારની દીકરી હીરાં.

ધનજી--હીરાં-હીરાં !

દોહુ—હા. જેખી સોહામની. વટમદાર ? એના સુવાત્રાં ગલાં પર છરી ફેરવતાં હાથને ગીલી ગીલી લાગસે.

ધનજી--નહીં-નહીં-નહીં એ છોકરીનું નામ ના દેતા ; એ છોકરીની આંખ તરફ આંખ ઉચકાને મારાથી જેવાતું નથી; જાને તે આંખ મને કુપો દપકો દેતી હોય, કોષ કાધેલાં પાપની યાદ આપતી હોય, ખુરો રસ્તો છોડવાની બસારત કરતી હોય એવી એની આંખ મને લાગેછ. નહીં-નહીં, એ છોકરીને ઇજા ના કર.

દોહુ—જે એ છોકરીની આંખ એવીજ હોય, તો એને મારગમાંથી દુર માને વધારે કારન છે. એ છોકરીના ભોગ આપવાથી ભુત રાજ થશે ને તમાને એ હેરાન કરતી દુર થશે.

ધનજી--નહીં દોલુ, એ છોકરીને હેરાન ના કરતો. મારા પેટમાં કંઈ ઉલ્લ પાડલ થાય છે.

દોલુ--પન એ છોકરી દુખી ને હેરાન કહાંથી થશે ! એતો સુખી થસે. ભુતને જે ભોગ ચહરે તે સીધું બહેસતમાં જાય.

ધનજી--કાઈ ખીજ છોકરી નહીં મળે !

દોલુ--નહીં-એજ. જે સેઠ તમે કબુલ નહીં કરસો તો મને તમારી સાથનો સંબંધ છોડવો પડે. હું તમારા બચાને માટે પછારા માડું છું ! મને એમાં મુંઝાલ ! જે એક વાર ભુત તમારી ઉપર ખુસી થયો તો તમારી આગળ કારનતો ખમનો આવી પડ્યો એમ સમજજો. અમન અમન કરસો ને ભલો અકલાતું તમારી આગલ હાથ જિરીને ઉભો રહેસે.

ધનજી--મને ના લગ્યાવ-ના લગ્યાવ. એ છોકરીને હેરાન કરવાના વિચારથીજ મારું કંઈ જાદરાજી જાય છે.

દોલુ--એ હીરાં કંઈ તમારા બાપ કાકાની દીકરી થાય છે ? કલે-જી કાદરાજી જાય છે તો તે કેંદ્રી દેઢ તેને બદલે પચર મુકો. લાગ હાથમાં આવેલો છે, તે છોડસો તો પશનાતા રહેસો. , કેહી દેવો, ડાહ્યા થાવો--ભલાં કામમા ધીલ સાની ?

ધનજી--પન પુત લેવા જતાં ખસમ ખોહવાતું તો નહીં થાય !

દોલુ--દારેલું ધન મેળવવા તે પર બેઠેલા નાગને મારવાની આવાત છે.

ધનજી--જ તારે ગમે તે કર. હું કબુલ છેઉં. નામરજીથી પાપ કરતાં દીનમાં મું થતું હોસે તેનો આજે મને ખ્યાલ આવેજ.

(ગયછે)

દોલુ--વાહ-વાહ રંગ છે ! ગોરા ધટમદાર ગલાં પર છરી ફેરવસ, મારાં મહોડાં પર તાળું ગરમ લોહી જાંતસ, હાથ મહોડું તેમાં ધીવસ આહો ! મળહ છે ! મળહ છે !

દેખાવ બીજો.

એક ખેતર.

પાલી અને ડાકટર આવે છે.

પાલી--પન બાપા તમે બુતનું કાનક જોવા માંગો તે તમારે કાંઈ માનતા અહરાવવાની છે ?

ડાકટર--મને એવી ચીજો જોવાનો શોખ છે. તું મને બુતનું કાનક દુરથી દેખાડજો.

પાલી--એ ઇશ્વર અરધા ગાઉને છેટે પહોંચે આવેલું છે. રાતની વેળા તો લોક નીક નીક જાય જો બાપા ?

ડાકટર--રાતની વખતે કાંઈ નહીં જાય ?

પાલી--રાતના તીશ બુત ભટકતો રહે. ઉંઝેલી એક વાર જાયશે.

ડાકટર--તે કેવો હતો ?

પાલી--લાંબો હોરતયાં જોવો. ઉજરો પુની જોવો. અને ઉજર કપર ઉરીયા કરતું હોયતી-તેવો.

ડાકટર--દરરોજ રાતના તાંહ દેખાયછ ?

પાલી--હોવે. રાતના જર હેંડ તે બાવીને બેંડને લોક કીચે કે કાચ્યાં અરધાં બટકાં ખાઈ જાય.

ડાકટર--એ શું માનવા જોગ છે ?

પાલી--એ-તમે તો માનવા બી નીહ મીસે. અરે મરધાં બકરાં હું ? બલદયું હોય બલદયું-તો તેની દપ કરતો કાચુંને કાચું ગરપ કરી જાય.

ડાકટર--તે તારી નજરે બુતને બકરાં મેંઢાં ખાતાં જોયોછ ?

પાલી--નજરે નીહ જોયલું તો કાને હાંભરેલું તો ખરું ! લોક કીચે તે ખાટું આહે કે ?

ડાકટર--હોસે-આ. હું માનતો નથી, તેમ તારી સાથે તકરાર બી કરતો નથી. આજે રાતે મને તું તે કાનક દેખાડવા આવ ?

પાલી—રાતે ! નારે બાપા રાતે તો નીહ આઉં, મારું કાલજી તો અવરાંથી હરતું છે.

ડાક્ટર—પન હું તારી સાથે છેઉં કની ! તુ મને દુરથી હાનક બસ દેખાડગે.

પાલી—મારે પરખે રહેા ! મને મુકીને નાહી તો નીહ જાઓ ?

ડાક્ટર—નહી. મારે બોલ આપુ છ; મારે જીવ જમે તો મને પન તુને અલવલ પુગવા નહી દેવસ.

પાલી—તીયારે તમે મારાં જીવરામાં રાતે હાત વાગે મંત્રજે. હું તમને તે જગાએ લી જવા. પન બાપ મને હંભાલજે હો.

ડાક્ટર—ચીંતા ના કર, સાહેબજી, હું રાતના સાત વાગે આવસ.

(જાયછે)

પાલી—એ હુધરેલા જાંગલા ભુત ભમાટાની વાતને અહીં કહારતા છે પમન ભુતને જોહે તમારે પગ ગેરીયા રમવા માંડહે. ઉંબી એક નારીયલ લીને જવા ને ભુત આવહે તો નારીએલ આપીને કેહવા કે બાપુ મને જવા દે.

[જાય છે. બીજી તરફ તરથી ભુત, ખટસો અને કેકુ આવે છે]

કેકુ—એ ધનજી એ મને મારી નાખવાની કોશિસ કાંઈ કીધી હોસે ! મેં એનું કાંઈ દહારે નુકસાન તો કીધું નથી.

ભંભુ—(ખતવાતા કાનમાં) યાદ રાખજે ! હમણા ખુલાસાનો એક હરફ બી કહેતો. ના,

કેકુ—તમે કાન છેઓ ! મને તમે બચાવ્યો માટે મને કેહો કે તમે કાન છો કે જોથી હું તમારો આભાર માનું તમારા—

ભંભુ—સમર; મેં તુને બચાવ્યો તેમાં તુને કાયદો થયો કે ગેર કાયદો ?

કેકુ—બેશક કાયદો થયો.

ભંભુ—ત્યારે હું તુને એમ કેહું કે હાંસ તરત એ સધજો ખુલાસો નહી કરવામાં બી કાયદોજ થસે તો તું માનસે કે !

કેકુ—અબસતાં માનસ.

ભંભુ—ત્યારે થોભી જા, ધનજીને એવોજ ખ્યાલ આંધવા દેકે તુને એ મારી નાંખી સકયોજ. આવતી કાલે તમે લોક કષ્ટ નવુંજ બેસો, ને મારાં બધા કામની કદર બુજસો.

કેકુ—જેવો તમારો હુકમ. મારા આવાજ ત્યારે આગે મધું જાનસે ત્યારે—

ભંભુ—આવાજ—કોન આવાજ !

કેકુ—પેસ્તગજ !

સંખો—ખેટા કેકુ તું જે જાને છે તે હું જાનું છું—અત્રે તેથી વધારે જાનુંજ. એટલુંજ વાદરાખજે કે જે માનસ હમના ધરતી માથે લેછ રહ્યોજ પાપમાં દુલ્હી રહ્યો છે તેને પકડી દેકાને લાવવાની મારી કાસેસ છે. તે ખુદાને અને મોતને બુઝી ગીયોજ પન તેને દેખાડસું કે ગમે તે કરસે તોયી આ જગમાં તો એજાન થશે, સીકદર જાનસે તો લોખંડની જગીન સાનાનું આસમાન થસે. દુવા ગુજરો કે આપણી આશા ફલે, નેકીને નેક બદલો મલે, લાડાંઓનાં સંકટ ટળે.

[જાને—આમીન ! આમીન !

(બુતની અને આજુએ અને જગ્યા ગુટણપર પડી તેના લાથને ચુમી લે છે)

દેખાવ ત્રીજો.

જંગલ

[મોટાં જડ હેઠલ ઓટલાં, કાડીયાનો દીવો ખજે છે, પથર ઉપર સફેદ ચાદરમાં લપેટેલી હીરાંને સુવાંડેલી છે. ધનજી અને દોલુ ઉભલા છે.]

ધનજી—એહોસ થયતી છે, દુન્યાદારીની ખીચારીને ખખર નથી. આગે કરતુક કેમ માંદ થસે ?

દોલુ—માંદ થઈ ચુક્યું. આ કામમાં ખુદરતે પોતેજ મદદ આપુને આપીજ. જે કુદરત મદદ નહીં આપવાની હોતે તો આજે રાતે પાલી લુહાર પોતાનાં કાંઈ કામસરખડારજતે નહીં. આપરો રસ્તો ખુદજો અને નહીં. આગે છોકરીને ઉંચકી લાવવાનો આપુને લાગ મલતે નહીં.

ધનજી—આહા ! કેવો મધુર મીઠો ચહેરો છે. કેવી સોહામની સુરત ! જુ બર ઉંઘમાં પડેલી હોય તેવી સુતી છે. એને તું મારસે ? એની આવી કામલ નાજુક ગરદન તું કાપસે ?

દોલુ—એ સું બહારની કાની રડવાનલા લેઈ બેઠા છે સેઠ ? માનસ
જીવું સા કાજ ? મરવાને કાજેજ કની ?

ધનજી—પન આવી રીતે મરવા સાડ ?

દોલુ—હીજે રાજ ને બહાને માન.

ધનજી—કુદરતી મોત જુદું છે. કમોતે મારવું જુદી વત છે.

દોલુ—કુદરતના હોકમ થાયજ નહાજેજ કમોતે માનસ મરેજ. મુગા
રેહો—એ હુસ્માર થાય જ.

હીરાં—(હુશીયાર થતાં) આવા-માના આવાજ-મારં માયું ધનું દુખે
છ—(ધનજીનો હાથ પકડીને) મારા આવા મને પાની આપો—તરસ ધની
લાગીજ.

ધનજી—એ મને આપ કહે જ. જે દીકરી થઈને આવે તેનું ગળું હું
કાપું ? હેંજ છે—દયાનત છે. નહીં—નહીં—એમ થસે નહીં; હું થવા દેવસ
નહીં.

દોલુ—સેહજ. હમતા સુધી તો સરમ રાખીને તમોતે સેઠ સેઠ કેહીને
કજત જ્ઞેળવી, પન હવે સરમ કજત હું કહ રાખવાનો નથી. જ્ઞે મારાં કા
મની વચે આવસો તો પહેલાં તમારાં ગત્રાંમાં જરી ચલાવી દેવસ ને પછી
એનું ગણું કાપી નાખસ. એ સું ? લોહી જ્ઞેવાની, ગણું રહેંસવાની. માર
બળતાં મહોડાં પર એનું લોહી છાંતવાની મારી બધી આસા સું હું છોરી
બેસું ? નહીં. લોહી રેડસ --તમો વચે આવસો તો મારીને દાટી દેવસ-પ
છી આજ્ઞે છોકરીને કાપી એનું લોહી ચાટી લેવસ

હીરાં—(અરધી બેહોસીમાં)મને પાની આપો, મારી જાતી યુગળાજ
જાય જ.

ધનજી—તારી જાતી યુગલજાય જ, પન મારી જાતીમાં શું થાયજ ?

દોલુ—હીચકારો છે--તું બીહકન બકરું છે હઠ-વચમાંથી; એને પાણી
ની તરસ લાગીજ, તો મને લોહીની તરસ લાગીજ, તારી જાતીમાં લામણી
યુગળાયજ, તો મારી જાતીમાં, જનુન ઉભરાયજ.

વનજી—નહીં--નહીં; લે પહેલાં મારાં ગજામાં છરી માર-મારી આ-
ખ ફેડી નાંખ-મને એને મરતી દેખાદ ના - એની કલપાત સંભળાવ ના,
મને રીખાવ ના-મને દેખાડ ના દગાડ ના.

દોલુ—હહ-હહ !

[જટક મારી વનજીને દોલુ ખાગુએ ફેંટી દેછે અને છરી લઈ હીરાં
તરફ ધસે છે. હીરાં ચીસ પાડે છે. ત્રણ ખાગુએથી ખટલો, કકુ અને બુદ
સવળા સફેદ સાદયામાં દોડી આવેછે તેમને તેમને વનજી અને દોલુ નારી
વનયછે.]

(દાખલો)

દેખાવ ૪ થો.

એક રસ્તો.

[જલ અને મહેરાં આવેછે.

મહેરાં—રે સુકરવાને બાલા સતાવે

અતાવી મુજને મારે

ગો મારા દુલારા, ગો રચના, ના મારે

દિલ્લખર તું, ખુશ કરતું ના કરતું મહેં હું જાન.

મોહજતોનો દાવ

હીમ્મતે રચાવ

પ્યારા માદરા આવ

જાન મારા કસમ

દિલ્લખર તુંજ દિલ્લ જાન છે. માન.

જાલ—હવે તો એમ નાસો ગોસો રમતાં હું કંતાળી ગીયો. લે તા-
રી મરજી મારી સાથે લગન કરવાની હોય તો તારી માયને કેહી કાંય નહીં દેતી?

મહેરાં—તમે માટીડાઓ પ્યાર મહોજતની ખાખનમાં એવા ખુખખ
કાંય જનતા હોશો? એવી વાન તે કંઈ મારાંથી મારાં માયને કેહેવાય? તુંજ
આવીને મારાં માયને સમજાવ-

જલ—નહીં રે બા; તારી માયને મીઝજ જોધનેજ હું તો ખીંચેલી ઉંઢરીની કાની નારી ગઈછ.

મહેરાં—જેયું કેની ! આગે મારીડાઓની હુસયારીનો ખીંજે નમુંનો. તમે મારીડાઓ જ્યારે લખાણ કરોછ ત્યારે તો જાને કે કેવાક અહાદુર ન. ડવઈયા હોવો નેવા ને સંસારમાં તો ખીંચીકન આવજા. હરવાયારે ! ઇરાન એમ છતસો કે !

જલ—પન તારાં માયે મને કાઈ કહાડે જોયો ખી નથી ને ઓળખતો ખી નથી ને જઈને ઉમો રેહું ને કહેયું કે છ નમારી દીકરી સાથે પનાયું ને તારી માય ખાસડું કહાડીને મારે તો ! અગીયાની દીવાલ આગલ એમ આપરે મળયેછ ને મહોમત કરીયેછ પન તેથી છવ ધરાતો નથી. મારા મુરખી રતનસાહ સરહારે મને પુછ્યું કે એમ દીવાલ આગલ સાને વંકજા ખાયછ તે મેં કહ્યું કે આગે મોંધરાના બડ પર આગે ગુલાબને ઉઘાડનાને અખત્રો કરે છ.

મહેરાં—ને મારાં માયે મને પુછ્યું કે તું એમ દીવાલ આગલ હુ ફાંફાં મારેછ ત્યારે મેં કહ્યું કે મારું માનીતું અકરું અધિહુ છે તે ખીંચકન ખાયહુ છે તેને હીમતવાન સીંહ બનાવવાની કોશેશ કરે છ.

જલ—હા-બા આપરે એક વાતમાં ખીંચકન છેધયે. તારાં માયને ને. ઉંછ કે સાત કોસ દુર નાસુંછ.

મહેરાં—ને મારી માયનેખી એક ધખારો બેસી ગીયોછ. તેવન બસ એમજ ધારેછ કે પારકા છોકરાઓ સાથે મારે વાતચીત કરવીજ નહીં. જો કાઈ પારકા જવાન સાથે હું હરે હરે કે વાત ચીન કરે તો મને તેના દેખતાંજ ધમકાવે ને પેલા જવાનને હરત બેહોરમત કરી નાંખે ને લાગ આવે તો છત્રીએ છત્રીએ ફટકાવી ખી કહાડે.

જલ—ઓ મારા બાપ રે ! ત્યારે મને ત્યારી સાથે જોય તો મારે બરદો બેવડ કરે ખરાં કે ?

મહેરાં—અરે તું ધભરાના. આપુને કાઈ વાર મારા માય સાથે જો તો હું અરાવી દેવસ કે એતો મારી સહી પીરાળનો બાઈ માય છ, મારી સહી પીલાં સાથે મારો બાઈ બેજન અદરાયલી છે ને પીલાં પર માય બના

ખુસી છે તે તુને જાણે તો કમુ બોલે નહીં (સામે જોઈને) અરરર... નખોદ
મારાં માયલ પોતેજ આવેછ. હુસીયારી રાખજે હું બીહીતો ના.

જાલ—હવે કેમ કરું ? નાસી ગઈ ? બુદ્ધિના હાથમાં તો છત્રી બી છે.
બર રસ્તામાં જપેટી કહાડસે તો ?

મહેરાં—સ્તુપીડ જેવો માટીડો થયોછ હું બધરી જેવી બીહીતી નથી
તે તું મટીડો બીહીછ.

જાલ—અરે પત માટીડાંની કમખખતી છેની ?

મહેરાં—અસ-તું મુંગજ કોમો રહેજે. હું જે કેહું તે પાનછેયું
હીનવ્યા કરજે.

(મહેરાંની માતા અરશેદખાઈ આવેછે)

મહેરાં—આ માયલ, તમે બી કરવા આયાં કે ? હું તમને જોઈને
વતી ખુસી થઈ

અરશેદખાઈ—ઉભા રહે ! ખુશી સાની થાય છાં હું કંઈ કરવા બરવા
આવી નથી. એ આવે એની મલક જેવો એકપદ કોન છે ?

જાલ—(મનમાં) સરખાતમાં સરપાવ તો સારો મળેછ.

મહેરાં—એવન તો મારી સહી પીરોમના ભાઈ થાયછ તમારી સાથે
હું એવનને આરખાત કરાવવાનીજ ઉતી

જાલ—(માથુ ખુબ ધુનાવીને) હ-હ-ખરી વાત છે.

અરશેદખાઈ—પીલાંનો ભાઈ ? એ વરી ભાઈ કહાંથી નીકલી આવ્યો ?
પીલાંના ભાઈને મેં તો કાઠી દારે જોયોજ નથી.

મહેરાં—તે એવન મુંબઈમાં નોકરી કરેછ તે થોડા દહારા રગ્ન પર
સુરત આયાછ. એવનનું નામ જાલભાઈ છે.

જાલ—(ખુબ માથુ ધુનાવી) હ-હ-ખરી વાત છે.

અરશેદખાઈ—હું એમ છે. તહારે તો કંઈ નહીં. બાકી કાઠ પારકો
હોતે તો હમના હું તેની ખબર લેઈ લેતે. હમના કોઈની મોટર ગારી આ
પરા બંગલા આગલથી પસાર થઈ ને મારું હીરા જેવું બટક તેની નીચે
કચરઈ ગીયું. તહારથી મારો હવ એવો ઉકરી આવ્યોછ કે કાઠ પર ખાર
કહારીને પીતો ખાલી કરું.

જાલ—(મનમાં) રખેને પીતો ખાલી કરવા મારી પોટલી સેરવી
મ. (માથુ ધુનવીને, હ-હ-ખરી વાત છે. (મોટે) અચા જાત્ર, સપડાયો
તો ખુરદોજ થરાનો હો.

મહેરાં—તહારે માયછ સાથે આવોછ કે અમે જઈયે ?

પરશેદખાઈ—ઓ વાય, જઈયે કહાં ? લે આમે લેસનો નમુનો છે. સાંચિની દુકાનમાંથી બે ગજ ને ચાર તમુ નમુના પરમાને લેઈ આવ. જા, હું તેટલા જાલભાઈ સાથે દુખ લુખની વાત કરસ.

મહેરાં—વારછ,

જાલ—અરે વાર તું મને એખતો મુઢીને કહાં જાયછ ? મને સાથે લેતી જા અરસર—આમે તો જાને વાઘનના પીજરાંમાં બેડો હોવ તેવું મને તો લાગેછ.

મહેરાં—તું ખસ માયછને છાપરે ચહરાગ્યા કરજે, હું ઓય આવુંછ. હી મત રાખ (જાયછે).

જાલ—(મનમાં) છાપરે ચહરાગ્યા કરું ને છાપરા પરથી બુઢી નરીકે મારશે તો ?

પરશેદખાઈ—તમારાં માય શું કરેય જા ?

જાલ—દુવા કરેછ—(મનમાં) ને મારી દવા થાયછ

પરશેદખાઈ—તે આજે તમારાં માય બીખછછ બહાર કાંય નવી નીકર્યાં ? તેવનને તો ફરવાનો થનો સાખ છે.

જાલ—(મનમાં) મરાં માયનું મામ બીખછછ—યાદ રાખવાનું. (મોટે) છ તેવલુમા પગે આજે જરા વાછ થછછ તે ઘેરમાંજ છે.

પરશેદખાઈ—વાઈ થછછ. મરેરે આજે સવારે તો મને એવન મારકીટ પર મહ્યાં તાં તે એકા એક એમ સું થયું ?

જાલ—મારકીટ પરજ છ વાછ થઈ આવી.

પરશેદખાઈ—ને તમારાં નાલ્લાં બેહન સું કરેછ ?

જાલ—(મનમાં) બુઢી તો અલઓલાદની ખચર કહાડે છ (મોટે) મારી નાલ્લી બહેન પરીન બી સારી પેટે છે.

પરશેદખાઈ—પરીન ? તેનું નામ તો દીનુ ઉતુંની ?

જાલ—છ નામ તો દીનુ છે રે પન થની ખુઅસુરત પરી જેવી છે તેથી હું ખાસ પરીન કેહું છ.

પરશેદખાઈ—ખુઅસુરત ? ખીચારી તો સાંમળી છે ને એલોછ ?

જાલ - તે જ મને સાંમળો રંગ વધારે ગમે. (મનેમાં જેમ યોલુંછ તેમ પકડાવુંછ. મહેરાં કહારે આવમે ?

ખરશેદખાઈ - તમે મુંબઈમાં શું નોકરી કરોછ આ ?

જાલ - જ-મકુજે-મક- મકઈ દોરાનો વેપાર કરેછ.

ખરશેદખાઈ - મકઈ દોરાનો ?

જાલ - એટલે જ મોતીના-વેપારીઓ એમજ કહે.

ખરશેદખાઈ - તે વેપારીઓની મોતીને વેરે કઈ જાવતની બાસા હોમ્-

જાલ - એમજ છે એમજ છેજ તમે ધના ચંચલ છેઓ જ.

(મહેરાં આવે છે)

મહેરાં - લેઓ માયજ, આએ તમારી લેસ. (જાલને) કેમ રંગ કેવો છે !

જાલ - મારું મોઢડું જતની-રંગ અધા ઉડી ગીયોછ ને. તારી માય તો મારાં ખેસ કુટળની જડતી લેવા બેસીછ --મારી પીરેત્ત જાહેન છે તે ઉપા રાત દીનુખી બેહેન છે ને કેરી મારી બીખછ કરીને માયખી દેખું.

મહેરાં - તું અધું હાજ કહેજે.

જાલ - અરે હારે-ડોકું જુનવતાં માયું ખી ધધતી આયું.

ખરશેદખાઈ - ચાલો છોકરંઓ ઘરે જઈએ. જાલભઈ તમેખી ઘરે આવોને ચાહે પીને જલે.

જાલ - નહી જ માફ કરોજ-હું તો ઘરે જઈનેજ ચાહે પીવસ.

ખરશેદખાઈ - હવે ઘરે જતાં મોડું થયે અમારી સાથજ ચાલો.

જાલ - નહીજ મોડું સાનું થાય ! દસ મીનીટમાં ઘરે પુગી જવસ.

ખરશેદખાઈ - તમારું ઘરતો છેક બે માઈલ પર છે તે દસ મીનીટ-માં ચાલીને જશો !

જાલ - તે જ અહીં કસરત ને એકસરસાઈસ નથી મલતી તે હું દોરી ને ઘર જવાનો વીચાર રાખુ છ. (મનમાં) એ પીરામાં હું કહાં પરીયો !

ખરશેદખાઈ - પીકેં છોરતીજ નથી.

ખરશેદખાઈ - નહીં નહીં એમ બહોસ ના કરો, બાંહસીલાં છોકરાં નહીં જમે બે.

[જાયછ]

મહેરાં--(ગલને) ચાલની; હવે તું બી અમથો ચીખો થતો. ધેઃ
એખલાં. પરમું તો મગ્ગથી વાત કરસું.

ગલ--ચાલો આપુ ચાલો. ખુદા સરમ આખર રાખે. એવું ગનને
તો ધેરથી ગોદરાં દીલપર બાંધી નેજ આવતે, કે છુટીના ઝપેટા લાગે નહીં.

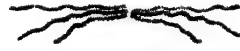
[મહેરાં ગલને ગાતી ધસડી ગય છે.

ચાલો ધનછરે, ચેચી ધનીછરે. લ્યો આવી બનીછ

ચાલોછ ઝપાટે ખખરલે સપાટે

ખકરું તું નાહતું ડરેછે તું સાનું ત્યાં ગલ વનીછ

બોલો ખરીવાત હાથ ખરી વાત.

દેખાવ પ મો.

ગામડાંનો એક રસ્તો.

[પેસતનછ ગાતો આવે છે]

દિલથી બદકામ કરેજો

પાપોથી જન્મ ભરેજો

ફેજો પોહચાડે તે કીરતાર

કીધાં પામશે

નીતાને જો હાથે ધરાંને

ચાલે તું ખુદાથી ડગીને

આવે તેનો સારો જો અંગમ

ખરો પામશે

નેકાને આધારે ચાલુ

મીનાછ દિલેથી પાલું.

રહીને સાચો ગુલકામ.

પેસતનછ--એ જવાનીનો રંગ ઢંગ છે. જહાં મલી તાડી તહ
છોડી ગાડી. કેકુ દીકરો મુબ્બ વેપારે ગીયો તે નહીં મળે કાગળ કે
મળે પતર પન ધનછનો વાયદો ગેઇ કાલનો પુરો થઇ ગીયો. એ મવડા

પંચી આપુને નાચ નચાવેછ પન મારે તો પરવરદેગારને મહોડું દેખાડવાનું છે, અને તેથી ઈનસાફથી કામ લેવાની મારી ફરજ છે. હવે જઈને રતનસાહ શેઠને આચ્છે બાઈની બધી તવારીખ ક્રેડું અને આચ્છે સરડીરીકેટ (દગલાના પડમાં સીવેલી સરડીરીકેટ તપાસીને) તેવણુને દેખાડું.

(જય છ, ખટલો આવે છે.)

ખટલો—શુકર તે હકતાલાના હજારો હજાર. ચક્ર વરસપર હું કાણુ ઉતો તે હમના કોન થઈ ગીયો. ખટમાશી બદ્દેલીના ગારમાંથી નીકલી નેકીના મારગપર ચાલવાની મોજ કાંઈ ન્યારી છે. આહ ! કેવી નીરાંતે હાંવ આવેછ, કેવો જીવને સંતોસ વલેછ.

(દોડુ ફાટલાં કપડાં સાથે આવે છે, તેના હાથ અને મહોડું લોહીથી ખરડાયલાં છે.)

દોડુ—ક્યાં છે ! લોહી ક્યાં છે ? છરી ક્યાં છે !

ખટલો—(મનમાં) દોડુ ! મારો આગલો સાથી ! એના આવા હાલ ! ખુન કરી આપો છે કે શેના થયોછ ?

દોડુ—લોહી-લોહી મને લોહી દેખારો ! ખટખટતું ગરમ-ગરમ લોહી મારાં મોહડાં પર છારો. આહ ! ગળું કાપી નાખું ટોતો પીસી નાખું-પાણી નહીં જોઈતું નહીં નહીં-લોહી આપો. જો દય, આવતી હોય તો કાઢતું ગળું મારે હાથે કાપા દેવો. બકરું, મેદું, ગાય, માનસ કછળી કછળી કાપવા આપો.

ખટલો—તોઆહ ! તોઆહ ખીચારો ! ઘેલો થઈ ગીયોછ.

દોડુ—(ખટલોને જોઈને તેને) મેં છરી ઉંચડી, ગોરાં ગોત્ર ગત્રાં પર છરી ફેરવા હું ધસ્યો, તેટલાં ખુન આપો, છરી પડી ગેઈ હું નાસી ગીયો. મારી મારી બધી આસા ઉમેદ ઉંધી વલી ગઈ.

ખટલો—દોડુ-દોડુ, આચ્છે તારા સું હાલ ! જરા ધીરો થા જરા મનને શાંત કર.

દોડુ—નથી કીધું—કાઢતું ખુન હાથ નથી કીધું. ખુન કરતે તો મારો હાલ આપો થતે નહીં. તકારે તો હું ખુશ મીઝજી મોજીનો બનતે.

ખટલો—પન આચ્છે તારા હાથ પગને મોહડાં પર લોહીના બધાં કાંઈ સા વરે પડ્યા !

દોહુ—(હાથ જોઈને) હાથ છે ! દાગને સું આમ લગારેછ ! એથી સું સધવારો મળે ! તે છોકરીનું ગળું કાપને ને લોહીની ધાર મારાં ગોઢડા પર ફુટતે તારે કરાર વળતે. ગીયો ! લોહી રેડવા નો લાગ બસ ગીયો. મેં ખીજવાતમાં ને લોહી જોવાની ઉમેદમાં મારા હાથ કરદી ખાધાછ. જો મારા હાથનાં માંસના રેસા દાતમાં બરાવજા છે. ઓહ કોઈને મારી નાખુરે કોઈને કાપી નાંખું.

ખટલો—ભૂરી કારકીરદીનો અંગનમ આગે છે, ભુડી નીયતનો સરંગનમ આગે છે, પાપી અંદરીનું ધનામ આગે છે.

દોહુ—ભોગ ચલડાવવા ગેયજો ને નાસીપાસ થઈ પાછો આવો. તું ખટલો છેકે ?

ખટલો—હા-હા-હું ખટલો છેઉં. તું મને આરખેછ કેતી !

દોહુ—ખટજા, આગલી દોસ્તીની યાદમાં એક દયા કરસે ! એક મહેરબાની કરસે !

ખટલો—હા હા બોક્તી સુ છે ! જરા છવ ડેરવીને મને કહે-તું જોધયેછ !

દોહુ—થનુ ધોધ અંધ લોહી જહાં વહેતું હોય તહાં મને લેછન.

ખટલો—તું આવ મારી સાથે, જરા આસાપસ લે, જરા સુમન.

દોહુ—સુચાંચી મને આસાપસ નહીં મેં, દોસ્તો ફરે, અફડાવુ છખાવું તોજ ચેત પડે. મને ડરીને બેસવા ગમતું નથી, મારી આખની કીકા ડબાઈ ગેછ છે. આંખમાં અધી લોહીની જારી અંધાઈ ગેછછ.

ખટલો—(મનમાં) ધોસ્તીની નીસાનો માટે ત્રાજ રોશનાનો પ્રકાશ છે. ઘેલાપનાના અંધકાર અગાઉ સાંજનો રતાસ છે. (મોટે) જરા તુને પાની પાઉં—

દોહુ—પાની જોઈને મને કમકમાટ ઉપજે છે. મને લોહી દેખાડ બોલતી બરીને મારાં મોહરાં પર લોહી જાંટ

ખટલો—વારં એમ તો એમ-આવ મારી સાથે.

દોહુ—દેખારસે; લોહી દેખારસે ! હળરા હળર હું તને દુવા દેર

ખટલો—આવ મારી સાથે આવ—(મનમાં) ભુરાઈને બદલે
ખરે ભુરાઈ છે, પત ઘેલાપના કરતાં મોતને સાત બજાઈ છે. ખુન મને

સમજાવીની જાગતી જોત જણ, ઘેલાપણું જણવા અમાઉ બને કોઈને મોત જણ.

દાનુ—ચાલ મને લોહી દેખાર-તે જોતાં મારાં દીકરી કંપારી તુટશે. મારા જીવને રાહાત, મનને કરાર વળશે.

(અને જાય છે. ડાક્ટર અને પાલી આવે છે.)

પાલી—મારું જીવનું તો અકાશ જેવું જેવું થઈ ગયું બાપા. મારા દીકરી બે દી થીયા મોંને નીહ તેથી મુને તો ઘેલાપણું લાગેલું.

ડાક્ટર—પન તુંજ કહેજ કે તારી દીકરી તરફથી તુને ચીડી મળીજ તે.

પાલી—હોય તે લખતી છે કે કે હજામત છું, તમે ફર કરત રખે. પયન જવાન નાની છોકરી, કહું હમજે નીહ, તે હમ એકલી અતુલી ગઈ કોશ આહો ! ત રાતે તમારા બાંહેને લીધે ઉં તમુને જગલ મહી જીવનું જાનક દીખરાવવા આવ્યો ને ઘેર જઈને જાઉં તો મારાં હોરાં નીહ મોંને. પછી હવારે ચીડી મળેલી. બાપા, મારી દીકરી મુને નીહ મલહે તો કિતો મરા જવા. આ જીવનું જાનક ઉંચ તમાને દેખરાવવું તે જીવ મારા ઉપર છેરાવવા ને મારા પોરીને જીવ ઉઠાવી ગીયેલા.

ડાક્ટર—તારી દીકરી સજામતજ હોય, તું બોહીના; આપરે પોલીસને ખબર આપમું.

પાલી—અર રાખોર ! પેલા જીવ આવતો છે. આઈરે મારા બાપ, કવો છે ! નાહોર નાહો !

ડાક્ટર—સખર—ઉમો રહે—આપરે એના એન ચાલા જોખએ.

પાલી—અરે એન ચાલા જોતાં ચતની કરીને ચોલી લાખએ. પછી એન જોવા ને ઉંદર જોવા.

(જીવ આવે છે.)

બાબુ—ઓહો ! પેના ડાક્ટર સાહેબ મને પકડ્યા આવી લાગ્યા છ. એ સંતાઈને પાલી સાથે ઉમેલો છે, પણ આજે એના હાથમાં પકડાવાનીજ મારી ખાસ મનજાય છે તેની એને સુ ખબર હોય ! (કંઈ આવે છે) મેં, હું તારીજ વાટ જોઉંજ જો મને કોઈ પકડી જાય તો ધલ-ના, ગડગડ કરતો ના તરતજ તું આપરા ગુફમાં જજે ને તાંહથી હોરાને ને ખાવાને લેખને સરદાર રતનશાહને જંગલે આવજે. મારી તાંહ મુલાકાત

થસે-સડે ખુલાસોળી થઈ જસે. મારી વંકમાંથી નવી સાડી પહેરાવીને હીરાને લાવજે.

પાલી—પેલા પોયરા હાથે એ ભુત કંઈ વાત કરતો છે. આપુને તે હંભરાતુંબી નીહ મીલે.

ડાકટર—હુંબી સાંભળવાને ઈતેભર છેલ્લે પણ એક દરક પકડતો નથી.

કેકી—પન કાઈ તમુને પકડી કાંય જાય !

ભંભુ—મારે લગતા સઘળા જરમમાં એબી એક જરમ છે. હીરાને સાંભાળીને લાવજે-એ, તેને અલવલ નહી પુગે.

કેકી—એ ચેતવની આપવાની જરૂરજ મું છે ! અમારા વચે કેવી લાગતી છે તે તમે તો જાની ચુક્યાંછ.

ભંભુ—કેકુ એ કાનની છોકરીછે તેતું અરાખર હજુ જાનતો નથી ને-

કેકી—તે જાનવાની જરૂર બી નથી. એ પોતે કાન છે તેજ જાનવાતું પુરતું છે. અમારે માથે તમે આશીરવાદનો હાથ મુકી ચુક્યાંછ—અમારા પચેના પજરતના આનશને તમે કેકી ચુક્યાંછ.

પાલી—જેયું કે બાપ ! પેલા પોયરાને ભુત ખાઈ જવા માગતો આવે, ને પોયરો બીચારો કાલાવાલા કરતો છે.

ડાકટર—ચુપ-ચુપ. જરમતો કાંઈ જુદો લાગેછ. નખોદ ગીયું કંઈ સાંભરાતુંબી નથી, ને આએ નકામો બક બક કરેછ.

ભંભુ—એ છોકરીનો બાપ કદાચ તારો દુશ્મન હોસે—તારાં લોહીનો તરશ્યો હોશે.

કેકુ—એ છોકરી પોતે તો મારી દુસમેન નથી ! એનો બાપ દુસમેન હોસે તો હું તેનો દોસ્ત બનસ. તેને મારો યુનાહ કાધી હોસે તો હું તેની માશી માંગસ, તેણે મારું કામ બગાડ્યું હોસે તો હું તેનું સુધારી આપસ.

ભંભુ—શાબાશ !

[ડાકટર અને પાલી બહાર આવે છે]

ડાકટર—સખર કરો—તમે લોક કાન છેઓ ! એકદમ કેહી દેઓ.

પાલી—(ડાંને) અરે બાપા હમ વાત ના કર રે ના કર. નીહ તમુને ને મુને એક બુક મહી ભુત ખાઈ જાહે.

બબ્બુ—તમે ડાઁ મીનીચોર છેઓ ? મને પકડવા આવેલા છેઓ !

પાલી—જેયું કે ! છુત તો અધુ જનતો દેખું.

ડાક્ટર—હા, એજ મારી મતલબ છે, હું તુને પકડવા માંગુછ.

કેકુ—તે કંઈ રસ્તામાં પરચા હોસે કે પકડી જસો. હાથ તો લગારો પછી જોવો કે તમારાં ડાયાંતો સું હાલ અવતાર થઈ જાયછ તે.

ડાક્ટર—માઈ, તમે જાજુ થઈ જાઓઃ આએ કરપીન માનસ જે છુતનો દેખાવ કરી ચોરી હુટકાટ કરી છુતમ ધાતમ ચલાવેછ તેને પકડીને ફેજે પુગાડવાની આપણી ફરજ છે.

કેકુ—જો ડાક્ટર, દવાખાનામાં જઈને જોલાયના પડીકાં બાંધા, ફરજ ઉતારવા આયાછ તો વીમોખી ઉતરાવીને આયાછ કે ! તમે ધનાની દવાઈ કીધી હોસે પન હવે તમારાં હાડકાંની દવાઈ કોઈ બીમને નહીં કરવી પડે. આએ મારા સાર્થીને હાથ લગાડવા અગાઉ ખુદાની દયા માંગી રાખજો—અધરીને કહેજો કે ચીતલ ખીલા પર તાંગી રાખજો.

બબ્બુ—(કેકુને) મારી વાત તું ભુલી ગયો કે ! મને એ લોહ પકડી જશે પન મને હેરાન કરસે નહીં. (ડા. ને) ડાક્ટર સાહેબ, હું તમારે તામે છેઉં.

ડાક્ટર—ચાલો ત્યારે, મારી ગાડી અહીં નજદીકમાંજ છે તેમાં જોસીને આપરે જઈસું.

બબ્બુ—સરદાર રતનશાહને બંગલે જઈસું !

ડાક્ટર—એખી તું જાને છ એખી ઠીકજ છે. ચાલ પાલી તારે એને લઈ જઈયે.

પાલી—તારે બાપા. છુત હાથે ગારી મહી બેહમયે ને એ તરાપ મારીને ગરબ કરે તો ?

બબ્બુ—પાલી ના, પાલી હુદાર, ડર ના. તુંને આએ ડાક્ટર સં. ભાવસે, એ નહીં તો તારી નેકી તુને જરૂર જલવસે.

ડાક્ટર—હવે અધી લાહરી લતરાજ છોરી દેયોની, ચાલોની. હવે તારી ભટાઈ છુતાઈ કદાડી નાંખસ, આએ છુટ ભમાતાનો પરદોખી નાંખસ; આએ માનતા સુનતાનો કીસો હું તમામ કરું તો ખરો—છુતને મારનાર તરીકે નામ કરું તો ખરો.

ભલ્લુ—તેમનું 'કાનનું' નામ થાય છે—કાનનું કામ થાય છે—દેવે
જેસો દુખી દીકરો ખરો ગમ સું છે—મારો બેઠ સું છે ભરમ સું છે.

(તરુ જાય છે)

કેકુ—અગળ જવું છે. આજે ભમતો ભુત અંધી રીતે બેઠ ભરતી
હીલચાલ દેખારેછે એની દરેક રીત ભાતમાં મેં તો બ્રહ્માજી જોઈછે એની
વાતચીતમાં નેક રાહનુમાજી જોઈછે—ભત્રી એની નેકી પર હું તો કુરખાન
છેઉં, એને કહ્યું તે કરસ હું તાજેએ ફરમાન છેઉં.

કકં દિલેથી ખરી હું દુઆઓરે.

આહું એને પ્રીતથી.

હતો હું આપ દુખોના સંતાપમાં.

નહિ મને લોકે જાણીને જાણે રે.

મધ્યો સાચી પ્રીતીનો આ આપ રે.

દુખો મારાં પાતે સમજીને રાણે રે.

દેખાવ. ૬ ડો.

ખરશેદખાઈનું ઘર.

[ગુલાં બેઠેલી છે—ગાય છે.]

મને શાંતી દે તું જ્ઞાણા પ્યારમાં,

પ્રેમે ઘેલા કાઠી મને એ વિચારમાં.

તુજ વાલી છે, આ મુજ સંસારમાં,

પ્રીતી સાચી વહાં છે. ભોળી નારમાં,

મારી દુન્યા છે પુરી તારા દીદારમાં.

ગુલા—માયજી ને મહેરાં કોણ જાને કહારે આવશે ! ગીયાંછ તેનું
ઠેકાનુંજ નહિ મને. સરદાર રતનસાહને તાંહ જવાનું છે તે મોડે થઈ જશે.

(પીરોજ આવે છે.)

પીરોજ—ગુલા તું કહ આજે કહેરો કરીને બેઠી છ ! કહે
વાની છે કે !

ગુલા—હારે જમવા જવાનું છે. પીરોજી, તુંને ખબર કની અમારી પંડોશના બંગલાવાળા સરદાર રતનસાહની આજે સાલગરી છે તે અમેને બધાંને જમવા તેડ્યાં છે. મારી બહેન મહેરાં, મારો ભાઈ બેજન, ને હું કરીને જવાના છેઈયે.

પીરોજી—ને હુંમી તાંહજ જાઉંછ. તેરું સાત વાગેનું છે ને હજી તો છ વાગાછ તે મકું જે તુંને મળાનેજ જાઉ.

ગુલા—મને મળવા આવી કે કાઈ ખીજાને સાધવા આવી ?

પીરોજી—ઓ વાવ, વરી એ સું ધનક માંડ્યાંછ.

ગુલા—એના, મારો ભાઈ બેજનખી કહેતો તો કે પીરોજીખી આવે તો મજાદ પરે. જમવા બેસશું ત્યારે તારી ને બેજનની ખુરસી પાસે પાસે મંડાવસું. તું ચીંતા ના કરતી.

પીરોજી—ચલ-ચલ ગાંડી ના થા.

ગુલા—પત તું જાનેછ કે ! બગીચામાં ફરેજી લયલા મજનુંનો નાટક થાયછ બે. પાસેના રતનસાહ સરદારનો ખાતગી સેક્રેટરી મીં જાલ-ભાઈ કરાને છે તેને મારી બહેન મહેરાં પર જાલ નાંખીછ.

પીરોજી—ત્યારે તો તુંને જોવાની ગમત થતી હોસે.

ગુલા—હારે. ઘેરમાં તારો ને બેજનનો ફારસ બેઠુંછ ને બગીચામાં મહેરાં ને જાલનો નાટક જોઉંછ.

[ખરશેદ ખાન, મહેરાં અને જાલ આવે છે.]

ખરશેદખાન—લેવો પીરોજી, તમારા ભાઈનેખી હું બાસ કરીને તે-રતી લાવી છે. તમે બધાં સાથેજ જાઓ.

[પોતે પેટીમાં લેસ મુકવામાં રોકાય છે.]

પીરોજી—મારો ભાઈ ? વરી મારો ભાઈ કહાંથી આવ્યો !

મહેરાં—તું બધું હાજ કહેજે. એ તો હું એવનને લેઈ આવીછ ને આવજી છેરાય નહીં કરીને છાંટી દીધુંછ કે એવન તારા ભાઈ થાય.

પીરોજી—બસા જાનેરે—એમ ગરે કાંય પરતી હોસે ?

ગુલા—મેં તુંને કહ્યું તે આજે સપરપુરા જાલભાઈ. તું હાજ ખી. મારી બહેનનો લવર તે જાને તારો ભાઈ. એમાં ખોટું સું છે ! તું મારી ભોજા ને એ તારો નરનવધ.

પીરોજી—એમ ? તાહરેતો બની ગમત પરસે. ભમ તો ભમ પન ભમજી બરડા પર મુકવાનું પલાસતર તૈયાર કરી રાંખજો. ડાસાં જનસે તો દાદર પરથી ગબરાવી દેસે હો.

જાલ—મને તો મારી કુટીને તમારો ભમ જનાવ્યોજી. તમે એકે મારો જવાબ કરજો હાં ! કાંઈ લાકડી છત્રી હોયતો તો ઉંચી મુકજો.

ગુલા—અરે મારી બેહનના બવીસના મારીજી, તમે કંઈ ખીલતાના. પાસેજ દવાખાનું છે. તમુને માયજી કટકાવસે તો હું દોરતી જમને ડાકટરને તેરી લાવસ.

પીરોજી—ને મને તતકાલીક ઉપાય કરતાં આવડેજી ને તમારા જખમ પર એવા પાટા બાંધશ કે તમેજી ખુશ થઈ જસો.

મહેરાં—ને હું મોટાં માયના હાથ નાચે સીખેલી છેડાં ને ડીપર તુંને સેક પોટ કરસ.

(તણે હસેછે)

જાલ—મારા પેટમાં ઉકરી કુકરી થાયજી ને આંખે દુકનીઆને ખીખી ખાખા કરવાનું સુજ પરેજી.

ખરશેદખાઇ—બા જાલજી બેહનને મંત્રો ભેટાની. એમ દુરના દુર પારકા પરાયા હોય તેમ ઉલા શું રહેયા ? જાઓ કાટીકરો, ચુમી લેવો, એમ ભમ બહેન એકએકથી લોકજી રાખે તે મને નહીં ગમે જો.

જાલ—જી-જી-હાજી મહુંજી જી.

[જાલ પીરોજીને કાટી કરવા જાય છે પીરોજી આનાકાની કરે છે. મહેરાં અને ગુલ રમુજી લઈ હસે છે. ખરશેદખાઇ કામમાં રોકાય છે. જાલ પીલાંના કમાલ પર ચુમી લે છે તેટલાં બેજન આવે છે.]

બેજન—હાં ! વરી આંખે કાન ! મારી પીલાંને ચુમી લેજી ! એક તું કાન છે ! મારી પીલાંને ચુમી લેનારો તું કાન !

જાલ—નહીંરેજી-નહીંરેજી-એતોજી-હુંતોજી—

બેજન—એ તો જી-ને તું તોજી કંઈ ચાલવાનું નથી, તારું બાંજી નાંખસ. તારી માથુકને હું ચુમી લેજીતો તુંને કંઈ લાગે ?

પીરોજી—અરે લેની—આએ આપરી મહેરાં એની માસુક છે.
પાંચ પંદર ચુમી લેની, કામને વાંધા નથી.

તારાદિલના ઉમંગને વધાર એક કીસી લઇ

આપો ખુસીથી દાંત પીસી દઇ દાંત પીસી દઇ

યુલાં { શરમાને ને ખટકે ઝટક આ ચાલને

પીજી { ઘેલી શું સમજે વહાલાના વહાલને

એજન [લીસી ચામડા પર કીસી થઇ તે ખાસી ગઇ

પીરોજી [જાની બોલો ભરથાર તું કાંએ ખાસી ગઇ.

મહેરાં—હવે તું કાં આટો ગાફિલ ! એમ આવ હું તુને સમજાવું.

[દુર જઇ બાઇ ખંડેન વાત કરેછ.

જાન—અચ્ચા જાન, બુદ્ધિજ ઘાડે નથી ચહડા. આએ વલી કાઇ
ખોજે નીકળી આપોછ. જવતો સત્તામત ઘેર જાઉં તો વડાવાના પુત્ર નડે.
એક તરફ જનુની કુતરા બીજી તરફ ચેડી ત્રણ કાગરી, ત્રીજી તરફ ઉભીજ
પેલી દાકણ જેવી વાંદરી—તો પછી છેવટે છે પુરે પુરી કમખખતી આપરી.

એજન—એમ છે ! તહાજે તો ફર નહીં. હું ખી એ નાટકમાં
ભાગ લેઉંછ. મીઠા જાતભાઇ, તમોને મુખારક્યાદી આપુછ ને તમોને
ફતેહ ઇજીછ.

યુલાં—હવે તમુને માયછ ફટકાવસે તો બાઇ તમુને કંડ પર બેસારાને
ઇસપીતાંવમાં લઇ જસે. હવે નયી ત રહેજે.

પીરોજી—ને ઇસપીટાલની નર્સ મારી સહી છે તે તેને કહેવસ
તો તમારી ખરાખર સારવાર કરસે.

એજન—ને દાદર પરતો ગલીચો બીજાવ્યોછ તે તમુને ગમડાવી દેસે
તો થતું લાગસે નહીં હં

જાન—અધાં સધ્યારો તો સારો અપોછ. ઠેકયુ-ઠેકયું.

મહેરાં--નહાં ડીયર, તુને હેરાન થવા નહીં દેવસ.

[ખરશેદખાઇ આવે છે]

ખરશેદખાઇ—ત્રે ચાલો, છોકરાંઓ હવે તમે જાઓની. રતનશાહ
તાંહથી હમના પાછું માનસ આવી ગીયું ને તમુને અધાને બોલાવેછ.

બેજન—હા ચાલો ચાલો.

ખરશેદખાઈ—આ જલભાઈ અહીં આવ્યા કરજો હું—માયછને
ફૂવા કહોજો, આવજો હું મરું.

જલ—ચાલો—કસાઈ પાડેથી ગાય છુટી.

[સઘળાં જાય છે]

ખરશેદખાઈ—મજેનો છોકરો છે રીત ભાનખી થતી સારી છે. દે.
ખાવમાં બી સાબીતો છે. મારી મહેરાં સાથે ગાઢવઈ જાય કતી તો નચીત
થઈ જાઉં.

[ભીખાઈજી આવેછે]

ખરશેદખાઈ—આવો-આવો ભીખાઈજી માય કહાંથી આવ્યાં ?

ભીખાઈજી—તમારાં સંહરમાંથી. ઘેરમાં કાઢી નથી તે હમરઈ પીઢાં તો
રતનસાહ સરદારને ઘેર જનવા ગેઈ છે તે ઘેરમાં સોહવાયું નહીં તે ગારી
જેરાવીને તમુનેજ નળવા આવીછ.

ખરશેદખાઈ—સારું થયું આવ્યાં તો. તમારો પગ કેમ છે ?

ભીખાઈજી—હીક છે (મનમાં) પગને સું થયુંછ ? એમ પગ વાંકાં
ચુકા કરું છ તેથી પુછતી હોસે.

ખરશેદખાઈ—તે પછી પગતી કઈ દવઈ કીધી કે ?

ભીખાઈજી—(મનમાં)એવારી પગતી દવઈ કરવાતી—જે રાંડ ઘરો પ.
ખોરછ તે (મોટે) હવે દવાઈ ખવઈને આગ લગારો. ખીજી વાત કરો
માય. ઘેરમાં સડે સારી પેઠે છે કે !

ખરશેદખાઈ—તમારી દીકરી પીરાજી અહીંજ આવીતી ને અધાં
હમનાજ રતનસાને ઘેર ગીયાંછ. તમારો દીકરો જન્મખી આવ્યોતો.

ભીખાઈજી—મારો દીકરો ?

ખરશેદખાઈ—તમે અજબ થતાં હોસો. મને તો લાગેછ કે મારી
દીકરી મહેરાં ને તમારો દીકરો જન્મ-છે તે કરીને તમે સમજ્યા કી ?

ભીખાઈજી—પન માય ખરશેદખાઈ મારો દીકરો તો—

ખરશેદખાઈ—હારે માય ઘેર સાભે તેવોછે. જવતો રહે. તમારો
કરો તે મારે મનસે મારો દીકરો.

ભીખાઈજી—(મનમાં) ઘસીનું મેચું તો નથી ખાસી ગીયું ?
(મોટે) હું એમ કહેતીતી કે મારી દીકરી પીરોગ્ગને તો તમારા દીકરા જેગ્ગન સાથે અઢરાવીજી, પન મારો દીકરો—

ખરશેદખાઈ—તે માય આપરે સાટે પાટે કરચું. હું દીકરી આપીને દીકરો લેવસ ને તમે દીકરો આપીને દીકરી લેલે.

ભીખાઈજી—(મનમાં) મરેરે મુઠ્ઠા તો બોલવાજી નથી દેતી.
(મોટે) પન તમે દીકરો દીકરો શું કર્યા કરો છો.

ખરશેદખાઈ—આ વોય ! તમે એમ વાંધો કહારસો તો હું પીરોગ્ગને જેગ્ગનનું કાજ તોરી નાંખીસ. અમે કમ નાંગાં લુખાં છેદ્યે ! જે વાત લાય ! છ તે ! નહીં કરવું હોય તો ધસીધામાને કહી દેવોની કે નથી કરવું. બધી જનીઓજ પોતાની દીકરીઓને પનાવવા કહારે ને દીકરાનું નામ કહારે તે છછનો પરે એ શું !

ભીખાઈજી—અરે પન તમે કાંચે તતરવીખાં પરોજી ? મારો દીકરો તો છેજી નહીં. મારી તો એ દીકરી પીરોગ્ગ ને દીનું.

ખરશેદખાઈ—અરે મરેરે ! શીટ રે માય ! તહારે આચે દુકતો મારાં ઘેરમાં ઘુસી આયોજી તે કાન !

ભીખાઈજી—કાંઈનો દુકતો આયોજી !

ખરશેદખાઈ—હારે માય કહેજે હું તો ભીખાઈજીના દીકરો થાઉં તે મારા માયને પગે વાછ થઈ જ તે અરી ગીયાં છ-

ભીખાઈજી—અરેની એની માય માસી હોય તે. જે મુઠ્ઠા ગરો પખોરવા આયો તે, મુઠ્ઠા ચોટો કહેનો.

ખરશેદખાઈ—ને તમારી દીકરી પીરોગ્ગખી તેને કાઢી કરતીતી ને ચુમો લેતીતી.

ભીખાઈજી—મરેરે મરે હવે કેમ કરું ? કાંઈ ઘનો લરંગો હોસે.

ખરશેદખાઈ—લાગેછજી લરંગો પોસાગીર જેવો.

ભીખાઈજી—એ લોક ગીયાં કહાં ?

ખરશેદખાઈ—રતનસાહને ઘેર ગીયાં છ. તે મુઠ્ઠા ચોરખી તહાંજી જોજી. આલો, આપરે તાંહ જઈને તેનો પ્રજેતો કર્યો. જે મુઠ્ઠા મારાં ઘેરમાં પેટો પયોં તે.

લીખાઇ--હા ચાલો ચાલો.

ચાલો ચાલો કુદી પાક દેવા,
નંદીયે જર થઈને પડીયે વેર જઈને.
લડીયે વેર લઈને=ટાંર.

એ મુવા દુકતાઓ કેવા ચાકાક છે,
દુકતી એવી મુઠ્ઠાના પુપરા કે નાક છે.
ચાલો લેયે ખજાર એ ઝોહાકની,
મુવાને જાને ખજાર નથી મારાં ધાકની.
ચાલો ચાલો આપો ધનામ ને ભઈને,
ધમાધમ દઈને.

દેખાવ ૭ મા.

સરદાર રતનશાહના બંગલાનું સજાગારેલું દીવાનખાનું

(ધનજી આવે છે)

ધનજી—ધરડી ઘોડીને લાલ લગામ. આજે મારા જ ભરાયા
કાકાજીની વરસગાંઠ છે. કુમત્તા કાકરી જેવા કાકા તેવણની એકસઠમી વરસ
ગાંઠખી સું નહીં ઉગારે કે ! એમ સગન નહીં કર્યે ને પછી ચપ કરતા
ઘેરમાં છોકરીને ખારણે બોકરી બાંધી ને મરી જાય તો ? મેં બી કાકાજીને
તાડના જાડ પર ચઢાવી દીધા ને ચીંગો મીંગો થઈ ને કેહ્યું કે કાકાજી
તમે છેઓ તો અમારું જીવનર છે ને પાંચ લોકમાં અમારી આખર છે
ચાલો હવે સોક સાક બધું મુકી દેવો ને ધામધુમથી વરસ ઉગારો. કાકાજી
એક તો આલ્યા ગરુ ને વલી પેલો ડાકટર અકલનો ડોહર અતુરસ્થાઈ તે
તેણે બી કેહ્યું કે હા-હા વરસ ઉગારો; તે આજે વરસ ઉગ્યું. (ગંભીર
થઈને) પન બધું ભુલી જઈ, બેપરવા બની, ડાંટ કેર કરવા મારું
પન જીવ માનતો નથી. દોલી દેખીતોજ નથી, પેલી છેકરી છટકી મારું

તહારથી નજર પડ્યોજ નથી, દોલી નીરાસ થઈને કુવામાં તો નહીં પરચો હોય ! (હસીને) છટ-છટ ! દલગીર સાતુ થવાનું ! અધું બુલી જવસ ને ખુસાસ મોજ કરતો રહેવસ. દોલી મરીમી ગીયો હોસે તો કહાં હરતાલ પરવાની છે ! ને કઈ મડલી એનું પુતલું ઉભું કરવાની સમા ભરવાની છે !

[રતનશાહ આવે છે સવળા નવાં કપડાં પહેડેલાં છે.

ધનજી—(મનમાં) અરે વાહરે તારો લડકા ? જાને ચીમોરાનો સે-હ્યો ટોપી તો એવી ઉભી છે—યાર-કે હાથ ચવર ચવર થાય છે (મોટે) કાકાજી સાલ મુખારક, તમારાં વહાલાંઓને મુખારક, તમારાં વસીલાંને મુખારક, તમારાં પ્યારાં પોતીકાને મુખારક, તમેને દોલતે મુખારક, સુખ સંપન્ને મુખારક, સુખી રહેજો કાકાજી (મનમાં) ને વાહરમ અસતમ જલદી બનાવજો.

રતનાહ—હેંકયુ દીકરા. તારા બહાં લાગણી માટે હું તારો આભાર માનું છું.

ધનજી—તમારા બધી ઉમેદ આસા હોય તે પુરી પાડજી કાકાજી, (મનમાં) ને મારો ઉમેદ આસા પુરી પાડવા હવે જલદી શવાયો કાકાજી. મોટે) કાકાજી મેં તમારે માટે મુખારકગાદીનો એક કરીતા લખી છે, હોકમ હોય તો વાંચી સંભળાવું.

રતનશાહ—વાહ દીકરા ધન, તાહરે તુંમી રાજકવી ગની ગાંધ્યા. વાંચની વાંચની જરા સાંભલવે તો ખરા.

ધનજી—(વાંચે છે).

સુખમાં રહો યેશુમાર દોલત વાપડી,

નામ મેળવો કરો પ્રજાની આકરો,

(મનમાં)--હવે ઉઠાગરી કરો. જલદી જાગ્યા ખાપરી,

કે બનાવું તમારી મક્કીડો ને પાપરી.

(મોટે)—આરામ સાથે હમેશાં તમે જગમાં હરો,

કીરતી સાથ અમ્મર હયાં નામ તમ કરો,

(મનમાં)—દયા કરી હવે તમે જલદી મરો,

મને મોજ્યાં આપવા આનપર ચહડો.

પુશખતી વધજે દીન પર દીન,
હોજે મુખારક સાલ,
જલદી ખાપરો-ઓ ધાંખરાજી,
સોંપી સેવકને માલ,
આ દુન્યાની સઘળી મોજે,
મજે સઉ પુશ ખુશાલ,
અમ બન્ને છઠ્યે તર્યાર,
તમારા જીવના કાળ,

કોરસ

You are sixty-one to-day,
Sixty-one to day;
I wish that they may be more,
Higher and higher I wish you sore,
And happy happy may be your life,
Be prosperous and gay
He is a jolly good fellow,
Sixty-one to day.

સુખ સાંતીની રૂડી તર્યાર,
હરદમ દીલમાં જડજે,
ધડી કરજે તાકો જલદી,
દખમે જઘને પડજે,
ધન દોલતે રહીને ભરપુર,
હરદમ સુખથી ફરજે.
મુખ્યાંને મળજે—જલદી મરજે.
માયડો ખાલી કરજે.

(કોરસ)

રતનશાહ—વાહ, વાહ, સાબાશ. આજે તારાં કાકોબી જરા હસ્યા
જ્યાં ને મેં સમ સોમન આપ્યા તે નવાં કપડાં પહેરીને અગ્યારીમાં ગીયાં.
ધનજી—એમજ થયું જોઈયે કાકાજી. સોકને ગમ ભુલે નહીં તે
ખીજી કરજે માનસ બગાડે કેમ ? પૈત તમુંને ખબર કે કાકાજી, પા
પેસતનજી સુરતી પાછો આયોજી જો.

રતનશાહ—હા મેં સાંભળ્યું, વને વરસે આવે. આપુને હજી મલવાળી નથી આવે. મારો તો વનો જીતો ફેડ થાય જો.

ધનજી—અરે પન ખીયારાનું ભેજું કહાં ડોકાને છે કે મલવા આવે?

રતનશાહ—તે શું ઘેલો ઘઘ ગીયો છ ?

ધનજી—પુરે પુરો ઘેલો નથી થયો. ખીયારાને કાંઈ અજબ ધખારો બેસી ગીયો છ. મામમાં બધાંને ઘેર જાયછ ને બધાંને એમજ કહેછ કે તેં તો છુપાં લગન કીધાંછ તે હું જાનુ છ. બધાં સારાં નરસાં માનસને પકડતો ફરેછ ને તે એમજ કહેતો ફરે છ. કોઈને કહેછ તું નસારીમાં પન્યો ને કોઈને કહે છ કે તું ચીનમાં પન્યો. ધુલ ધુમાસો લખેલાં કાગળનાં ચીઠરાં પાઘરીમાં, દગલાંના પરમાં, છુટનાં માજમમાં ખોસી રાખેછ ને બધાને દેખા-રે છ કે આએ લગનની સરટીશકિટ છે.

રતનશાહ—એમ ? ખીયારાને એ સું ઘરડે ઘરડપન ઘેલું લાગુ હોતે ?

ધનજી—કેન જાને ? તે દહારે કોઈ પારસીને ઘેરે ગીયો ને તાંહ એવીજ કંઈ વાત કીધી તે પારસીએ પેસવાને ઘેરો મારીને ઘરમથી બહાર કહાડ્યો. અરે લેવો એવનજ આવે છ. વાત તો બધી ડાહી ડાહી કરસે જો, પન ધખારો આવેશે તહારે એવો જસે એકાર પોલર કે નહીં ઘડ કે નહીં પુછકું.

(પેસતનજી આવે છે)

રતનશાહ—આવો આવો, પેસતનજીયા, આવો. સુરત આયા ને આપુને મલ્યા ખી નહી. કહારે આયા ?

પેસતનજી—થોડા દહાડા થયા આવો સાહેબ. જલદી અવાયું નહીં તે માફ કરજો. પન આજે કંઈ સાડું સાડું છે કે ?

ધનજી—મારા કાકાજી સાહેબની આજે સાલગીરી છે. અમારે મનસે તો આજેજ જાને ખરો નરોજ ને ખરું નવું વરસ. તમે આયા તહારે તો જમીનેજ જાજો.

રતનશાહ—હા-હા, આજે તુંને જમાડવા વગરે જવા નહીં દેવું પસી. ના ના કહેતો જો.

ધનજી—(મનમાં) તારે વરે એવું કોઈ વેગનું સડોવી મુક્યુંછ તું ખાખને ધરાધ જશે

પેસતનજી—તહારે પહેલાં તો હું તમને મુજારકબાદી આપું છું. ખુદા તમારા આવરદા લાખ્યા કરે ને તમારી ઉમેદ પુરી પાડે. એક ખાંતગી અને દુખખરી વાત તમને હું તો કહેવા આયોજી પન આજે સપરમે દહારો ને વાન છેરતાં મને સંતાપ થાય છે.

ધનજી—(રતનજીના કાનમાં) વરી ખીચારો ગીયો, હવા પર કાઈના લગનની વાત લેધ આયો હોસે કાકાજી.

રતનશાહ—કહો તો ખરા સુ છે ? એમ આસકાવોના. સપરમે દહાડો હોય કે નહીં પણ તાકીદનુ કામ પહેલાં કરો દેવું જોઇયે.

પેસતનજી—એક છુપાં લગનની કહાની તમારી આગલ કહેવાની છે.

ધનજી—(રતનશાને) જોયુંકની કાકાજી ? મેં કયુ તેજ થયું.

રતનશાહ—(મનમાં) રખેને નખોદ ગીયો મનેજ ગરે પરે. (નોટ) કોને છુપાં લગન કીધાં ? પેસતનજીયા ?

પેસતનજી—રતનજી સેદ, આખી વાત તમે જાનશો તહારે દીક્ષમાં કમકમશો. જેને આહોજ નેને ધીકારશો.

રતનશાહ—(ધનને) દીકરા, ધારતો તારો ઉપર આવાજ.

ધનજી—(રતનશાહને) એવુંજ જાગેજ કાકાજી, એને હરત કરીને કહારી મુંકા.

રતનશાહ—(ધનને)નહીં નહીં જરા સાંભર્યો તો ખરા. (પેસીને) એવું તે પાપનું કામ કોને કીધુંજ ?

પેસતનજી—આથે તમારા ભત્રીજાથે, તમારો જે વારસ કહેવાયજ તેને-તમારા પાંસામાં પરોતાયલા સાંપે, તમારી ગોદમાં ગંઠાયલા નાગે.

ધનજી—એ પેસલા તારું મોહકું સંભાળજે. તારાં એવાં ઘેલાંપનાને ગામ લોક અખારા કરતાં હોશે, પન હું તેમ કરસ નહીં. જેને તેને એમ બદનામ કરેજ પન કોઇ દહારે હાડકાં ભાંજીને ઇસપીટલમાં જવું પરસે ને નહીં તો મેડહાઉસ તો છેજ.

પેસતનજી—એસ-એસ ગુપચુપ એસ, આખરે જાલવવી હોય તો એસ, એમજત નહીં થવું હોય તો એસ.

રતનશાહ—ધીરા પરો, પેસુઆ, ધીરા પરો. તમને એ સું ધખારો એસી ગીયો ! કોને છુપાં લગન કીધા ! કહાં કીધાં ? એખી કમ નાં વાત છે કે એમ ચપોચપ લગન થઇ જાય, ને કોઇને અખરખી નહીં પરસે.

પેસતનજી—તહારે મારી વાત શું તમે ખોટી માનો છ ?

રતનશાહ—ખરી માનવા જેવી વાત લાગતી નથી.

ધનજી—તદન ખોટી વાત છે. સારાં માનસની ઇજ્જત લેજ, આખરે મારાસને એજ લગાડેજ.

પેસતનજી—અરે ઓ સારા માનસને આખરના બંડાર નાંખ આંખીને ખેંચી રેહ. હું સામેત કરી આપણ કે એમ કહેવામાં પુરેપુરો આગે બદો ખરો છે—જરા તપાસ તારાં મોહડાં પર. નાંખજે કે ખુપરો છે !

ધનજી—ઠાકાજી, આંખું એવંકેલ આગે ઘેંઘા ગાવડી ખોલ્યા કરે છ અને ખસત કરે છ ને તમે બધું સાંભળ્યા કરોજ ! એ શું જીવમની વાત છે !

રતનશાહ—(ધનને) ધીમે થા દીકરા; એમ ધખારાવારાં માનસને વધારે ખીજવયે નહીં, એને પટાવીને કામ લેવું જોઈએ. પેસીબા, એ તહેમત તમે મારા બત્રાન ઉપર શું આધારે મુકોજ !

પેસતનજી—ધનો સારો સવાલ પુછ્યો શેઠજી. એક સામેતી આગે રહી. (દગજાનું પડ ઉખેડવા માંડે) એ પોપાંએ મધરાસમાં છુપાં લગન કીધલા ને તેની રેહરદર આશીસમાંથી સરડીશીકેટ મેળવેલી તે આગે રહી. મેં વરસાયા જતજવી રાખીજ.

[રતનશાહને સરડીશીકેટ આપે છે.]

ધનજી—વરી એ શું ધુર ધુમાશો ચીત્રી લાયો !

પેસતનજી—એ તારી આખરનું ગાયજ છે.

રતનશાહ—પન આગે સરડીશીકેટ પર નામતો કાઠ જીદાનું છે. લગન કરનારા છોકરાનું નામતો દુકરાજી મરઘાજી બટકવાળા કરીને લખ્યું છે ને લગન કરનારી છોકરાનું નામ તો ખડક પડેલી મરઘીયાજી કરીને લખ્યુંજ. ચારી ધરનારે એક સાક્ષીનું નામ તો પોપટભાઈ કાકાટિઆજી ને ગીજાનું નામ ધુવડજી કાગડાજી ચીતર્યુંજ. વરી આસરવાદ સારનારના નામખી તેવાંજ છે. એક હાંસદદાર ટશ્કીદાર ને ખીજા પેનશાદાર ગીનીફાડિલદાર. એ સું મરઘાં બટકાંના લગન કીધલાકે !

પેસતનજી—હું ! એમ સું કરોજ ! નામ ગરાબર વાચોજ કે તરી કરોજ !

રતનશાહ—તે લેવોની તમેજ વાંચોની. ખરું છે કે મસકેરી છે તે તમારી ખાત્રી કરોની.

(પેસતનજ સરદીશીકટ વાંચે છે)

ધનજી—(મનમાં) વાંચ તારા આપનું કપ્પાત્ર.

[૬૦ પાલી અને ભુત આવે છે]

ડોક્ટર—ત્રેવો સાહેબ, આજે તમારા ચોરને પકડી લાયોજ. બમતા ભુતને નામે બટકતું આજે માનસ, તમારાં ઘરમાંથી ચોરી કરનાર આજે માનસ તમારી પૂતીજેરી ફાડનાર આજે માનસ.

ધનજી—ભુત ! બમતો ભુત !

પાલી—ધનજી હેહ, તમે એની હોંટ રખે જતા. ઉહ તો આજે રહતે ધુજી ધુજીને મરી ગયેલો. આગલ જહો તો દપ દેતો ખાધ જાહે.

ધનજી—પાલી મને ખીહક લાગે છે ? હુતો મારા આરડામાં જઈને ભરખ બેસુંછ. બધુ સમાધાન થાય તહારે મને તેરવા આવજે.

[ધનજી એક બારણા તરફ જાય છે જ્યાંથી કેક બહાર આવે છે.]

ધનજી—કોણ ? કેક ? જવતો પાલી નાંખેલો જવતો થઈને આવો ?

[ખીજાં બાથણા તરફ દોડે છે જ્યાંથી હીરાં બહાર આવે છે અને સાડીની સોડમાં ઢાંકેલું મહોહું દેખાડે છે અને પાછું ઢાંકે છે.]

ધનજી—હીરાં ! હીરાં ! ભાગ ચહડાવેલો તે ?

[ત્રીજા બારણા તરફ દોડે છે જ્યાંથી ખટલો બહાર આવે છે.]

ધનજી—ખટલો—તું ! તું !

રતનશાહ—એ ધનજી એમ દોરતો કાંય ફરેછ ? તુંનેખી ઘેલાપનું લાયું કે ? કમ સમજ નહીં પરતી ?

ભુત—હું સમજવું સાહેબ; પહેલાં કેહો કે આજે સરદીશીકટ શું ખોટી છે !

પેસતનજ—હા ખોટી છે ખરી હતી તે કાર્ક ચોરી ગયું.

ભુત—તે ચોરનાર હું જીઉં.

પાલી—ભુત તો કેહો બધેબધ હાથ મારો આવેલો દેખું. આપને મજવાં ખોટી હંભાલવા પરવાનાં.

રતનશાહ—તે ચોરી ? કાંય ચોરી ?

ભુત—કારન કે ખરી સરટીફિકેટ સાથે મને વધારે કામ છે. લેવો આથો ખરી સરટીફિકેટ.

(આપેછે)

ધનજી—દોગ છે ! આથો કાગલમાં કાંઈ કાવતરું છે.

[ધનજી તે કાગલ ખુટાવવા જાયછ પાલી અને પેસતનજી તેને અટકાવેછે.]

પાલી—અરે આપ કાગડને હાથ રખે લગારતા. એમાં કઈ ભુતે એવું કરી લાયખું ઝોલું કે તમે મનીષના ધુપડ ખતી ખાહો.

રતનશાહ—ખરેખર, આથો સરટીફિકેટ ખુલ્લી ખરી છે. ધનજી તું કાંઈ સુનાયમ નામની છોકરી સાથે ખરેખર પરનેલો છે. પેસતનજી, દોલુ ને ખટલો તેના સાકસી છે.

ડાકટર—હવે વાટ આવી. તે સુનમ પાતાના માટીને સોધતી ૧૪ વરસની વાટ ઉપર સુરત આવીતી ને મારે ઘર રહીતી ને પછી એકાએક ગુમ થઈ ગઈતી.

ધનજી—અધું મારી પર ટરકટ છે. પેસતનજીને ખટલો મળી ગીયા છે. દોલુ કહાં છે ? તે આવસે તો સહને ખોટા પારસે.

(માણિક સીગન પોરીઓ આવે છે.)

માણિક—ભાડાંની ગાડી નહીં મળતી. હમનાજ જંગખારથી આથો—આથો અધું સરખસ કહાંથી એકડું થયું.

પેસતનજી—ડીક થયું તું ખી આવો તો. આથો એક વધુ સાકસી છે. બોલ માકા તેં મધરાસમાં ધનજી ને પેલી સુનાયમ વચેની દોરતી જોયલી કે ?

માણિકજી—અરે વરી લગન ખી થયલાં. ધનજી શેઠ કંઈ છોકરાં ખચ્ચાં થયાં કે ? છોકરાંની નખજોત કાંઈ તહારે તો ભુલી ગીયા પન લગન વખતે ના ભુલતા જો.

પેસતનજી—કેમ હવે શું જવાબ છે !

ધનજી—હા, કમુલ કરેછ કે લગન થયાં. પન લગન થયા પછી જો સાત આઠ વરસમાં ખાવંદ અથવા અછરીનો પટો નહીં લાગે તો અદાલતથી પડા છેડા મળે. ૧૫ વરસ થયાં તે સુનમ ગુમ થઈછ મારે હવે હું ઉઠું.

બંભુ--ગુમ નથી થઇ. તે સુનઇને ને તેના દુધમલ બચ્ચાં સાથે નદીમાં ફેંકી દીધેલાં.

ધનજી--મેં ! આ મારા આપરે ! હું તો કાઠ જનતોઆ નથી.

બંભુ--તે સુનઇ પોતે આવીને જુવાની આપરો તો સું કહેસે ! તે દુધમલ તારી બેટી આવીને જુવાની આપસે તો સું કહેસે !

ધનજી--અધી બનાવડી બુઢી વાત છે તો તે લોક આવે સાના ને બોલે સાના !

બંભુ--તહારે બે. જે તારી પરનેતરને તેં નદીમાં ફેંકી દીધેલી તે હું પોતે છઉં, (જાહેર થાય છે) ને જે તારી દુધમલ દીકરી કેતી તે આજે હીરાં.

સધલાં--સુનઈ-હીરાં !

પાલી--આ મારી દીકરી-મારી આપુલી રે આપુલી. આવે આવે !

રતનશાહ--એ ધનજીની દીકરી !

સુનઈ--હા એ મારી ને ધનજીની દીકરી.

પેસતનજી--કમ ! હવે જલ કમ સીવઇ ગેઈ !

રતનશાહ--તું આંવા પાપી ! મારો વારસ છે તો સું થહ ! મનસા-ફને રસ્તો આપવોજ બેઠસે, પાલીસના હાથમાં આપવોજ કનઝસે.

જગતની શરમ કરજ.

તે પરવર કરશે તેને પુરી સજ.

હાથે ઉછરેલા આ જેરીલા તુંજ.

જગને જનાવીને પાપી દરાવી.

પહોચાડી તુંને પુરો કરું હું સજ,

જેજે બેજે તું મજ.

સુનઈ--તહી સાહેબ-આજે તમારો ખુસાલીનો દીવસ છે, જે દાહાડે એવું કાંઈ કરતા ના. વરસોથી ગુમ થયેલો તમારો દીકરો આજે તમને મળેછ.

રતનશાહ--મારો દીકરો ! મારો પોતાનો દીકરો ! કહાં છે !

ખટલો--પાપીઆ સાથે રહી, પાપ કરી, આ ધનજીની મે દોસ્તી આંધી ને એની શીખવણીથી તમારો દીકરાને હું ઉઠાવી ગીયો, દરાચી તેને રખડતો બુઢી દીધો.

રતનશાહ—પછી-પછી !

ખટલો—પછી આગે પેસતનજીએ તે છોકરાંનું કરી લીધા અને તે આગે કેકુ.

રતનશાહ—દીકરો સારો દીકરો !

સુનઈ—એના હાથ ઉપર તમારા જ્ઞાનદાનની નીશાનીનું લાઘન છે તે જોઈ લેવો.

ખટલો—ધનજીએ પાપ કાઢ્યાં, મેં કમજખતે અને દોલુએ મદદ કાપી.

રતનશાહ—તે દોલુ હમના કહાં છે ?

ખટલો—જામારીમાં ઘેલો થઈ આજે સવારેજ મરી ગીયો. મરવે અગાઉ પુરી સુધીમાં આપોતો ને તેને આ સમજીને એકરાર લખાવ્યોજ. તેને પોતે એની ઉપર સહી કાઢીજ. ધનજી, બોલ હવે, કેકુને ચોરાં જવાને એકરાર કર.

કેકુ—મને જીવતો જાણી નાંખવાની તારી કાસેચનું કારણ હવે મને જતાવવું. તોજેશ કર અપરાધની તોખાલ કર.

હીરા—વહેમી વીચારથી જીવના માનસનો ભાગ આપવા જેવા ગુનાહની ખુદા પાસે માફી માંગી લેવો—આવાજ માફી માંગી લેવો.

સુનઈ—મુરખી કાકાના પાત્રીમાં જેર ભેળવા માટે ને ખોટી ચાવીથી તીજેરી છુટવા માટે શરમીદો થા.

પાત્રી—અરે તે જેર ને ચાવી તો મેં આપેલાં—આપુ, માલ પર તમાચા માર, તમાચા માર.

ધનજી—શરમીદો છું, તોખાલ કરજી, માફ માંગુજી. સુનઈ તારી આગળ માથું જુકાવુંજી, તું માફ કર હાથ જોડુંજી.

સુનઈ—યાદ છે કે ? સરકસીમાં જે સર તેં ઉંચું ઉઠાવ્યું તું, તો આજે નામોશીમાં પગ આગળ નમાવ્યુંજી. મેં માફ કીધુંજી; સમજાવ્યો કરસે, ખુદા પાસે માફી માગવામાં જીદગી ગુનર, જો ખતી શકે તે નવ પાર ઉતાર.

રતનશાહ—જા, હું ખી તુને માફ કરું છું. ખુદા તુને માફ કરે, એ દુવા ગુજારું છું. હું તુને દૂર મહીને ખસા દેખ્યા પુગાર્યા કરસ, પન એવી સરતે કે તારે દૂર દરાજ જઈને રહેવું, સુરતમાં કદી નહીં આવવું.

ધનજી—જાઉં છું, નેક રહી નેક ખનું એવી ઉમેદ ધરતો જાઉં છું, એટી રહે મુજ સુખી એ દુવા ગુજારતો જાઉં છું, માફ કરજો—માફ કરજો એમ પોકારતો જાઉં છું.

(ગાય છે)

પેસતનજી—ડાકટર સાહેબ દવે તમે આંખે ચોર ભૂતને પકડ્યો તેનું શું કરેશા !

કેકુ—ડાકટરનો તો જખરા હુર્યા થઇ ગીયો.

પાલી—ઉંચે તો પાહેવું કે ભૂતને પકરહે તો કાંઈ કાંટાનું કટેહર થીઇ જાહે. પન આ તો ઉલ્લાનું હુલ્લુ ચીઝ ગીયેલુ. પન આવા મારી હીરાને મારી પાહેથી લીઝ લેતા રખેહા, ઉં એના વના મરી જવા.

પેસતનજી—ને મારા દીકરાનેખી મારી પાસેયા ના લેતા.

રતનશાહ—ચીંતા ના કરો-હવે આપરે બધા સાથેજ રહેવું. હું સુખી થયો મારી ધનીઆની સુખી થઇ તો તમોને સુખી કરવાના મારી ફરજ છે.

સુનઈ—એક ખીજુ બલ્લખનું દામ કરો. મારી દીકરી હીરાં ને તમારા દીકરા કેકુની વચે મહેબત છે, તેમની સગાઇ સાંધી આપો.

પાલી—ઓ તારી ! ઇમ થીયું કે ! આપુને તો ખખર ખી નીંહ માલે ! હાઇઓ ચોટી !

પેસતનજી—ને આપરેખી કઇ જનતા નહીં, તમે જવાન હુકતાંએમ પોતાની મેલે અદરઇ બેસસો તો કાજ કરનારા મોળેદો ભુખે મરસે.

રતનશાહ—ધની ખુસીની વાત છે. સુનાયઇ તમે મને ઝેરથી બચાવ્યો, મારા દીકરાને બગાટાં બચાવ્યો, હીરાંને ભોગ ચહડતી બચવી.

ખટલો—મને પાપથી ઉગાર્યો-સુધાપરો-સીખવ્યો.

રતનશાહ—તો તેમારો સુખન રાખવો જોઇયે

(બેઠિના હાથ જોડે છે).

પાલી—મારી આપુલી, ગદીબ આપાને ભુલી જતી ના જો.

હીરાં--તમોને હું તો જીવસ જગસ તહાં સુધીં બાવાજ કહેવસ.

પેસ્તનશાહ—ને દીકરા મને યાદ કર્યો કે ?

કેકુ—તમને જીલ્લા તો સરદાર રતનસાહના ખાનદાનને એજ લગાઈ.

[પીરોજી ગુલાં મહેરાં જાલ અને યેજન આવેછે.]

રતનશાહ—આવો-આવો-તમારીજ ખોતી ઉતી.

યેજન—છ મોડું થયું. માફ કરજો. આજે તમારા પ્રાઈવેટ સેક્રટરી સાહેબ અમારે ઘરે ભાઈબંધની વાચન કરવા આવેલા તે સાંભળતાં મોડું થઈ ગયું.

રતનશાહ—અરે પન દીકરા જાલ, તું તે સું સું ધંધા કરતો ફરે છે ! મોંઘરાના જાડ પર ગુલાબ ઉઘાડે છે ને વળી ભાઈ બંધની વાચનથી કરેછ.

પીરોજી—ને છ ધરમનો ભાઈથી થાય છ ને ઇસપીતાલમાં જવાનો સામાનથી એકઠો કરે છ.

જાલ—સાહેબ તમારા નોકરીમાં સુખ સગવડને પ્રસન્ન થતી મળે છ, તે જરા ભવીસની પાલ બાંધવાનુંથી કામ કરતો જાઉં છ.

રતનશાહ—વાડું જો, આજે મારો દીકરો. ધને વરસે મળયોછ-કેમ કે તુંને ગમછે કે ! આજે મારી વહુ.

જાલ—તારે તો એ લોક મારા નાહ્યા સેઠ સેઠાની-વાલ કેવું મ-જાહનું જોડું છે.

રતનશાહ—તારો નાહ્યા સેઠ નહીં પન તારો ભાઈ તેં મને ગયાં ચાર પાંચ વરસમાં એવી મદદ આપી છ, મારો જીવ એવો ખુસ કીધો છ કે આજની ખુસાલીમાં તુંને નેહાલ કરસ ધન દોલતથી ખુસાલ કરસ.

[જ્યાં જતા અપસ અપસમાં મલી હશેજ અને વાત કરેછ બીજી તરફથી ખરસેદખાઈને બીખછછ આવે છે]

ખરસેદખાઈ—જેયો, માય બીખછછ પેસો દુકતો (હોરાં સાથે જાલ વાત કરે છે તેને દેખાડે છે) જોયું કે ! હવે આજે નવી પોગ આગળ લટુ થઈ ગયો. મારી મહેરાં સાથે ચેરાં કહાડ્યા, તમારી પીલાને ચુમી લીધી ને હવે કે આજે છોકરી આગળ નાચેજ નડેછ.

બીખછછ—જધાનાં દેખતાંજ એનો ફજેટો કરવો જોઈએ આવે, આપરે જોડે જતા એની ખબર લેઈએ.

[એક જણીઓ જલને છત્રી છત્રીએ મારવા માંડે છે જલ નાસતે. ફરે છે છોકરીઓ ખુરસા કાચ ઉપર ઉભી વધ ખુબ હસે છે. રતનશાહ અને ડાઠ અને પેસતનજી વચ્ચે પડેછ.]

રતનશાહ—અરે છે સું ! કંઈ સમજ પડે ! એમ એક જતી બી-ચારા જલને સાના મારવા માંડ્યા !

પાલી—ખોટા ભુત ગયા ને આ ખરાં બે ભુતડાં કહાંથી નીસરી આયવાં !

ખરસદખાઈ—હું એન ખુબ તરેહથી માઈં પછી મને પુછજો--મારે પીટા ઉછરી આયો છ તે હમના મારાથી બાલાવાનું નથી.

મહેરાં—અરે માયજી માયજી--એમ તોફાન સું કરોજી ! બધાના દેખતાં ખરાબ લાગેજી.

ખરસદખાઈ—તારી માય બી મરે ને તું ને બી સું ફેલું ! પારકા છોકરાની સાથે બેઠાં ચેડાં કહાડેજી ને માયને હંગેજી.

પીલા—માયજી, તમે કેમ અચક બની જાગ્યાજી ! એમ કાંઈ પારકાં ઘેરમાં માર ફાડ કરે કે !

બીખઈજી—તારે પારકા છોકરાને સુખી અપાય કે !

રતનશાહ—પત થયું સું તે કંઈ કહેસો ? જાને બે છેડાયલી વાંદરી નીકરી પરીજી.

પાલા—મને તો એમ લાગેજી કે આએ જલને એ એક સાથે પન-વાની કબુલાત આપી હોસે ને પછી નાસી આયો હોસે.

(બધાં સાથે બાલવા લાગે છે ગડગડ થાય છે.)

પેસતનજી—(રતનશાને) તમે આએ બે ડોકરીને બાળુ લેઈ જઈને પુછો. એમ તો જાને હુલડ જાગ્યું હોય એવું સમજીને પોલીસ સીપજી દારી આવસે.

રતનશાહ—આવો-આવો-મારી આગળ આવો-મને સમજાવો સું છે ! (બેઠેને બાળુ લઈ જાય છે.)

મહેરાં—બહા જાને રે જલ-તુને ઘનું લાયુ કે !

પાલા—સેક પોતનું પાની મુકાવું ! રેવચીના હીરા ને આંખા બરી દેવું !

ગ્રેજન—ભાઈ કેકુ આજે તારા બાવાનો સેક્રેટરી મારી બહેનને પોતાની સેક્રેટરી બનાવવા માંગેછે ને મારી બહેન વરી મારી બધરીની સેક્રેટરી બની જવા માંગેછે ને હું—

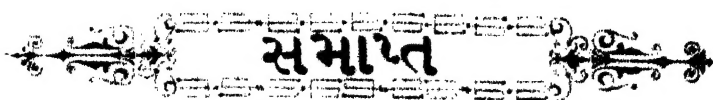
કેકુ—એ સું બકેછે ! કઈ સમજ નહીં પરતી.

રતનશાહ—આતો છોકરાંઓ. ગરબર ના કરો. અધું ટીકલાક થઈ ગીયું. આજે બધાંના માથાં ઘામ નાખુછ. જાલ સાથે મહેરાંને ગોઠવવાને ખરસેદબધ રાજ છે.

કેકુ
ગ્રેજન } હુરે—શાઆશ—વન્સમેર !
ગલ

રતનશાહ—આવા ખરસેદબધ ખુદાનું નામદેવો. બાખમજી તમે બી તમારી ટીકરી જમખના હાથ મેળવો, હું મારા ટીકરા ને વહુનો હાથ મેળવુંછ, (બધાનાં હાથ મેળવેછે) આજે સધાયલા જોડાં સુખી રહેજો. હમેશાં સહના ચરમાં શાદી શાજવારીનો સમા ગાજતો રહેા—પર્સી ધ્રાતીનો ડંઢા---

સધગાંઓ—ચાજતો રહેા !

(વધારો)

ધનજનુ ગાયજી.

[અંક ૧ લો—દેખાવ બીન્તિ—પાટું ૭ મું.

અજબ છે કારોબાર, કિસ્ટા સુલ્ટા વહેવાર,
છોડવી બઝાઈ, કરવી જુરાઈ,
તો માંલે એસુમાર,
કરજે શેતાની કામ, પન લેજે રમનું નામ.
તો ખડોપાર, આ દુન્યામાં--
કરશે સઉને ગોલામ.
નથી કરવી હયા વેઠ-કહેવાઈયે તોખી શેઠ,
ધેસલેટ લઈને માધ્યે ગટર,
કાઈ સમ જાય ચેરે ડેઠ

તો કહું:—

Don't take me home,
Please, don't take me home,
Tell me what did I ever do to you,
Oh! Have a little pity,
I'm a poor tipsy man,
In search of peace I roam,
I'm with you in any thing you do,
But don't take me home.

કોરોનેશન મ્યુઝીક ગાર્ડ.

ચોથ વખતમાં બહાર મારે.

રચનાર—રૂસલમણ બરબોરોવ ઇપગર.

મ્યુઝીક ટીચર.

નાં. ૭૩૩. ક્રીપર રોડ. કોરોનેશન મ્યુઝીક

કલ્પાસ. કોટ—મુબઇ.

સમાજનું પૂરું સરખમો ગુલ ગુલ રાખેલી રથાઈ
અંતર સાથે અને કોણમાં કોણ ઉરડું તેમજ મુજરાતી
વાદ્યોમાંથી ૧૫૦ ઉત્તમ ગાયનો દરેકના કામ, તાલ,
માત્રા, રથાન, સમ વગેરેની સમગ્ર તથા ચીકકસ મુમ,
તાલ, તથા દરેક વાદ્ય સહી સમગ્રજન સાથે જોડે એ
આપણા લાલક દલદાર પુરવડે, જેની કોસલ આગળથી તમ
નોવારવાનો ર. ૧ અને બહાર પડ્યા મળી ર. ૧૧ તથા
મોસોજી આર બાના ગુલ છે.

નીચે દેખાણે તમ નોવાલો:—

રચનાર—રૂસલમણ બરબોરોવ ઇપગર.

મ્યુઝીક ટીચર.

તથા જહાંગીર કાલીના કોલરાઓ.

મુબઇ, કોટ. મુબઇ.

કોરોનેશન મ્યુઝીક કલ્પાસ.

અતઃ કોરોનેશન મ્યુઝીક કલ્પાસ પાસે ગાણ
કે બધા બાનુઓ અને બહારીને લોકોને બહાર કલાક ગુલ
ગાણ બાનુને આપણુ વાદ્ય વગર ગાનાં તા વગાડી શીખવવા
માં આવે છે. તથા કોરોનેશન મ્યુઝીક કલ્પાસ ઉત્તમ
અવાજના હારમો વગી પાસે સમાવવામાં આવે છે. જે બેક
વાગવ કોરોનેશન બાની થશે.

રૂસલમણ બરબોરોવ ઇપગર

સાલેક—કોરોનેશન મ્યુઝીક કલ્પાસ. કોટ. મુબઇ.